CABALISTUL DIN PRAGA

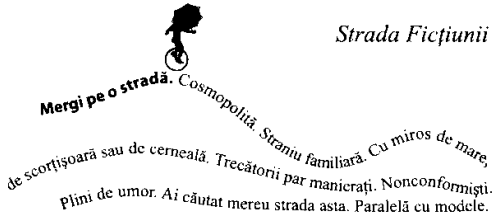
Strada Ficțiunii
Mergi pe o stradă. Cosmopolită. Străniu familiară. Cu miros de mare,
de scorțișoară sau de cerneală. Trecătorii par manicrați. Nonconformiști.
Plini de umor. Ai căutat mereu strada asta. Paralelă cu modele.

Perpendiculară pe modern. Nouă. Efervescentă. De tradiţie bună. Cu seraiuri, *palazzo-uri* şi hamace. Cu zgârie-nori şi arcade. Cu clădiri invizibile. O stradă care se construieşte pe măsură ce ţi-o imaginezi.

Iată-l şi pe omul cu umbrelă colorată, care ştie drumul, dar se lasă purtat de suflul imaginaţiei. Ghidul tău. Şi, cum pe Strada Ficţiunii contează şi plimbarea, nu doar destinaţia, dă mai întâi un tur.

Turul Clasic. Urmăreşte dreptunghiul colorat. Te vor acompania doar clasicii care au trecut testul timpului.

Turul Contemporan. Urmăreşte pătratul colorat. Te vor întâmpina autori care nu scriu neapărat pentru premii şi vei descoperi debutanţii chiar de la debut.

Turul Bestseller. Urmăreşte cercul colorat. Eşti în reţea cu scriitori din cele mai fierbinţi topuri ale lumii.

Colecţie coordonată de ALEXANDRA RUSU

Marek Halter

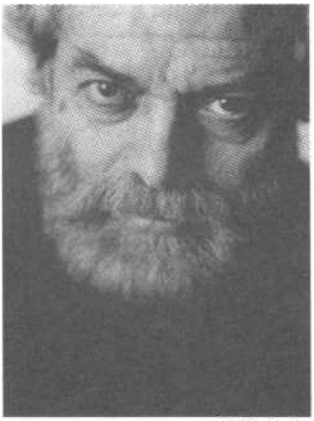
© Olivier Roller

Marek Halter s-a născut în Polonia, în 1936. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, familia sa a reuşit să evadeze din ghetoul evreiesc al Varşoviei. După ce au trecut prin Ucraina, Rusia şi Uzbekistan, au emigrat în Franţa, în 1950. Aici, Marek Halter a studiat pantomima, cu Marcel Marceau, şi a început să picteze, având o serie de expoziţii internaţionale. În anul 1967, a fondat International Committee for a Negotiated Peace Agreement, jucând un rol esenţial în medierea relaţiilor dintre palestinieni şi israelieni. A început să scrie în anii ’70, debutând cu *Le Fou et les rois* (Prix Aujourd’hui, 1976). Printre romande sale de succes internaţional se numără *Les Mystères de Jérusalem* (1999), *La Mémoire d’Abraham* (Prix du Livre Inter, 1983), *Le Messie* (1996), *Le Vent des Khazars* (2001), trilogia *Biblia la feminin* (*La Bible au féminin*) – *Sara* (*Sarah*, 2003), *Sefora* (*Tsippora*, 2004), *Lila* (*Lilah*, 2005) –, *Maria* (*Marie*, 2006), *La reine de Saba* (2008) şi *Cabalistul din Praga* (*Le Kabbaliste de Prague*, 2010; Editura ALLFA, 2011). Romanele sale au fost traduse în peste douăzeci de ţări.

„Cabala este, de secole, un instrument de referinţă în

orice încercare de a pătrunde secretele umanităţii”.

Traducere din limba franceză şi note de Irinel Antoniu

EDITURA ALLFA
LE KABBALISTE DE PRAGUE
Marek Halter
Copyright e Editions Robert Laffont, Paris 2010
CABALISTUL DIN PRAGA
Marek Halter
Copyright e 2011 Editura ALLFA
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României HALTER, MAREK Cabalistul din Praga / Marek Halter; trad.: Irinel Antoniu – Bucureşti: ALLFA, 2011 ISBN 978 – 973 – 724 – 317 – 1
I. Antoniu, Irinel (trad.)
821.133.1 – 31 = 135.1
Toate drepturile rezervate Editurii ALLFA.
Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără permisiunea scrisă a Editurii ALLFA.
Drepturile de distribuţie în străinătate aparţin în exclusivitate editurii.
All rights reserved. The distribution of this book

outside România, without the written permission of ALLFA, is strictly prohibited.

Copyright e 2011 by ALLFA.

Editura ALLFA: Bd. Constructorilor nr. 20 A, el. 3, sector 6, cod 060512 – Bucureşti Tel: 021 402 2600 Fax: 021 402 26 10

Distribuţie: Tel.: 021 402 26 30; 021 402 26 33

Comenzi: comenzi all.ro www.all.ro

Redactare: Ovidiu Şerban

Tehnoredactare: Andreea Dobreci Corectură: Laura Popa

Design copertă: Alexandru Novac

„Nu întreba niciodată care este drumul pe cineva care-l ştie, căci nu vei mai putea să te rătăceşti”. Rabi Nahman din Braslav în amintirea acestei lumi de altă dată, distrusă pentru totdeauna, a cărei lumină mă străduiesc să o păstrez vie, cu fiecare carte.

Prolog

Mă numesc David Gans. M-am născut la Lippstadt, în Westfalia, în anul 1S41 al calendarului creştin, adică anul 5301 de la facerea lumii de către Atotputernic, slăvit fie El. Am murit la Praga, şaptezeci şi doi de ani mai târziu. O piatră poartă numele meu în vechiul cimitir evreiesc. Pe ea e gravată o gâscă, deasupra celor şase laturi ale scutului lui David.

Două mici semne, scobite în piatră, care-mi povestesc viaţa. În vremile acelea de demult, scutul, steaua cu şase colţuri, era emblema evreilor din Praga, înainte să devină a unui popor întreg. Azi nimeni nu mai ştie că eu am fost primul care şi l-a gravat lângă nume. Uitarea aceasta are motivele sale. Cele şase laturi perfecte, un triunghi cu vârful în jos plasat peste altul, aşezat pe bază, însemnau pentru mine mai mult decât amintirea lui Solomon.

Mărturiseam acolo pasiunea şi bucuria vieţii mele, puritatea infinită a geometriei, capabilă să traseze, în inima ştiinţei astronomice, drumul Celui Veşnic.

Gâscă, la fel, îmi aparţinea numai mie. Nici cea mai graţioasă, nici cea mai glorioasă dintre păsările de curte din lume, trebuie să recunosc. Totuşi purtăm acelaşi nume: *gans*[1]. Mult timp, asta mi-a fost de ajuns ca să înţeleg că trebuia să-mi iau zborul în lume, fără să sper însă la puterile vulturului.

De fapt, pe vulturi i-am întâlnit faţă-n faţă. Ei s-au numit Galileo Galilei, Giordano Bruno, Johannes Kepler, Tycho Brahe, Isaac Luna şi cel mai mare, cununa înţelepţilor şi miracolul generaţiei mele: rabi Leew Iehuda ben Bezalel, Mare Rabin de Poznan şi Praga, cel pe care-l numim cu toţii *MaHaRaL*-ul.

Pentru mine, discipolul lor înflăcărat, măreţia spiritului lor a însemnat nu numai spectacolul uimitor al creaţiei desăvârşite a Atotputernicului, ci şi o neîncetată lecţie de umilinţă. Pentru că frumuseţea spiritului nu se împlineşte niciodată fără să se apropie de voia Celui Veşnic.

Să vă povestesc: câteodată, zborul acestor maeştri era atât de frumos, de o inteligenţă atât de arzătoare, încât mă orbea. M-a cuprins iluzia că m-aş putea înălţa printre ei. Timpul m-a readus cu picioarele pe pământ. Am aflat cât de mult le datoram şi cât de întinse îmi erau aripile. Am devenit, ca să zic aşa, un călător prin gândurile lor. Un purtător al măreţiei lor, căreia toată viaţa mea i-a fost şi încă-i este închinată.

Poate de aceea bunii oameni din Praga au pus să se graveze pe piatra mea de mormânt, sub cele două

1 Gans: „gâscă“, atât in idiş, cât şi în germană.

simboluri ale existenţei mele, aceste cuvinte mari:

„Aici este îngropat Hehasid Morenu Harav David Gans.

Baal Zemah David.”[2]

Formula sună frumos. Şi astăzi încă-mi măguleşte mândria. Modestia greu se învaţă. O viaţă de om nu-ţi ajunge ca s-o deprinzi şi nu e zi în care să nu mă străduiesc…

Ah! Te simt pe tine, care citeşti rândurile acestea, că îţi pierzi răbdarea şi te îngrijorezi în sinea ta. Te-ntrebi de-i viu ori mort cel care-ţi vorbeşte în paginile de faţă. Acest Gans care se pretinde ţărână din ţărână, gâscă în ograda largă a Celui Veşnic, şi care vorbeşte ca un om viu, când, de patru lungi sute de ani, trupul lui a redevenit humă în humă!

Şi totuşi da, aşa este. Trupul meu nu mai este, şi cuvântul meu e viu.

Atotputernicul ne-a dăruit vizibilul. Credem că găsim în el singurul adevăr. Ne-a dat materia. îi conferim acesteia putere de început şi sfârşit. Orbi şi îngâmfaţi, iată ce suntem. Şi, tocmai fiindcă nu s-au mulţumit cu această iluzie, maeştrii mei, MaHaRaL-ul, Tycho Brahe, marele Kepler şi alţi câţiva, au atins cerul Cunoaşterii, care se refuză de obicei oamenilor.

Cât despre mine, David Gans, numai Dumnezeu ştie când voi dispărea, căci locuiesc în casa Lui, iar casa lui este Cuvântul. Aşa este încă de la prima suflare a omului: cuvântul este partea vie din om. Fireşte, bărbaţi, femei, copii sau bătrâni, suntem cuvinte de came, mişcări de came, vieţi şi emoţii de came. Iar timpul care pătrunde în aceste trupuri trece şi le roade în risipirea lui. El reduce

2 „Dreptul rabin David Gans, autorul lui Zemah David.“

chiar şi materia desăvârşită, pielea de mătase şi tenul de trandafir, la acel biet fir de praf pe care suflarea unui copil e de-ajuns ca să-l spulbere.

Cuvântul însă e nemuritor. El n-a cedat în faţa niciunei violenţe, n-a fost strivit de nicio gloată. Niciun mg, chiar în cele mai demente dintre secolele bogate în masacre, nu l-a ars. El a venit odată cu spiritul omului, nu cu carnea lui. Şi niciodată, niciodată, din prima zi, n-a tăcut.

Iată: nimic nu poate fi creat în afara Cuvântului, totul cedează în faţa lui. Sunt slabi aceia care-l ignoră; mari sunt aceia care ştiu să se plece în faţa acestei puteri. Oameni, simpli oameni, credem că numai carnea dă naştere cărnii. Orbire, neştiinţă! Răsuflarea, bătăile unei inimi pline de sânge sunt de asemenea rodul cuvintelor pe care Cel Veşnic le-a pus în gurile noastre.

O, cititori, ghicesc că printre voi mulţi arborează zâmbetul neîncrederii! îngăduiţi-mi ca, înainte să încep marea poveste care ne adună aici, să vă spun una mai mică, aşa cum, până să fim în toiul sărbătorii, schiţăm un pas de dans între prieteni.

Talmudul (Sanhedrin 65 b) povesteşte că rav Hanina şi rav Hoşaia trăiau retraşi în studiu. Se obişnuiseră să piardă, în ajunul Sabatului, orice noţiune a realităţilor omeneşti, studiind până la agonie sulurile din Sefer Ieţira, *Cartea Creaţiei*. Curând, ajunurile de Sabat n-au mai fost de-ajuns pentru pasiunea lor. I-au acordat mai multe dintre zilele obişnuite. Apoi, nopţile obişnuite. Citeau neîncetat, învăţau, meditau. Ştergându-şi din conştiinţe povara cărnii şi a oaselor, nu se mai gândeau decât la bruma de învăţătură dobândită cu atâta chin. Dacă adormeau sau îşi luau un scurt răgaz, erau nevoiţi apoi să-şi dubleze eforturile. Nu-şi dădeau seama că slăbiciunea trupului era

mult mai rea decât cea a înţelepciunii lor. lipsa hranei începu să-i istovească. Pielea de pe chipurile şi gâturile lor nu mai era decât un pergament, mai tare decât paginile din *Sefer Ieţira*. Ridurile lor atât de adâncite deveneau o brazdă în mima deşertului. Încă un Sabat, şi şi-ar fi dat duhul. Dar niciunul, nici celălalt nu mai aveau putere să plece după merinde.

Rav Hanina spuse:

— Atotputernicul a zis: „Am pus cuvintele Mele în gura ta”. Cuvintele care se ivesc pe buze curate dau naştere Vieţii. Mi-e foame, trebuie să recunosc. Ce riscăm dacă facem să se nască un viţel cu vorbele noastre, care sunt Cuvântul Atotputernicului, decât să aflăm cât de pure ne sunt buzele?

Rav Hoşaia răspunse:

— Prostia şi pedeapsa noastră sunt că nu ne-am gândit mai devreme la asta!

Împreună, într-un glas, rostiră cuvintele necesare. Şi iată. Un viţel de trei ani, cu blana deasă şi ochii miraţi, apăru dinaintea lor.

Rav Hoşaia şi rav Hanina, deşi îşi făcuseră speranţe, rămaseră uimiţi. Cu toată marea lor slăbiciune, se ridicară şi se apropiară de viţel, care era blând. îi atinseră cu mâna grumazul, coastele, crapă. Totul era cât se poate de adevărat, de comestibil şi gustos. Marea înţelepciune a Cabalei avea să-i sature. îşi oferiră răgazul unui ospăţ.

Povestea asta am citit-o cu multă vreme în urmă. Am zâmbit cum zâmbiţi şi voi acum, cititorii mei.

Credeam numai pe jumătate. Mă gândeam la ea nu ca la o realitate posibilă a lumii noastre, ci ca la ceea ce retorii greci au numit *parabolă*. Cuvinte cu greutatea unei imagini. Căci aparenţa cuvintelor nu conţine decât umbra puterii lor.

Nu ştiam că voinţa Celui Veşnic avea să mă facă în curând martor la o minune şi mai mare, la o dovadă a puterii Cuvântului de o forţă nemaiauzită, astfel încât oamenii şi astăzi se mai tem de misterul ei.

O minune care a dat direcţie şi sens întregii mele existenţe şi care a făcut din ea ceea ce e astăzi: veşnicia cuvântului, care este totodată memoria noastră şi viaţa noastră ce va să vie.

O fiinţă de cuvinte, iată ce-i de-acum David Gans.

Unii se pot împăuna cu descoperirea lor, cu creaţia lor. Singura-mi mândrie e întinderea amintirii mele. Eu sunt martorul. Transmiţătoral şi călătorul prin memorie. Port cu mine măreţia altora şi uneori fac astfel încât ea să nu se piardă în neantul nepăsării voastre…

Fiece zi mi se pare destul de grea ca să fie ultima, dar următorul revărsat de zori se iveşte aşa cum mi se deschid pleoapele şi-mi arată că misiunea mea nu e împlinită încă.

GOLEM! Iată cuvântul şi focul existenţei mele!

Iată misterul care-a făcut din mine acest *ghilgul*, această metamorfoză, acest jidov rătăcitor fără altă casă decât cuvântul, care vine şi pleacă dintre voi, nevăzut în mijlocul vostru şi totuşi prezent în memoria voastră de veacuri, orice credinţe, temeri şi cunoştinţe aţi avea.

Iată ce s-a întâmplat în ziua aceea din ianuarie 1600 în curtea ieşivei Maestrului meu, MaHaRaL-ul, lumina lui Israel, fie-i numele binecuvântat. În ziua aceea, da, puterea lui Dumnezeu s-a arătat în puterea omului.

MaHaRaL-ul săvârşise minunea minunilor. Înălţase scara care leagă Pământul de Cer. Ce spaimă, ce groază!

Ce înţelepciune de neconceput!

De atunci, sumedenie de oameni au vrut să-l urmeze numai spre a-şi însuşi cunoaşterea lui.

Sumedenie de inocenţi şi de orgolioşi. Şi, mai ales, sumedenie de oameni ai Răului.

În van, în van s-au dedicat misterului Golemului… Fără nicio reuşită. Nimeni, după rabinul Loew, Maestrul meu, n-a ştiut să suie din nou scara, cea a lui Iacob, care leagă Pământul de Cer.

Niciunul n-a ştiut să pătrundă atât de adânc în cuvinte, în litere şi în înţelepciunea Cabalei.

Şi nu că nu s-ar fi străduit Pe când extermina evreii, Hitler, fie-i numele blestemat în veşnicie, a încercat şi el. Dureroasă ironie.

Dar măcar teama de minune a insuflat destul respect pentru ca trupele naziste să nu sfărâme impozanta statuie a creatorului Golemului, înălţată la capătul ghetoului din Praga. Cum nici sovieticii n-au îndrăznit ceva mai târziu.

Ajunge însă. Ştiţi destul ca să vă pot spune adevărata poveste a Golemului, eu, David Gans, care-am fost martor la această uluitoare aventură.

PROMISIUNEA

1

Totul a început cu o promisiune. Promisiunea pe care şi-au făcut-o Isaac Cohen şi Iacob Horowitz.

Văd de parc-ar fi fost ieri. Ieşeam din *alt şui*, vechea şi frumoasa sinagogă din Praga, despre care legenda spune că pietrele din *geniza* fuseseră aduse din Templul de la Ierusalim. Era, poate, a doua zi după Yom Kippur? Era vreme frumoasă, deşi vântul de toamnă, viu şi pişcător, obişnuit pentru luna Tişti, sufla peste Vltava. Ce e sigur e anul: 1574 din era creştină. Sau, după calendarul nostru, anul 5334 de la facerea lumii de către Atotputernic.

Traversam vestibulul, cu un pachet de cărţi sub braţ, după obişnuinţă, şi mă pregăteam să urc cele nouă trepte ce dădeau în stradă, când nişte voci mă opriră.

— David!

Isaac şi Iacob îmi făceau semn să mă-ntorc, din penumbra cămăruţei unde se ţineau lumânările.

— David! Hai odată, avem nevoie de ochii tăi, de urechile şi de inima ta!

Şalul de rugăciune care le acoperea umerii dădea chemării lor o solemnitate deosebită. Dar bucuria care le lucea în ochi mă încredinţă că nu era vorba de vreun lucru grav. Aşa că le-am răspuns în glumă:

— Credeţi că Iertarea mi s-a dat deja îndestul ca să mă puteţi dezmembra fără teamă?

Isaac se apropia de treizeci de ani. Scund, cu faţa rotundă ca o lună şi fără cine ştie ce graţie, era unul dintre bărbaţii aceia pe care nu-i remarci decât pentru privirea lor. A lui atrăgea atenţia prin acea sclipire amuzată care e semnul inteligenţei şi totodată al poftei de viaţă. Cuvântul lui avea farmecul unei mari înţelepciuni, care nu-i micşora nicicând bunătatea. Cu toată silueta-i banală, afişa acea ţinută care nu se dobândeşte decât în sânul familiilor destrămate de fluxurile şi refluxurile lumii.

Cu patru ani în urmă, se însurase cu fata cea mare a MaHaRaL-ului, Lea. O făptură frumoasă, blândă, cuminte şi plăpândă. Prea plăpândă, căci miasmele unei toamne urâte o luară dintre noi înainte să fi putut deveni mamă. În primăvara următoare, după tradiţie, dar cu un entuziasm care nu lăsa loc de îndoială, Isaac o luase de soţie pe mezina Maestrului, Vögele, „pasăre” în germană. În idiş i se spunea Faigele, „păsărică”. Şi asta deşi, mai puţin firavă decât sora ei, era mai robustă şi mai ascuţită la minte. Vögele moştenise firea şi trupul mustind de viaţă al mamei ei, Peri, soţia MaHaRaL-ului.

Aşa cum deosebirile şi polii opuşi se atrag şi se completează, Iacob Horowitz era exact opusul lui Isaac.

Atât la înfăţişare, cât şi la fire. Uscăţiv, sever, orfan de multă vreme, neavând altă familie decât studiul şi ieşiva, Iacob arbora o barbă cu reflexe roşietice care-l îmbătrânea cu zece ani. Văzându-l, şi adesea auzindu-l, nu-ţi venea să crezi că abia împlinise douăzeci şi şapte de ani. Vorbea cu zgârcenie, pe o voce uşor nazală, dar sigură. Agerimea minţii îl făcea să fie stimat de toţi, de mine mai întâi, şi mulţi ar fi putut prezice că avea să devină maestru în *Sefer ha-Zohar*, *Cartea Splendorii*.

Din primii ani petrecuţi pe băncile unei ieşive, Isaac cel bogat şi Iacob cel studios îşi juraseră o prietenie sinceră. Tot ce-i deosebea îi şi apropia. S-ar fi putut crede că, numai prin exemplul lor, Dumnezeu voia să ne arate calea păcii şi a bunăvoinţei între oameni.

Ca suprem semn al acestei profunde afecţiuni ce-i lega, atunci când Isaac se însurase cu Vögele, Iacob se hotărâse, după ani de şovăială, s-o ia de soţie pe Rebeca, fiica mai mică a unui unchi al lui Isaac, pecetluind prietenia lor cu legătura sfântă a familiilor.

Însă dorinţele lor pentru viitor erau mai ambiţioase.

— David, se întâmplă lucru mare! Vrem să fii martor!

— Lucru mare şi frumos, dacă e să mă iau după zâmbetele voastre.

— Lucru mare, frumos şi minunat, se înflăcără Isaac, pe când Iacob încuviinţa din cap, cu barba tremurându-i.

— Slăvit fie Cel Veşnic! De multă vreme n-am auzit aşa vorbe!

Chiar aşa era. Ani sumbri urmau prea multor ani întunecaţi. Acum douăzeci de luni, o stea cu coadă lungă se arătase pe cer în fiecare noapte, neîncetat, până astă-primăvară. În almanahul său, Bartholomaus Sculetus, discipol al lui Paracelsus şi astrolog de renume care preda la Görlitz, prezisese mari catastrofe pentru naţiunile

Europei şi pentru evrei.

Ca să-i dea dreptate, creştinii papei şi cei ai Reformei se măcelăriseră toată vara la Paris. De la prinţi la poporul de jos, toţi îşi scoteau măruntaiele. Sângele nebuniei acesteia a dat naştere atâtor masacre, că o carte întreagă nu mi-ar ajunge să le ţin socoteala.

Suflul haosului se răspândise puternic la răsărit de Rin. Acolo, exterminarea copiilor lui Avraam n-a cunoscut margini. Moravia, Boemia, Ungaria. Focul, fierul, ura. Într-atât, încât evreilor care-au mai rămas, ici şi acolo, li se cruţase viaţa numai din voinţa împăratului Maximilian. Ţie-l cel Veşnic în gândul lui pe vecie pentru asta!

Urmarea acestei păci nesperate se arătase în Praga de puţin timp. Respiram din nou aerul speranţei. Cu băgare de seamă, cum simţi adierea unei brize în preajma unui foc pe jumătate stins. Temându-ne în fiece clipă ca prospeţimea care ne mângâia buzele să nu înteţească jăratecul.

Iacob îmi ghicise gândurile.

— Hai, David. Nu uita că o noapte fără zi şi o zi fără noapte nu intră în casa Celui Veşnic.

— Şi iată că vine ziua, prietene, adăugă Isaac entuziasmat. Vögele şi Rebeca or să ne dăruiască în curând copii.

— A! Iată vestea cea bună!

— Peste douăsprezece sau douăzeci de luni, preciză Iacob.

— Adică nu-s însărcinate?

— Încă nu.

— Niciuna?

— De azi în douăzeci de luni, vor fi, repetă Iacob, aruncându-mi privirea aceea pe care-o avea când cineva nu-l înţelegea destul de repede.

— Bine. Şi atunci?

— Atunci una o să aibă un băiat, iar cealaltă o fată…

— Sau viceversa.

— Fireşte! O fată şi un băiat, care vor fi la rândul lor soţ şi soţie. Iacob şi cu mine ne-am făcut promisiunea asta. Peste douăzeci de ani, copiii noştri ne vor lega familiile.

— Cum e tefilinul legat de braţ.

— Iar nepoţii noştri vor fi roadele acestei promisiuni.

— Rodul înţelepciunii noastre de astăzi, David.

— Şi tu, prietenul nostru, ai să poţi fi martor. Dacă Dumnezeu nu ne ţine ca să apucăm să ne sărutăm nepoţii, ai să le poţi spune: Iacob Horowitz şi Isaac Cohen au vrut asta.

— Şi-au fost destul de înţelepţi ca Preasfântul, slăvit fie-l numele, să le împlinească dorinţa.

Toate acestea murmurate între cei doi tovarăşi cu o agitaţie extremă, cu o fericire care-i făcea să se schimonosească, ducându-l pe Iacob la o exuberanţă pe care nu i-o mai cunoscusem niciodată. Am rămas uluit. Pesemne că pe chip nu mi se citea entuziasmul pe care-l aşteptaseră ei.

Se încruntară în acelaşi timp.

— Cee?

— Copiii voştri nu s-au născut, prieteni.

— Şi ce? Nu ne crezi în stare să facem astfel ca Vogele şi Rebeca să-i nască?

— Ba sigur că da. Dar de unde ştiţi că Domnul o să vă dăruiască un fiu şi o fiică, şi nu două fiice? Sau doi băieţi?

Încruntarea lor se şterse deodată. Râseră amândoi din toată inima.

— David Gans, asta-i promisiunea! Ne facem promisiunea asta şi Dumnezeu, dacă ne socoate demni, ne-o va împlini.

Chipul rotund al lui Isaac era plăcut la vedere. Zeflemeaua care fremăta în barba lui Iacob mă făcu să roşesc! Plecai fruntea.

— Ah, prieteni, iertaţi-mă că n-am înţeles! Iată-mă de pe acum încărcat ca un măgar pentru următorul Yom Kippur.

Azi, când contemplu trecutul aşa cum pasărea descoperă sub aripile ei rânduiala ogoarelor şi a drumurilor, văd originile şi împlinirile. Ştiu înlănţuirea cauzelor, hotărârile şi alegerile care sapă, tot mai îngustă de-a lungul anilor, brazda vieţii noastre.

Am învăţat că tulburările cele mai mari, fie ele măreţe sau cumplite, îşi aveau izvorul într-o întâmplare neînsemnată, obişnuită şi repede uitată. Şi trebuie să spun adevărul: cea mai adâncă sămânţă care l-a condus pe Maestrul nostru, MaHaRaL-ul, douăzeci şi cinci de ani mai târziu, să înfrunte imposibilul şi să scoată la lumină nemaivăzutul a fost semănată în ziua aceea.

O, ar fi tot atâta deşertăciune să spun azi, după patru secole lungi, că mi-am dat seama atunci de frământările şi minunile ce-aveau să vie! Totuşi, pe când lăsam capul în jos ca să salut bucuria prietenilor mei, o suflare înţepătoare îmi atinse ceafa. O suflare pe care-o cunoşteam. Acea adiere de îndoială şi teamă care ne învăluie când cerem Timpului, precum nişte copii mofturoşi, o salvare care nu aparţine decât legilor Universului.

Nu era o nebunie să faci legământ pentru fericirea unui bărbat şi-a unei femei ale căror inimi nu băteau încă? Nu era o deşertăciune să vrei să croieşti ordinea viitorului?

Nu însemna să uiţi că forţa şi puterea de-a face totul să crească şi să înflorească reveneau numai celui care a spus „Să fie lumină”, şi a fost lumină?

Am cedat însă în faţa încântării lui Isaac şi a lui Iacob. Glasul meu s-a luat după bucuria lor. Şi-mi găseam motive întemeiate pentru asta. Isaac era un om cuminte şi înţelept. Iacob încă şi mai cuminte, şi mai înţelept. Amândoi erau oameni pioşi, dar mai puţin atenţi ca mine la judecata Celui Veşnic. Iar promisiunea lor nu era, totodată, cea a curăţeniei lor? O credinţă cinată în bunătatea Celui Veşnic şi în ajutorul Providenţei Lui? Nu se cuvenea să-i judec, numai să-i aplaud şi să-i admir.

Fleacuri şi prefăcătorie!

Tăcerea mea avea motive mai puţin nobile şi mai puţin modeste. Că Isaac şi Iacob mă aleseseră drept martor la fericirea lor mă măgulea.

Prietenia noastră nu data de multă vreme. Preţuiam încrederea lor, mai ales a lui Isaac. Ea îmi sporea speranţa să atrag asupra-mi umbra binevoitoare a socrului său, noul meu Maestru, MaHaRaL-ul.

Mergeam la ieşiva rabinului Leew de numai douăzeci de luni. Venisem de la Cracovia, unde Rema, eminentul şi dreptul rabin Moşe Iserlis, mă primise, cu doisprezece ani în urmă, cu răbdarea unui tată. Fie-i amintirea binecuvântată!

Doisprezece ani de fericire studioasă. Tora, Mişna, Ghemara, legile astronomiei şi matematicile lui Euclid, căile filosofiei lui Aristotel... Rema era o fântână de cunoaştere. Sub aripa lui, mă apropiasem de tainele adânci ale cerului întunecat, care taine, mai mult decât orice, ne luminează casa şi inimile.

Însă doisprezece ani de studiu nu însemnau nimic. Ştiam asta, iar rabinul meu ştia şi el. Să vezi deschizându-se porţile înţelepciunii înseamnă să vezi pragul unde lumina cedează în faţa umbrei. Iar să-ţi dai seama cât eşti de neştiutor este deja o mare cunoaştere.

2

Înainte să se înalţe la Domnul, Rema îmi spusese:

— David, ai să mă plângi, apoi ai să te duci să te înclini înaintea rabinului Leew în ieşiva lui de la Poznan.

— Are să-şi aplece măcar ochii asupra mea?

— Are să-i aplece. Cum îi apleacă spre orice lucru şi fiinţă din lumea asta: mormăind. Rabinul Leew, leul, cum bine îi spune numele! O să-şi scuture coama ca să te impresioneze, dar ochii are să şi-i aplece asupra-ţi. Ai să vezi. Am să scriu o scrisoare pe care să i-o dai.

În trecut, rabinul Leew i se împotrivise lui Rema pe multe subiecte. Şi o făcuse fără blândeţe. Rema îi răspunsese de fiecare dată cu delicateţe şi spirit. I-am amintit de înfruntarea aceasta. N-avea să fie de bun augur pentru primirea mea la ieşiva rabinului Leew.

Rema mi-a răspuns:

— Rabinul Leew mi s-a împotrivit, dar eu lui, nu. Ştii ce cred eu despre disputele acestea, că-s bune şi necesare. Unitatea e rodul încontrării. Rabinul Loew are să te ia la întrebări, să te cântărească, şi astfel are să ştie cine eşti. Să nu te-nşeli, David, vei avea în faţă Cununa înţelepţilor. Nimeni nu ştie mai bine să se orienteze în obscurităţile ştiinţei astrelor, ca şi în bogăţia sclipitoare a tradiţiilor noastre. Nimeni nu apropie mai mult ca el inima de cunoaştere. Poate să înţeleagă şi să comenteze ceea ce nimeni nu înţelege: explicaţiile lui sunt ca nişte portocale desăvârşite într-un coş de argint. Drumul tău să nu meargă decât pe urmele paşilor lui.

Rema îşi cunoştea puterea cuvintelor. Elogiul adus de el rabinului Leew îl înflăcăra pe cel ce-l asculta.

Iar lucrurile s-au petrecut aproape cum a prezis el.

S-a înălţat la Dumnezeu în primăvară. L-am plâns, dar am rămas la Cracovia. Nehotărât. Şovăind nu asupra

drumului meu, ci asupra curajului de a înfrunta privirea rabinului Leew. Apoi am auzit vestea că adunarea înţelepţilor din Boemia îl numise pe MaHaRal. Mare Rabin de Praga şi Poznan. Şi că la Praga i se deschisese o şcoală. Un klaus unde putea să transmită cunoaşterea lui uriaşă şi să aplice metoda sa cu totul deosebită de învăţătură celor mai buni dintre noi.

Praga, giuvaierul Europei, Ierusalimul timpurilor noi!

Praga mi-a insuflat curajul ce-mi lipsea. După un an lung de nehotărâre, m-am înfăţişat la intrarea acestui nou klaus. Nu eram primul. Mulţi au fost cei ce se socoteau demni de învăţătura MaHaRaL-ului.

Ca un stol de sturzi, capetele acestea bine educate se adunaseră deja, din cele patru zări ale Europei, pe uliţa care despărţea klausul de cimitir. O casă simplă, albă şi scundă, fără etaj, adăpostind patru săli de studiu şi o cameră îngustă unde Maestrul găsea linişte pentru propriile reflecţii, pentru scrieri şi uneori pentru discuţii.

Eram eu unul dintre capetele acestea bine educate? Posedam ştiinţa, înţelepciunea cuvenite? Ah! Pe bună dreptate mă temusem de clipa aceea. Încercările acelor zile nu mi s-au şters niciodată din amintire.

Dis-de-dimineaţă, am intrat timid în vestibulul klausului. M-am anunţat. Am spus de unde veneam şi pentru ce. Mi s-a făcut semn să aştept.

Aşteptarea a ţinut până seara, fără să arate cineva câtuşi de puţin interes pentru prezenţa mea. Ba chiar mă îndoiam că ajunsese la Maestru cererea mea. A doua zi dimineaţă, am revenit şi m-am postat aproape de intrare, înarmat cu ceva de citit ca să îndur o nouă aşteptare.

Fără-ndoială, atunci l-am văzut prima oară pe Isaac, căci mi-a povestit mai târziu, râzând în hohote, că trecuse de multe ori pe lângă mine, la porunca Maestrului.

Adevărul e că eu nu-mi amintesc deloc. Ţin minte însă că seara, la ora rugăciunii, nimeni nu-mi adresase vreun cuvânt, la fel ca-n ajun, şi că nici măcar nu zărisem silueta Maestrului. Nici măcar în sinagogă.

Mai târziu, am aflat că MaHaRaL-ul mergea rareori la sinagoga cea mare. Prefera o încăpere din casa modestă lipită de ieşivă, un ştibl unde putea ajunge fără să mai treacă pe stradă şi unde fuseseră instalate bima, candelabrul şi heihalul.

După rugăciunea de seară, am petrecut o noapte fără somn, ros de îndoială şi oarecum de mânie. Mă temeam că Rema, purtat atât de uşor de propria bunătate, o va fi presupus şi pe cea a MaHaRaL-ului. Totuşi, a doua zi, la ivirea zorilor, după şaharit, rugăciunea de dimineaţă, mi-am ocupat din nou inutilul loc de la intrarea klausului.

M-am ostenit iarăşi cu o lectură pe care mintea mea învălmăşită n-o putea urmări. Pesemne c-am adormit. Şi deodată, la mijlocul zilei, cineva a apărut în faţa mea ca să-mi spună că Maestrul voia să mă vadă. Cât ai clipi, deşi eu credeam numai pe jumătate ce auzisem, am fost împins într-o încăpere călduţă care mirosea a cerneală de nuci, a seu şi a praf. Cel pe care Rema îl numise „Cununa înţelepţilor” era acolo, stând cu spatele la mine.

Era aşezat într-un jilţ mare de lemn şi piele. În faţa lui, un maldăr de cărţi şi suluri, cutii cu pene şi clepsidre, acoperea o masă împinsă sub lucarnă. Aproape fără voia mea, de la prima privire, am băgat de seamă hărţile astrale şi bucăţile de ardezie înălbite de calcule geometrice.

După un moment, rabinul Leew s-a ridicat, întorcându-se cu faţa. Am fost mirat de cât era de înalt: avea un cap peste mine. Al lui era impresionant. Un păr şi o barbă atât de bogate, că abia îi distingeai obrazul. Însă de privirea lui nu puteai scăpa. Un foc cenuşiu şi aurit.

Foarte limpede, imobil. De la prima privire pe care ţi-o arunca, mintea lui părea să te dezmembreze, ghicindu-ţi rotiţele, încercându-ţi moliciunile şi tăriile, strecurându-se până-n cele mai intime obscurităţi pe care le ascunzi în speranţa că le vei uita pentru totdeauna.

Cuvintele lui Rema îmi răsunau în cap: „Rabinul Leew, rabinul-leu!”

Hainele-i erau simple: un caftan uriaş de in brun, brodat cu şnur de mătase neagră la mâneci. Eram la începutul verii, şi asta-i era de ajuns. Mai târziu, când se lăsa frig, se acoperea cu una sau două tunici identice şi nu ieşea decât înfofolit într-un mantou de catifea, greu şi suplu totodată, desfăcându-se şi strângându-se în atât de multe pliuri la fiecare mişcare a sa, de-ai fi putut crede că aceasta era însăşi pulsaţia răsuflării sale.

Eram, în sfârşit, faţă în faţă.

După ce isprăvi să-mi cântărească înfăţişarea, îi întinsei scrisoarea de la Rema. Aceasta dispăru pe dată, fără a fi deschisă, într-o mânecă a caftanului său. îmi rosti totuşi numele, ca şi cum ar fi deschis un capitol:

— David Gans din Cracovia.

Vocea lui fu o nouă surpriză. Joasă, foarte clară, mai călduroasă decât mă aşteptam şi având vioiciunea unei tinereţi invizibile.

Subjugat, posedat de groază, i-am răspuns cum nu se putea mai prosteşte.

— David Gans, da, Maestre.

— De la ieşiva rabinului Moşe Iserlis, nu-i aşa? Rămână-i amintirea în vecie.

— Da, Maestre, am fost în preajma lui doisprezece ani, până când s-a înălţat la Cel Veşnic, slăvit fie numele Lui.

— Doisprezece ani! Ai, ai, ai! în doisprezece ani, poţi

să studiezi mult şi să ştii puţin.

De astă dată m-am priceput în sfârşit să-mi ţin gura.

— Rabinul Moşe era un om bun, reluă el încreţindu-şi pleoapele grele. Bunătatea nu-i întotdeauna cea mai bună cale spre înţelepciune. Învăţătura mea nu-i a unui om bun.

Iarăşi am ştiut să tac.

— Rema a scris multe cărţi, ca *Torat haOlam* şi *Mahalakh haKokhavim*. Mereu plin de bunătate. Maestrului tău îi plăcea să împace cele de neîmpăcat şi mie-mi place asta. Cu toate că unii spun că, dacă Rema avea pasiunea concordiei, eu o am pe cea a discordiei. Să iei şi de la unii, şi de la alţii e tot înţelepciune.

Am perseverat în prudenţa tăcerii. Lucrul acesta i-a stârnit o grimasă.

— Şi Tradiţia? Despre Tradiţie ce gândea rabi Moşe?

— Că nimic nu se învaţă în afara ei, dar că Atotputernicul ne dă neîncetat lecţii ca s-o înţelegem mai bine. Spunea Rema: „Toate cunoştinţele înfrumuseţează casa lui Dumnezeu, cele mici şi cele mari, dar scara care duce la Cel Sfânt e făcută din treptele nesfârşite pe care ignoranţa noastră n-a ştiut încă să le urce”.

— E bine. Mi s-a zis că vă lăsa să-l citiţi pe Aristotel în ziua de Sabat?

Întrebase asta încruntându-se, însă tonul şi privirea nu erau de condamnare. Am zis:

— Rabinul Solomon Luna i-a reproşat asta. Rema a răspuns: „Ce rău poate fi să studiezi filosofia grecilor în zilele de sărbătoare şi de Sabat, când alţii se duc la plimbare?”

— Putem! Putem… Cu condiţia să studiem în ebraică. Căci, dacă limbajul e o pădure prin care oricine se poate plimba liber, fiecare copac îşi poartă propriile fructe.

— Întotdeauna în ebraică, Maestre, răspunsei. Însă

Rema spunea că, dacă filosofia e cercetarea universului, cercetarea aceasta începe în Tora, cu întrebările lui Avraam către Cel Veşnic. Dumnezeu, mai zicea Rema, are nevoie de om, cum scrie în *Midraş*, la fel cum, în bună logică aristotelică, ipoteza are nevoie de teză.

— Ai, ai, ai! zicea el asta? Interesant! Dar măcar a precizat că marea bibliotecă a lui Solomon i-a oferit-o Alexandru lui Aristotel şi că din biblioteca aceasta şi-a inspirat el gândirea?

— Da, Maestre. Şi compara metoda de raţionare a Cabalei cu cea a filosofiei…

De astă dată tăcerea n-a venit din parte-mi. MaHaRaL-ul înţepenise. Cu ochii ascunşi sub pleoapele groase. Buzele-i schiţau o strâmbătură de neîncredere sub barbă. Câteva secunde extraordinare. Mai târziu, am înţeles că aceea era la el expresia celei mai mari furii.

Întâi am crezut că adormise. Pe urmă am perceput o mormăială. Cuvintele MaHaRaL-ului mă străpungeau ca o furcă.

— Aiureli! Nefericite urechile care aud asemenea prostii!

Şi, fără să-şi tragă suflarea, într-un discurs ce amesteca elogiile cele mai mari cu criticile cele mai cumplite, calificându-l deopotrivă drept „Suveranul spiritului” şi „Domnul din Cracovia”, MaHaRaL-ul a făcut praf comentariile, a sfâşiat în zdrenţe fără număr frumoasa logică şi vivacitatea argumentelor pe care fostul meu Maestru le construise în cartea sa, *Thorat haOlam*, tipărită chiar aici, la Praga, cu doi ani înainte de moartea sa.

Ce puteam face, decât să îndur în tăcere furtuna? Nu eram capabil să ţin această dispută, nici să apăr gândirea lui Rema. Mi s-a făcut ruşine văzându-mă condamnat la o aşa neputinţă. Astfel că, atunci când MaHaRaL-ul se opri

să-şi tragă suflarea, mă înclinai retrăgându-mă spre uşă cu spatele.

— Unde te duci?

Am încremenit. MaHaRaL-ul scoase scrisoarea de la Rema din mânecă. O desfăcu şi se aşeză în jilţ ca s-o citească. Nu-i luă mult. Nu se uita la mine. Numai flutură din mâna stângă şi-mi făcu semn să mă apropii.

— Rabi Moşe îmi scrie că eşti avansat în studiul matematicilor şi-al astronomiei. E bine. Mă măguleşte totodată. Locul tău e aici, cu condiţia să-mi urmezi metoda, care-i aceea de-a lua fiecare lucru de la început cu umilinţa neştiutorului.

Astfel m-a primit MaHaRaL-ul sub aripa sa. Fără niciun cuvânt în plus.

Tot astfel, mi-am pus pentru prima oară pe cap tichia de fetru tare care semnala apartenenţa mea la comunitatea evreilor din Praga. Era un fel de tocă ascuţită, cu marginea înaltă şi tare, care acoperea kipa. De douăzeci de ani, prin hotărârea împăratului, eram obligaţi s-o purtăm de cum intram în Boemia. Dar trebuie să spun că distincţia asta o arboram, pe vremea aceea, poate naivi, cu o frumoasă mândrie.

Şi, firește, din lunile următoare, mi-am dat toată silinţa să-mi dovedesc valoarea în faţa MaHaRaL-ului. Dar, cu timpul, nu atât ştiinţa mea, cât admiraţia pentru sfântul rabin a crescut.

Dreptatea vorbelor lui, puritatea inteligenţei mă cucereau ca un cântec. Am înţeles în sfârşit frumuseţea imaginii folosite de Rema. Da, în dispute, gândurile MaHaRaL-ului străluceau ca nişte portocale desăvârşite într-un coş de argint.

Cu toate acestea, n-am renunţat câtuşi de puţin la învăţăturile primului meu maestru. Dimpotrivă, aplicam

preceptul său: „Două şcoli opuse sunt amândouă Cuvântul lui Dumnezeu cel viu”.

Ochiul şi urechea MaHaRaL-ului erau prea sensibile ca să nu-şi dea seama de asta. Fidelitatea mea faţă de „Domnul din Cracovia” a fost pentru el o dezamăgire. Străduniile mele de a-i câştiga încrederea se loveau de zidul abrupt al intransigenţei sale. Cu trecerea timpului, mă aşteptam să-l aud mormăind când mă apropiam şi să-i îndur furcile înţepătoare ale privirii.

Iată de ce, în ziua aceea de după Yom Kippur, inima mi s-a umplut de recunoştinţă când Isaac Cohen şi Iacob Horowitz mi-au încredinţat secretul lor.

Nimic nu se întâmplă cum doreşte fiecare.

Deşi o prietenie sinceră şi o preţuire tot mai puternică mă legau de ginerele său Isaac, atitudinea sfântului rabin faţă de mine nu s-a schimbat, rămânând aspră şi neîncrezătoare.

Ca să nu mai pun la socoteală că nu de cincisprezece sau douăzeci de luni a fost nevoie ca Vogele şi Rebeca să-şi vadă pântecele umflându-se de o viaţă nouă, ci de treizeci pentru una şi treizeci şi patru pentru cealaltă.

EVA

1

N-are rost să mai povestesc emoţia lui Isaac şi-a lui Iacob când nevestele lor i-au anunţat în sfârşit că sunt însărcinate. Valuri de lacrimi, râsete şi rugăciuni, cum e şi de închipuit.

Ţin minte că Isaac s-a apropiat de mine într-o dimineaţă, în klausul Maestrului nostru. Cu buzele tremurânde, obrajii stacojii şi ochii tresărind de parcă nimic nu mai era statornic pe lume, mă prinse de mânecă.

— David!

Înfăţişarea lui tulburată mă făcu să mă gândesc la ce

era mai rău.

— Ce s-a-ntâmplat, Isaac?

— Avem un împărat nou. Numele lui e Rudolf al II-lea.

— Cum?

Îl priveam surprins. Asta-i schimbase aşa mult trăsăturile chipului? Nu mai era o noutate. Numele lui Rudolf îmi devenise familiar de câteva zile. Isaac îl auzise din aceeaşi sursă ca şi mine: klausul MaHaRaL-ului. La Praga, ca în toate oraşele Imperiului, la Worms, Lübeck şi chiar la Cracovia, în Polonia, de mai bine de o lună se rostea în şoaptă numele lui Rudolf, oamenii se temeau şi făceau presupuneri între zidurile sinagogilor.

Împăratul Maximilian al II-lea de Habsburg nu mai era. Cel care, fie-i numele binecuvântat, ştiuse să-i scape de masacru pe câţiva fii ai lui Avraam cu ceva ani în urmă. Spaima a pus stăpânire pe oraşul evreiesc. Toţi ştiau din experienţă: fericirea, nenorocirea, ura sau clemenţa faţă de evrei depindeau de buna sau reaua-voinţă a viitorului împărat.

Europa trăia atunci sub pumnul de fier al Sfântului Imperiu Roman germanic. Acesta se întindea de la Marea Baltică la Adriatică, de la Marea Nordului la Mediterana. De la est la vest, avea doar două graniţe: cea rusească şi cea franceză. Dar înăuntru mocnea de focuri pe care numai Maximilian fusese în stare să le ţină sub cenuşă. Tăciunii aceştia roşietici purtau numele de Reformă, luterani, calvinişti, catolici. Torţe de ură, războaie şi omoruri care-aveau un singur lucru în comun: ura faţă de evrei.

De aceea, deşi aflasem deja vestea şi gândurile pe care le inspira, l-am lăsat pe Isaac să-mi repete ceea ce toată lumea spunea în şoaptă, şi anume că Rudolf părea

mai îngăduitor cu fiii Sionului decât cu luteranii Reformei. Mai degrabă o speranţă, decât o certitudine. Mai rămânea ca timpul să facă din ea un adevăr.

Isaac mi-a mai vorbit şi despre Rudolf, despre care se zicea că e un bărbat foarte curios, atât la minte, cât şi la trup. Fără să fi moştenit prea mult din eleganţa naturală a tatălui său şi, poate, nici din discernământul acestuia, dar având pasiune pentru ştiinţe şi femei, mâncăruri alese şi astronomie. Un savant în felul lui.

— Se zice că iubeşte mult Boemia. Că vrea să vină să locuiască la Praga, încheie Isaac, apucându-mă nervos de mână.

Iată cel puţin un lucru pe care nu-l ştiam. Am putut să arăt o mirare sinceră, cuprinzându-i, la rândul meu, mâna.

— Cine ştie, poate că-i o veste bună? Dar asta te-a tulburat într-atât?

— Ei, David!

— Da?

— Iată. S-a împlinit…

Era un fel atât de ocolit de a anunţa lucrurile, emoţia lui Isaac părea aşa de gravă, că pe moment nici n-am înţeles.

Dar, după ce mi-a şoptit vorbele acestea, mi s-a aruncat în braţe. A plâns ceva timp, dând frâu liber atât bucuriei, cât şi îngrijorării pe care-o ţinuse sub tăcere atâtea luni. *Jdaz/el-tov*! *Mazel-tov/*", am exclamat. Şi curând tot klausul a defilat prin faţa bărbii lui ca să-l felicite. MaHaRaL-ul a apărut în prag şi ne-a văzut dansând şi râzând cu spatele la mesele pline de cărţi. Îndată ce-a aflat motivul, mânia i s-a pierdut într-un zâmbet larg.

Scena a fost cam aceeaşi când Iacob a putut, la

rându-i, să anunţe în mod oficial starea nevestei lui. Deşi a fost singura dată când l-a văzut cineva dansând.

Astfel că, în primăvară, Vogele a născut prima. Pruncul era o fată.

O fată cu ochi mari. Ţipa foarte tare în primele zile. Ceea ce toate femeile au socotit ca fiind semnul unei bune sănătăţi şi promisiunea unui viitor plin de energie.

În a treia zi după naşterea copilului, după ce fusese încredinţat că e sănătoasă şi viguroasă, spre marea bucurie a lui Isaac, MaHaRaL-ul a venit să-şi salute nepoata. Privind chipul uimitor ce se apropia, copilul a tăcut pentru prima oară, câteva lungi clipe. Negri, abia formaţi, aproape orbi din ce spune lumea, ochii ei larg deschişi fixau faţa aceea ce nu semăna cu nicio alta.

Ce vedea ea în valul acela de barbă care se apleca asupră-i, în sutele de brazde sculptate de vârstă şi de înţelepciune? Ce vede viaţa abia născută în lumea care-o întâmpină?

Nou-născuta aceasta a văzut ceva. Sau a simţit.

Poate că e slăbiciunea care ne cuprinde la amintirea oricărui început, dar iată un adevăr: tăcerea aceea o mai aud şi astăzi. Văd mâna lungă şi delicată a MaHaRaL-ului întinzându-se spre pătuţul pruncului. Mâneca largă a caftanului acoperea în întregime leagănul. Nu atinse copila, n-o mângâie. Ochii ei proaspeţi părăsiră chipul, ca să privească degetele acelea palide, tremurânde. Şi, în tăcerea care-i unea, nou-născuta şi-a fluturat pumnul minuscul.

Cu lovituri mărunte, dar cu o energie pe potriva celei a unei lungi îmbrăţişări, ea bătea în palma MaHaRaL-ului. Întotdeauna am crezut că această mare dragoste, această mare înţelegere care aveau să-i lege până la ultima lor suflare şi care-au fost, în felul lor, cauza tuturor lucrurilor,

se născuseră în clipa aceea.

Numele copilului a dat loc câtorva negocieri în zilele ce-au urmat.

Vogele voia ca pe fiica ei s-o cheme Eva. Isaac nu era deloc entuziast Discuţia s-a înfierbântat. Isaac mormăia că în Tora se găseau din belşug prenume feminine, ca Raşela, Sara, Sefora, Batşeba, Mariam… încât nu era nevoie ca Vögele să aleagă tocmai numele păcătoasei. Tocmai cea din pricina căreia, cum spune Cartea înţelepciunii lui Iisus, fiul lui Sirah (Ecleziastul, 25: 27), „toţi murim”.

Vögele era tare din fire. Nu s-a lăsat înduplecată de reproşurile şi rugăminţile soţului ei. Era fiica MaHaRaL-ului. Ştia de mult cum se manevrează o voinţă când vrei s-o înfrângi. La o zi după o ceartă care risca să prelungească prea mult nehotărârea lui Isaac, ea s-a destăinuit mamei ei, Peri.

Soţia MaHaRaL-ului era o femeie mărunţică, de o discreţie exemplară, pe care mulţi ar fi putut să n-o bage de seamă. Însă Maestrul îl ştia mai bine ca oricine şi energia, şi tenacitatea: singur Dumnezeu putea s-o facă să cedeze. Nu împărţise traiul cu el atâtea zeci de ani fără să fi deprins ceva din abilitatea lui.

Peri a ales ziua liniştită a Sabatului ca să-i comunice MaHaRaL-ului dorinţa fiicei. Maestrul a închis ochii şi a murmurat prenumele în ebraică: „*Hawwa*, *Hawwa*…”

Silabele i-au plăcut. Totuşi, cum se şi aştepta soţia lui, grimasa i se ivi sub barbă. La fel ca Isaac, deşi calm şi oarecum mecanic, a amintit cuvintele Ecleziastului.

La care soţia lui, pe tonul unei constatări nevinovate, i-a răspuns:

— Hawwa era prima dintre femei. Şi, prima fiind, era la originea tuturor lucrurilor care le leagă pe femei de bărbaţi. Bune şi rele. Nepoata ta e nepoata ta. Ea e rodul

Celui Veşnic, slăvit fie numele Lui, ceea ce nu-nseamnă că vine din rai. A ieşit din burta maică-sii. Grădina Cunoaşterii ai să fii pentru ea tu, bunicul ei, MaHaRaL-ul Pragăi. Şi, dacă eşti aşa cum te cred eu, micuţa Eva va fi curând mai degrabă calea Mântuirii decât amintirea păcatului.

Răspunsul l-a încântat pe Maestru. Ni l-a dezvăluit a doua zi şi de multe ori după aceea. Pot să fiu martor, eu, David Gans, că l-a ţinut minte mereu, la fel şi soţia lui. Cum vom vedea.

Astfel, fără să se mai împotrivească la hotărârea soţiei sale, Isaac şi-a numit fiica Eva.

Iacob a fost singurul care nu s-a împăcat cu această alegere. I-a încolţit o îndoială pe care a nutrit-o mulţi ani, însă cu absolută discreţie, de vreme ce Maestrul încuviinţase.

Ca să nu repete greşeala lui Isaac, i-a impus nevestei sale, Rebeca, numele fiului lor, când ea mai avea câteva săptămâni până la naştere. Ne-a anunţat cu uşurare:

— *Vechaya*! Iată numele fiului lui Iacob Horowitz. *Vechaya*.

Ceea ce v-aş traduce prin Isaia.

Iacob ne-a amintit că Isaia nu era numai profetul profeţilor, cel mai curat şi mai tare în faţa chemării lui Iehova. Dar mai purta şi numele mântuirii şi-al ieşirii din haosul omenesc, de vreme ce înseamnă: „Iehova este mântuire”.

— Cu prenumele pe care i l-a dat Isaac fetei lui, sau mai degrabă pe care a lăsat-o pe fiica MaHaRaL-ului să i-l dea, ce altă alegere ar fi fost mai potrivită pentru fiul meu, viitorul ei soţ?

Cu toate că se străduia s-o ascundă, zilele acelea erau grele pentru Iacob. Se culca şi se scula cu un singur

gând în minte: rugându-se la Atotputernic.

El nu alesese decât un prenume, şi era un prenume de băiat. Altfel nici n-ar fi putut să fie. N-avea să fie cel prin care Atotputernicul să-şi arate mânia, rupând promisiunea. Totul avea să se-mplinească aşa cum trebuia.

Se gândea însă neîncetat la Rebeca. Puţin obişnuită cu asemenea grijă din partea lui, nevastă-sa a avut înţelepciunea să vadă aici numai un dar al Celui Veşnic. În timp ce se bucura de mângâierile stângace ale lui Iacob, îl liniştea zâmbind:

— Are să se întâmple cum trebuie să se întâmple, Iacob. Dumnezeu veghează şi e mai priceput ca tine la lucrurile acestea.

Ea vedea bine. S-a întâmplat întocmai. În arşiţa unei prime zile de vară, născu un băiat. A fost a doua şi ultima oară când Iacob a fost văzut dansând.

Mai mic decât mireasa lui promisă, Eva, Isaia a avut din primul ceas ceva din răceala tatălui său. Dar, spre marea uşurare a tuturor, s-a arătat la rându-i foarte vioi şi zgomotos.

Au urmat câteva zile de exaltare pentru prietenii noştri. Veselie şi rugăciuni. Pentru prima oară, luându-mă martor şi punându-mă să povestesc de o sută de ori momentul şi cuvintele, au dezvăluit promisiunea lor oricui voia să-i asculte.

Am avut surpriza să aflu că Maestrul nostru, MaHaRaL-ul, printr-o ultimă prudenţă a ginerelui său şi-a lui Iacob, nu fusese înştiinţat. Ceea ce, recunosc, m-a măgulit întrucâtva, căci în sfârşit m-a privit cu alţi ochi când a trebuit, de astă dată numai pentru el, să reiau povestea.

A ridicat o sprânceană şi toată îndoiala, toată dezaprobarea cărora n-avusesem curajul să le dau glas în

faimoasa zi a promisiunii, el le-a ghicit pe dată. Avea privirea aceea care era numai a sa şi care-l făcea poate să semene mai mult ca niciodată cu leul patronimului său. Şi-a lăsat puţin pleoapele în jos, pentru ca strălucirea pupilelor să fie mai puţin violentă şi să nu-ţi dai seama de unde avea să vină lovitura de gheare.

— Aşa vasăzică, spuse el întorcându-se spre Iacob şi Isaac. Aşa, v-aţi făcut promisiunea asta?

Iacob se întristă auzind tonul Maestrului.

— O promisiune care nu răspundea altei dorinţe decât aceea de a ne supune judecăţii Preaînaltului.

— Ai, ai, ai, frumoasă promisiune! Dar încă n-a venit timpul împlinirii ei. Ce-i cereţi voi lui Dumnezeu nu e să aveţi un băiat şi o fată, ci ca ei să fie soţi. Drumul timpului, care vă va duce la ziua aceea, e încă lung.

Spusese asta pe un ton prietenesc, cu vocea la înălţimea obişnuită. Totuşi bucuria îngheţă pe chipurile prietenilor mei.

Întorcându-se către mine şi adresându-mi pentru prima dată un semn prietenesc, o mişcare infimă a arătătorului, MaHaRaL-ul adăugă:

— Întrebaţi-l pe David. După mine, el cunoaşte cel mai bine stelele. O să vă spună: niciun destin nu e trasat dinainte, nici aici, jos, nici în mersul astrelor. Iar ce citim în strălucirea stelelor conţine mai multe enigme decât certitudini. Înţelepciunea, Iacob, nu înseamnă să-ţi închipui fapta de mâine deja împlinită.

Ea ar fi deja foarte mare dacă ne-ar îngădui să înţelegem ceea ce ne-a condus la ziua de azi.

Şi Maestrul nostru mă gratifică încă odată cu un mic semn de complicitate înainte să plece, lăsându-i pe Iacob şi pe Isaac pradă uluielii. Mi-e de ajuns să mă gândesc la clipa aceea, ca emoţia să mă cuprindă. Pentru prima oară,

MaHaRaL-ul îmi arăta preţuirea lui.

Aşa e orgoliul nostru. Auzeam zgomotul cuvintelor care mă măguleau şi închideam urechile la sensul lor. Am avut nevoie de douăzeci de ani ca să-mi dau seama că, luminat de înţelepciunea de care ne vorbise, rabi Loew presimţea încă de atunci împlinirea aspră cu care promisiunea aceasta putea să ne confrunte.

2

Cei şase sau şapte ani care-au urmat au fost uimitor de liniştiţi, cum nu mai cunoscusem de multă vreme la Praga şi în Boemia.

După naşterea copiilor lor, Isaac şi Iacob s-au întors la viaţa lor obişnuită. Cum avertismentul MaHaRaL-ului îi îndemnase la discreţie, niciunul nu mai Vorbea despre promisiunea lor de alianţă. O prudenţă care nu însemna deloc uitare.

În fiecare an, a doua zi după Yom Kippur, proaspăt redaţi lumii prin iertarea divină, ne întâlneam în vestibulul vechii sinagogi. Ne aşezam în acelaşi loc în care Iacob şi Isaac îmi anunţaseră frumosul lor plan. Nu scoteam niciun cuvânt. Ne împreunam mâinile şi închideam ochii. Gândurile ni se înfierbântau de la palmele lipite şi fiecare murmura în barbă o rugăciune.

Pe ale prietenilor mei nu le-am ştiut niciodată. A mea îmi venea firesc pe buze, fără să fac vreun efort:

Şi scump va fi numele lor înaintea lui.

Şi va fi viu şi se va da lui din aurul Arabiei.

Fi-va belşug de pâine pe pământ, până-n vârful munţilor.

Şi astăzi cuvintele acestea (Psalmi, 71: 14 – 16), de fiecare dată când îmi vin în minte, îmi aduc liniştea şi parfumul vechii sinagogi, gustul acela melancolic de umezeală, lemn şi lână, de ceară şi praf. Părea că

rugăciunile ce fuseseră murmurate între zidurile acelea, spaimele şi bucuriile pe care le însoţiseră se preschimbau într-o materie palpabilă, o fervoare pe care-o respiram din plin, pentru ca într-o zi, după promisiune, Eva şi Isaia să cunoască marea fericire a nuntirii.

În restul timpului, ca şi ceilalţi, uitam de acestea, o dată trecut Yom Kippurul. Şi, fără-ndoială, mai mult decât ei, într-atât de mare era înflăcărarea mea de a mă apropia de frumuseţile profunde ale cunoaşterii în umbra MaHaRaL-ului.

An după an, ieşiva Maestrului nostru devenea şi mai faimoasă. Maestrul vorbea despre *Midraş*, interpretându-i luminile surde şi puterea îndepărtată cu o vigoare mereu reînnoită. Mai vorbea despre rolul ştiinţei pe lângă Tora şi spunea răspicat că „niciodată ele nu se vor înfrunta, căci drumurile lor nu duc spre aceeaşi împărăţie”.

În vremea aceea a apărut prima dintre cărţile lui, *Ghevurot Hasem – Faptele măreţe ale Celui Veşnic*. O scriere pe potriva intransigenţei şi curajului său, care a atras asupră-i admiraţia celor mai alese spirite ale poporului nostru.

Mulţi au fost atunci cei care, din cele patru zări ale Europei, au venit să-l asculte în modestul nostru klaus. Plecau de la Praga cu inima în sărbătoare şi cu mintea mai bogată, mergând spre alte oraşe şi alte ieşive, unde răspândeau cuvintele Maestrului nostru. Iar eu, însoţit acum de bunăvoinţa lui, care părea că vrea să uite ucenicia-mi dintâi în preajma lui Rema, găseam în ştiinţa astrelor şi-n matematică izvorul pentru cel mai viguros dintre motoarele înţelepciunii, acela de a pune o mie de întrebări îndată ce-ai reuşit să răspunzi la una singură.

În jurul nostru se desfăşura un spectacol magnific. împăratul Rudolf fusese cuprins de o pasiune îndreptăţită

pentru Praga. Încă din primele ceasuri ale domniei lui, hotărâse să-şi mute aici curtea, bogăţiile şi capriciile. Efectul s-a făcut simţit foarte repede. În fiece anotimp oraşul se înfrumuseţa cu o nouă clădire, cu o grădină, o stradă, o poartă sau un pod.

Şi oraşul nostru evreiesc, deşi încercuit de ziduri care porneau de pe malul Vltavei, precum o buclă în interiorul oraşului creştin, se înfrumuseţa şi se reconstruia. Fără a încălca în vreun fel regulile care limitau suprafaţa oraşului, se ridica pe înălţime ceea ce nu se putea întinde pe pământ. Astfel, burgmaistrul nostru, Mordehai Maisel, a găsit îndrăzneala să propună înălţarea unei noi şi splendide sinagogi, foarte aproape de klausul

Maestrului. Construcţie pe care avea s-o ridice pe propriile speze şi întru gloria împăratului Maximilian, tatăl lui Rudolf, a cărui clemenţă salvase atâţia evrei de la masacru.

Toată exuberanţa aceasta era rodul bogăţiei pământurilor din Boemia, pe cât de frumoase, pe atât de fertile. Păşunile şi livezile se întindeau mai mult decât puteai cuprinde cu ochii. Vinul curgea din belşug, iar mustul era atât de mult, încât era vândut în ţările vecine. Peste tot se ridicau grânare. Mulţimea râurilor mici şi mari ţinea de miracol, fără a mai pune la socoteală minele de fier, de cositor, aramă şi argint, până la aurul care, în unele locuri, se ivea din pământ.

Şi pretutindeni vedeai oameni care trăiau din bucuriile acestea. Pretutindeni erau sate, castele şi palate. Pretutindeni, delicate şi îndrăzneţe arhitecturi rivalizau în somptuozitate, având, în mijlocul acestei binecuvântări divine, ca un giuvaier montat într-o orfevrărie savantă, darnica Pragă, capitala noastră.

O Pragă bogată în promisiunile Boemiei, dar şi în

istoria zidurilor ei. Un fel de Ierusalim, născută în anul 2455 de la facerea lumii, înainte chiar de Troia grecilor. Şi, după tradiţia dovedită a textelor noastre vechi, o Pragă care primise poporul evreiesc după distrugerea celui de-al Doilea Templu, ale cărui pietre, după cum am amintit deja, smulse de perşi, se zicea că stăteau acum la temelia bătrânei noastre sinagogi.

Ah, cât am iubit Praga aceasta! Cum mi-a rămas dragă şi mereu prezentă în gând, în rătăcirea fără sfârşit a vieţii mele!

Iar în Praga aceasta, între zidurile oraşului evreiesc şi câteodată dincolo de ele, figura MaHaRaL-ului impresiona. Nu era evreu care să n-o recunoască de departe. Tot anul, fie îngheţ, fie arşiţă, el nu ieşea niciodată din ieşivă sau din sinagogă fără să-şi pună o tocă de jder peste kipa. Pe uliţele înguste, silueta lui părea uriaşă. Văzându-i şuviţele părului săltând în ritmul paşilor, parcă răspândind în juru-i focul înţelepciunii sale, ţi se părea, mai mult ca oricând, că vezi înaintând un leu al Cunoaşterii.

Totuşi, cum spune Talmudul, unanimitatea e suspectă. MaHaRaL-ul o evita. Asprimea şi intransigenţa lui nu deschideau toate inimile, nici toate minţile. Mulţi, în Boemia, dar mai ales în afara ei, priveau bănuitori studiul Zoharului, *Cartea Splendorii*. Iar cuvântul Cabală le dădea fiori. Fraza de căpătâi a acestora era scurtă: „Nu trebuie să cauţi ceea ce este ascuns”.

La Praga, nu mulţi îndrăzneau să-i dea glas. Cel mai zgomotos, cel mai cunoscut şi cel care oferea bucuros spectacolul împotrivirii sale se numea Zalman, fiul lui Samuel. Un om scurt şi îndesat, solid, cu privirea ca de cărbune şi chipul ascuns sub o barbă încâlcită, din care se arătau numai buzele foarte roşii. Toca evreilor din Praga îl

făcea ceva mai înalt. Vindea culegeri de rugăciuni. În faţa tarabelor cu fructe şi legume, îşi întindea pe jos sulurile şi se pornea deodată pe blestemat fără nicio măsură. Ameninţările şi anatemele sfârşeau întotdeauna prin a înfricoşa pe unul sau pe altul. Însă noi, cei mai mulţi, îl socoteam un nebun şi-l ocoleam stingheriţi.

Poveşti dintre cele mai urâte umblau despre el. Unii îl bănuiau că-i prea slobod la limbă cu spionii poliţiei şi uneori chiar că-i delecta pe creştini povestindu-le tot felul de nebunii.

Dar nouă, celorlalţi evrei, nu ne plăcea să vedem figuri nedesăvârşite printre noi. În ce mă priveşte, făceam ca şi ceilalţi, întorceam capul când se apropia Zalman. Nicio clipă nu-mi închipuiam că-ntr-o zi avea să joace, fără voia lui, un rol în măreţia MaHaRaL-ului!

Astfel, în viaţa aceasta liniştită, savantă şi măsurată, au crescut copiii lui Isaac şi Iacob.

După trei sau patru ani a fost limpede că amândoi erau rezistenţi la trup. Nici Vogele, nici Rebeca nu se mai temeau de infecţiile cumplite care răpeau atâţia copii încă din primii lor ani de viaţă. Aceştia, pe lângă faptul că erau plini de energie, aveau înclinaţii demne de familiile lor, manifestând atât inteligenţă, cât şi caracter.

Încă de la cinci sau şase ani, Isaia a început să studieze cu o asiduitate care făcea să-i crească inima lui Iacob. Mi se-ntâmpla să-i surprind în conversaţii atât de serioase, că m-aş fi putut îndoi de tinereţea fiului, de nu l-aş fi cunoscut. Pe lângă asta, Isaia avea o fire binevoitoare şi supusă. Nu vedeai niciodată la el furiile sau mofturile atât de obişnuite la băieţii mici. Era foarte duios cu mama lui şi-şi venera tatăl. Însă, aşa cum nu-i auzeai râsul în casa lui Iacob, nu-mi aduc aminte să-l fi văzut ocupat cu jocurile care, din noaptea timpurilor, înflăcărează imaginaţia

copiilor.

Dacă Isaia nu se lăsa pradă imaginaţiei, Iacob o făcea în locul lui. Fiul acesta plin de calităţi îi mulţumea mândria de tată. Nu vedea nicio limită pentru destinul lui. Iar desăvârşirea cuminte a lui Isaia era atât de adevărată, că nu se găsea nimeni care să-i stingă acest avânt de orgoliu.

În vremea asta, micuţa Eva se dovedea alcătuită dintr-un cu totul alt aluat.

Isaac şi Vögele şi-au dat repede seama că supunerea nu era cea mai mare calitate a ei. Într-adevăr, fiica lor părea mult prea vioaie, prea plină de energie pentru ca fie şi cel mai mărunt sfat de cumpătare s-o atingă.

Fiind fată, răspunderea pentru educaţia ei îi revenea în mare parte lui Vögele. Nimeni n-ar fi putut-o acuza pe mama ei că-i prea moale. Cu toate acestea, Eva făcea numai ce voia. Isaac o mustra şi ţipa la ea. Mai des decât ar fi vrut, o pedepsea. Micuţa Eva îl privea atunci ţintă, tăcută. Ochii săi albaştri căpătau nuanţe întunecate. Cu trupşorul tânăr şi încordat ca un reproş, îndura şi-şi aştepta eliberarea. Pe urmă totul reîncepea ca mai înainte, iar ea se grăbea să-i arate tatălui ei cât de fără rost erau pedepsele lui.

Eva tocmai împlinise şase ani când Vögele s-a hotărât să ceară ajutorul tatălui ei, MaHaRaL-ul. Maestrul nostru s-a arătat dintru început prea puţin doritor să primească sarcina aceasta. Soţia lui, Peri, i-a amintit cuvintele pe care tot ea le rostise la naşterea copilului: „Grădina Cunoaşterii ai să fii pentru ea tu, bunicul ei, MaHaRaL-ul Pragăi. Şi, dacă eşti aşa cum te cred eu, micuţa Eva va fi curând mai degrabă calea Mântuirii decât amintirea păcatului”.

MaHaRaL-ul a lăsat să se scurgă câteva săptămâni, ocupat cum era să contrazică spusele unui înţelept din

Italia, Azarya dei Rossi, din cartea acestuia *Meor Enayim*. Furia lui la citirea cărţii lui Azarya m-a surprins şi totodată m-a întristat şi m-a îngrijorat: eu îi pusesem în mâini cartea aceasta, pe care-o admiram destul de mult şi în care stătea scris: „Dacă vrei să oferi un holocaust lui Dumnezeu, atunci oferă-l Adevărului”.

MaHaRaL-ul s-a împotrivit cu obişnuita-i vigoare. În dialogul ce-l purta în fiecare săptămână cu noi, elevii şi discipolii lui, ne-a spus o poveste care apare în ultimul capitol al tratatului Sanhedrin 97 a din Talmud:

— „Rava povesteşte: Eram convins că adevărul nu-i din lumea aceasta până-ntr-o zi când unul dintre maeştri – pe care-l chema rav Tavot – mi-a spus că pentru tot aurul din lume n-ar spune nici cea mai mică minciună. Într-o zi, el a mers într-un oraş al cărui nume era Adevăr. Acolo nu murea nimeni niciodată. Şi-a luat acolo o nevastă şi a avut doi copii. Într-o dimineaţă, nevasta lui tocmai se pieptăna când o vecină bătu la uşă. El se gândi c-ar fi fost necuviincios să deschidă şi răspunse că nevasta lui nu-i acasă. La aceste vorbe, cei doi copii ai lui căzură morţi. Locuitorii oraşului veniră la el şi-l întrebară: Ce s-a întâmplat? El le spuse povestea. Atunci ei îi ziseră: Te rugăm, pleacă din oraşul acesta şi nu aduce moartea printre semenii noştri”.

În mijlocul însufleţit al klausului nostru, Maestrul ne-a explicat că, după el, una dintre limitele adevărului este decenţa. Să încalci decenţa înseamnă să batjocoreşti una dintre implicaţiile fundamentale ale naturii etice a omului. Recunoştea totuşi că se apropiase de cartea lui Azarya „întocmai cu bucuria logodnicului care se apropie de logodnica lui!”

Ajuns aici cu peroraţia, privirea lui de vultur a căutat-o pe a mea printre toţi cei care-i sorbeau cuvintele, iar

vorbele lui răsună şi azi în limburile unde freamătă pe vecie memoria marilor dispute ale gândirii:

— Vă spun cu sufletul sfâşiat: nefericiţi ochii care văd asemenea lucru, nefericite urechile care-l aud…

Şi, vreme de mai multe zile, timp în care a scris condamnarea cărţii *Meor Enayim*, nu l-am mai văzut. Cărbunii încinşi ai vinovăţiei mă chinuiau de dimineaţa până seara şi mă întrebam mereu dacă MaHaRaL-ul va mai avea încredere în mine.

Însă lucrurile s-au petrecut cu totul altfel decât mi-aş fi închipuit, poate mulţumită nepoatei sale, Eva.

Odată împlinită grija de a-l contrazice pe Azarya, Maestrul nostru a profitat de una dintre serile acelea domoale şi liniştite de la începutul verii, când crepusculul pare să estompeze brutalitatea timpului, ca s-o cheme pe fetiţă lângă el.

Deşi chemarea era neaşteptată şi Eva se îndoia că bunicul ei voia numai s-o vadă, ea i s-a înfăţişat în felu-i obişnuit: cu privirea clară, sfidătoare, nelăsând să se întrezărească nimic din temerile ei, de le va fi avut.

MaHaRaL-ul a folosit felul lui favorit de a îmblânzi firea oamenilor. Plimbându-şi ochii peste o carte căreia-i întorcea încet paginile, a lăsat-o pe Eva să aştepte în picioare în faţa lui. A durat ceva. Părea că nici nu-şi dă seama de prezenţa nepoatei, în cele din urmă, cu o voce în care înţelegerea ascundea cu greu furia, Eva spuse:

— Ai trimis după mine, bunicule. Am venit. N-ai uitat cumva?

MaHaRaL-ul îşi coborî pe jumătate pleoapele, ca să-şi ascundă plăcerea. Sunt sigur că sub barbă i s-a ivit un zâmbet. O măsură pe Eva.

— Nu, n-am uitat de tine. Dar n-ai de ce să fii nerăbdătoare. Ai toată viaţa înainte. Aici numai eu pot să

ţin socoteala timpului, fiindcă-s bătrân.

Apoi se ridică, îşi puse pe cap toca de jder şi o luă de mână pe Eva.

Degetele lor se împreunară pentru prima oară de când MaHaRaL-ul întinsese palma deasupra leagănului Evei. Ea îşi strecură mâna plăpândă în aceea lungă şi autoritară a bunicului, serioasă şi, cu siguranţă, mai impresionată decât ar fi vrut să arate.

Nimeni nu îndrăzni să-i urmeze când se îndepărtară spre malul Vltavei. Atâta cât au fost vizibili, toată lumea şi-a întipărit în minte cuplul acela straniu, atât de măreţ în disproporţia lui. Un înţelept uriaş şi slab, cu pasul lung şi regulat. O fetiţă gingaşă şi neastâmpărată. Legaţi între ei prin înlănţuirea mâinilor, ca şi cum sângele care-i unea ar fi curs liber între palmele lor. Însăşi imaginea flăcării de nestins a vieţii.

Au reapărut abia la lăsarea nopţii. Temându-se de verdictul socrului, Isaac se învârtea în cerc asemenea unui animal rănit, de câteva ceasuri. Când servitoarele le anunţară întoarcerea, el ieşi în grabă în faţa casei. Frica lui lăsă loc uimirii.

Pe pereţii uliţei care venea drept dinspre fluviu, torţele semănau nimburi gălbui şi tremurânde, întretăiate de umbre groase. Eva şi Maestrul se apropiau ţinându-se şi acum de mână. Ca o singură fiinţă, treceau, una câte una, de coroanele de lumină. Eva mai mult ţopăia decât mergea. Aerul cald vibra de vocea ei ascuţită, însoţită de un râs blând şi discret. Un râs pe care foarte puţini îl mai auziseră până atunci: al MaHaRaL-ului.

Ajuns în anticamera casei, el îşi dădu jos toca şi se aplecă destul cât Eva să găsească, prin barba lui, drumul unui sărut.

Răspunzând în sfârşit privirii lui Isaac, se mulţumi cu

o mişcare din cap pe care ginerele nu ştiu s-o interpreteze. A doua zi, Vogele află de la mama ei cât de fericit era Maestrul. Cu puţin înainte să adoarmă, el îi mărturisise că nepoata nu era nimic altceva decât un dar trimis lui de Atotputernic.

— Nu-i fiica mea, dar se pare că Dumnezeu a pus în inima ei ceva asemănător cu ceea ce a pus într-a mea.

— O moştenire care n-are cum să fie uşor de purtat şi care nu pare s-o ducă lesne spre înţelepciune, îi răspunsese soţia, ceva mai puţin entuziastă.

— Pentru că voi nu ştiţi să căutaţi lumina acolo unde ea e din belşug, oftase MaHaRaL-ul, cu ochii deja închişi. În copilul acesta, înţelepciunea-i o sămânţă care fermentează ca o varză într-o oală prea bine închisă. Ridicaţi capacul. Daţi-i învăţătura pe care-aţi da-o unui băiat. Ea are o singură supărare, cea mai sănătoasă: de a nu şti cum să se apropie de bogăţiile vieţii.

Un sfat a cărui justeţe am putut s-o măsor câteva săptămâni mai târziu. Isaac m-a abordat precaut.

— MaHaRaL-ul vrea s-o înveţi matematică pe fiică-mea…

Cu un gest şovăitor, adăugă:

— Şi tot ce mai poţi. Dacă vrei.

Inima mi-a tresăltat la auzul acestor cuvinte. Vasăzică Maestrul nu-mi purta ranchiună pentru *Meor Enayim* a lui Azarya! Furia sa se mărginea să-l atace pe italian, nu pe mesagerul lui. M-am străduit totuşi, pe cât puteam, să-i răspund liniştit prietenului meu:

— Bine. O să mă ocup de asta cu plăcere.

— Chiar? Ţi se pare cu putinţă?

— Şi de ce nu?

— Efată, David.

— Maestrul ştie asta.

Isaac dădu din cap oftând.

— Câteodată mă-ntreb dacă el nu se lasă înşelat. Dacă, de astă dată, n-are slăbiciunea de a fi numai un bunic. Matematici, astronomie… Fata mea?

Isaac n-avea nevoie să-mi deschidă ungherele inimii lui. Bănuiam cât de mari îi erau îndoielile. Era aceasta calea cea bună pentru Eva? Avea să fie ea demnă, la soroc, de Isaia?

Hotărând să-i dea o educaţie de băiat, MaHaRaL-ul ţinuse oare seamă de alianţa promisă nepoatei sale? De viitorul ei rol de soţie?

Iacob nu ţinea la nimic mai mult decât la tradiţii. De nenumărate ori îşi arătase pasiunea nemăsurată pentru ordine. Pentru el, calităţile unei soţii se cântăreau cu alte măsuri decât întinderea cunoaşterii şi a ştiinţei. Şi era totodată sigur că, în ziua logodnei, fiul lui, Isaia, avea să gândească întocmai.

Am potolit pe cât am putut îngrijorarea lui Isaac:

— Ai încredere în MaHaRal. Cine ştie mai bine decât el să vadă un destin? Ai încredere în timp. E încă departe clipa când ai s-o conduci pe fiica ta sub hupa.

Încă de a doua zi, care era una ploioasă, m-am înfăţişat acasă la Eva. Vogele ne-a deschis o cămăruţă mobilată zgârcit şi cu pereţii goi. După o ultimă şi îngrijorată recomandare de cuminţenie către fiică-sa, ne-a lăsat singuri. Pentru prima oară, o cercetam cu adevărat pe Eva.

Nu era un copil de o mare frumuseţe. Trupul ei plăpând, subţire susţinea un chip slab şi cam alungit. Pielea-i era albă până la transparenţă. Era foarte greu să ghiceşti graţia viitoarei femei pe chipul acela acru. Şi totuşi energia ei radia, la fel de imposibil de ignorat ca ochii de un albastru ca al mării, care te cântăreau cu

răceala unui negustor aspru.

Am încercat să urmez exemplul MaHaRaL-ului şi n-am deschis gura pentru un timp, care mi s-a părut foarte lung. Tăceam ca nişte străini. Sau ca nişte luptători. Până la urmă, Eva ridică din umeri.

— Bunicul meu, rabinul, zice că poţi să mă-nveţi multe. Trebuie să fie adevărat. Altfel, ai să-ţi pierzi timpul, iar eu multe prilejuri să fiu ascultătoare, ceea ce le-ar displăcea tatii şi bunicului.

Schiţă o strâmbătură şi adăugă cu un suspin uşor:

— Şi, cum tu ştii ceea ce eu nu ştiu, tu trebuie să vorbeşti.

Vreme de douăsprezece luni, nu şi-a pierdut dorinţa de a învăţa, nici eu bucuria de a-i face plăcerea aceasta. Ceea ce pe urmă avea să devină prietenia noastră indestructibilă a început în acel an.

I-am deschis încet drumul matematicilor şi am descoperit bucuria şi mângâierea de a oferi unei inteligenţe lacome hrana de care va şti să se folosească. Lucram de două ori pe săptămână. Fără grabă. Ca şi cum acel timp fericit, când totul redevenea nou, iar cunoaşterea părea un ţinut mereu primitor, nu trebuia să se încheie niciodată.

O iluzie spulberată într-o dimineaţă din luna Adar a acelui cumplit an 1584, anul 5344 de la facerea lumii de către Cel Veşnic, slăvit fie El.

O dogoare apăsa peste Praga, cum rareori se întâmpla în acea perioadă a anului. Mă duceam la klaus în zorii zilei, ca să mă bucur de puţină răcoare. Sălile ieşivei deveneau repede înăbuşitoare după-amiaza. Aburul cemelurilor şi colbul cărţilor, ridicat de caniculă, se amestecau în gurile noastre ca o pastă greţoasă.

Zilele frumoase ale Purimului erau pe sfârşite. În

sinagogi şi în case, oamenii îşi aduceau aminte de exilul în Persia. Rabinii şi taţii povesteau cum bătrânul evreu Mardoheu, unchiul Esterei, soţia mult iubită a lui Artaxerxe, regele Persiei, refuzase să se plece în faţa lui Aman, favoritul acestuia. Aman îl ponegrise pe Mardoheu în faţa regelui. Folosindu-se de minciuni şi de dovezi false, obţinuse condamnarea lui.

Atunci Estera a spus că va posti, cu ajutorul Preaînaltului, până când Artaxerxe va recunoaşte perfidia şi pornirea geloasă a lui Aman faţă de Mardoheu şi de tot poporul evreu, sau până când moartea o va lua. Regele, înspăimântat de aşa pierdere, a deschis în sfârşit ochii. Aman a fost spânzurat şi toată lumea şi-a dat seama că Estera îşi scăpase poporul de la o moarte sigură.

Astfel, în luna Adar, Purimul, „sărbătoarea sorţilor”, îi încântă pe copiii deghizaţi în Artaxerxe, Estera sau Mardoheu. Cu zâmbetul pe buze, îi vezi jucând vioi drama pe străzi, pierduţi în sarabande răzbunătoare, scandând numele ruşinos al lui Aman şi pedepsindu-i amintirea cu lovituri puternice de băţ.

Îi priveam şi eu în ziua aceea, amuzat, pe copiii care ieşeau în stradă fluturându-şi încă măştile când, în faţa cimitirului, chiar alături de klaus, am zărit o adunare de oameni. Cu umerii strânşi, capetele plecate, bombănind întruna. Un semn de recunoscut dintre toate. Astfel se răspândeau întotdeauna veştile proaste.

N-a trebuit să întreb. Cu două zile înainte, în oraşul creştin, se număraseră vreo sută de morţi între răsăritul şi apusul soarelui. În ajun, cifra se dublase. Preoţii creştini închiseseră bisericile peste noapte, îngroziţi de vederea cadavrelor pe care oamenii îi implorau să le binecuvânteze.

De cealaltă parte a zidurilor noastre, spaima punea

stăpânire pe Praga cea splendidă. Era vorba de o boală care nu se temea nici de miliţii, nici de izgonire, nici de ambuscade, nici chiar de rugăciuni şi exorcisme. Degeaba se baricadau oamenii, umpleau şanţurile, ridicau podeţele, coborau gardurile de fier, trăgeau obloanele şi astupau ferestrele, nimic nu era de ajutor. Zvonul umbla deja. Se spunea că boala începuse de câteva săptămâni şi lucrul acesta le fusese ascuns. Un rău în care febra îi ardea şi-i înseta pe bolnavi, până să-i facă să-şi dea sufletul în trei sau patru zile. Cadavrele aveau plăgi purulente la vintre sau la subsuori, buboaie sparte şi cărnuri parcă sfâşiate de colţi de şarpe.

Înainte să-şi dea ultima suflare, muribunzii îşi goleau măruntaiele într-un val de împuţiciune şi cereau de băut de parc-ar fi străbătut deşertul Sinai. Cei mai mulţi delirau. Unii, cât încă mai aveau putere, în nădejdea că vor da afară focul care le mistuia plămânii, îşi desfăceau pieptul cu cuţitele…

Un rău pe care-l cunoştea toată lumea. Un rău groaznic şi nevăzut care infesta aerul cu promisiunea unei distrugeri. Ciuma.

Un cuvânt care se ridica din abis şi ducea în abis.

Pentru noi, evreii, primejdia era dublă. Ciuma nu se sinchisea de apartenenţa celor pe care-i lovea, dar creştinii, ştiam asta din experienţă, aveau să ne acuze că noi suntem de vină. „Nenorocire pe capul nostru!” se repeta în oraşul evreiesc.

De multă vreme, graţie Talmudului şi vechilor cărţi arabe de medicină, noi învăţaserăm că leacul cel mai bun împotriva epidemiei, deşi destul de slab, stătea în câteva reguli: izolarea bolnavilor, a familiilor lor şi a celor care-i îngrijeau; afumarea caselor infestate cu un amestec de absint, ienupăr, măghiran, cuişoare, camfor şi rozmarin;

dezinfectarea obiectelor, a monedelor şi a scrisorilor; în sfârşit, incinerarea rapidă a morţilor. Construirea unor spitale dincolo de zidurile oraşului ar fi fost şi mai eficace, dar lucrul acesta ne era interzis.

Astfel, încă din zori, burgmaistrul Mordehai Maisel şi Maestrul meu, MaHaRaL-ul, au făcut cunoscute hotărârile pe care toată lumea trebuia să le respecte. Sinagogile şi locurile de comerţ au fost închise, la fel klausul şi micile ieşive. Fiecare a primit ordinul de a se întoarce acasă după ce-şi va fi făcut provizii de hrană şi apă. Avea să fie săpată o groapă la intrarea în cimitir, pentru depunerea cadavrelor, unde avea să fie întreţinut un foc. Voluntarii, câţiva celibatari, înarmaţi cu îmbrăcăminte potrivită şi măşti alcătuite dintr-un burete înmuiat într-un amestec de oţet, absint şi camfor, aveau să îndeplinească sarcinile care cereau un contact cu cei infectaţi, fie ei morţi sau vii. Oamenii aceştia curajoşi n-aveau să se mai apropie de nimeni dintre cei sănătoşi, până când încercarea nu va fi trecut…

Toate hotărârile şi-au dovedit îndată eficacitatea, în vreme ce ciuma infecta aerul Pragăi cuprinse de caniculă, iar trupurile putrezinde ale creştinilor se adunau pe malurile Vltavei fără să aibă cineva curajul de a aprinde un rug. Zidurile înalte ale castelului, părăsit de Rudolf încă din primele ceasuri ale răului, închideau parcă un mormânt fantastic. Porţile Pragăi au fost ferecate spre a ţine boala înăuntru, iar praghezii au fost lăsaţi în ghearele ciumei.

Însă, cum noi respectam cu înţelepciune regulile decretate de burgmaistru, ea părea să se arate mai puţin feroce în oraşul evreiesc. O oarecare cruţare care n-a întârziat să ajungă la urechile înnebunite ale vecinilor noştri.

Iar lucrul de care ne temeam cu toţii n-a întârziat să se întâmple.

Locuiam de patru ani la catul al doilea al unei case aparţinând unui omuleţ de treabă, Iosif, croitor şi pielar iscusit, care avea o nevastă blândă şi trei copii ce-aveau să-i îmbrăţişeze curând meseria. Într-a unsprezecea zi de ciumă, bătu la uşa mea în toiul nopţii:

— Rabi David! Rabi David!

Am deschis ţinând lumânarea în mână. Ochii mari ai lui Iosif străluceau de spaimă în întuneric.

— Rabi David! Străinii urlă sub zidurile oraşului. Trebuie să veniţi. Se pregătesc să spargă porţile. Vor să ne dea foc la case!

— Şi de ce? întrebai, deşi nu mă îndoiam în privinţa motivului.

— Preoţii le-au zis că noi suntem pricina răului. Spun că noi i-am plătit pe leproşii care s-au apropiat de oraş acum trei săptămâni ca să otrăvească cu cărnurile lor bolnave apa fântânilor. Ne-acuză c-am făcut să putrezească şobolanii veniţi de la turci! Pretind c-am încheiat un pact cu Diavolul. Dovada: la noi sunt mai puţini morţi decât la ei.

Bietului Iosif aproape că-i dădeau lacrimile. Ştiam însă ce-avea să se-ntâmple. Şi ştiam că nu vom putea niciodată să restabilim adevărul.

Astfel se întâmpla din oraş în oraş, din sat în sat. Bunul-simţ n-avea să ne mai ferească de nimic. De aproape o mie şase sute de ani, în ochii creştinilor noi eram fiii lui Iuda, poporul care-l trădase pe Cristos, şi nu mai voiau să vadă în noi decât pricina suferinţei lor.

Ura lor ne ameninţa mai mult decât ciuma însăşi. Şi, încă o dată, poate a douăzecea, a cincizecea sau a suta oară în viaţa lui, Iosii se temea că nebunia asta nestăpânită

avea să-i ucidă pe cei dragi lui şi poporul nostru întreg.

— Rabi Dabid, veniţi! Veniţi iute… Trebuie să apărăm porţile, să nu-i lăsăm pe nebunii ăştia să intre şi să ne măcelărească femeile şi copiii!

Îmi întinse un obiect bizar. O mască stranie pe care o meşterise chiar el. O îmbinare iscusită de piele şi pânză care acoperea faţa. Lipindu-se de nas şi de gură, le ascundea sub o protuberanţă mare, străpunsă de incizii fine, pe unde aerul infectat putea să intre, dar unde miasmele erau oprite de nişte bureţi groşi, îmbibaţi cu esenţe purificatoare.

Iosif m-a ajutat să mi-o leg. Chiar dacă masca nu te împiedica să vezi bine, trebuia să te obişnuieşti să respiri şi să absorbi vaporii de oţet camforat. Am ieşit totuşi în grabă din casă.

La colţul dintre strada Evreilor şi strada Maisel, ne-am încrucişat cu doi bărbaţi care băteau la uşi întrebând: „Sunt morţi aici?” Ne-au privit prin deschizătura măştii, dar nu ne-au vorbit.

Deodată, am auzit urletele care răsunau dinspre poarta lui Maximilian. Cerul fără lună era roşiatic de la sutele de torţe. Dar, pe când alergam în urma lui Iosif, un discipol al MaHaRaL-ului, şi el cu un capişon tras pe ochi, fără altă protecţie decât o bucată de pânză înmuiată în smirnă peste gură, sosi în fugă. Din cauza măştii, nu mă recunoştea. Începu să strige sub ferestrele casei lui Iosif:

— David! David Gans!

Tresări speriat când îl prinsei de braţ.

— Eu sunt, strigai la rându-mi de sub mască, ceea ce nu era lucru uşor. Sunt eu, David Gans!

Privindu-mă cu un aer rătăcit, şovăi până să se convingă.

— Ce vrei? îl grăbii. Spune repede! Străinii forţează

porţile oraşului evreiesc!

— Te cheamă Maestrul!

— Acum?

— Da, da, acum! MaHaRaL-ul ştie despre porţi. Vrea să te vadă îndată!

Se întoarse, cu mâinile lipite de faţă. Speriat, întrebându-mă care era motivul atât de grav pentru care Maestrul voia numaidecât să mă vadă într-o clipă ca asta, pomii în urma lui.

Abia se închisese în spatele nostru uşa casei, iar eu îmi desfăcusem masca, năduşit şi gâfâind, că MaHaRaL-ul se ridică în faţa mea. Ochiul lui ascuţit mă scrută. Ştiam ce caută. Mă aşezai astfel încât să mă vadă mai bine, la lumina lumânărilor ţinute de servitoare.

— Sunt bine, Maestre, sunt sănătos. N-am frisoane, nici febră. Dacă mă vedeţi asudat, e fiindcă a trebuit să alerg cu pielea asta pe faţă, iar noaptea e la fel de cald ca ziua.

I-am arătat masca născocită de Iosif. îmi făcu semn să iau un sfeşnic în mână, porunci servitoarelor să iasă şi mă trase sub scara ce ducea spre camere. Privirea lui era deopotrivă de piatră şi de foc. Pleoapele şi sprâncenele abia ascundeau o strălucire atât de puternică, încât, în alte împrejurări, n-aş fi avut curajul s-o înfrunt.

— David, vreau să-ţi încredinţez bunul meu cel mai de preţ.

— Maestre?

— Ura poate va rămâne dincolo de zidurile noastre în noaptea asta, dar va porni iarăşi mâine, apoi poimâine şi câtă vreme ciuma îi va ucide pe creştini. Ei nu-şi închipuie decât un mijloc de a-şi micşora suferinţa: să ne extermine! Şi dacă, prin voinţa Atotputernicului, reuşim să le rezistăm, atunci ne va birui boala. Nici noi n-o să ne putem

apăra mult timp de ea. Vreau s-o duci pe Eva departe de Praga.

Tăcu, scrutându-mă din nou, ca să-mi măsoare frica şi fidelitatea. Am făcut ce-am putut ca să-l încredinţez de amândouă.

— Ciuma, se zice, merge spre apus şi ocoleşte naţiunile răsăritului, continuă el. Mai ai prieteni la Cracovia?

Aveam. Cu toţii credincioşi fostului meu maestru Moşe Iserlis, Rema. A cărui operă MaHaRaL-ul o atacase neîncetat, în ultimii ani, atât în ieşiva sa, cât şi în scrieri. îmi ghici gândurile şi-mi arătă asta clipind rar.

— Mă voi pricepe s-o duc pe nepoata dumneavoastră teafără la Cracovia, îi răspunsei hotărât.

— Trebuie să ieşiţi din oraş.

— Pe fluviu. În noaptea asta. Când zarva se va fi potolit în jurul zidurilor, iar creştinii vor fi osteniţi. Putem scoate o barcă chiar înaintea zorilor, fără ca ei să prindă de veste.

Un oftat se ridică din barba MaHaRaL-ului. îşi puse mâna delicată pe umărul meu, fără o vorbă. Privirea lui nu mai era aceeaşi.

— Sărutaţi-vă nepoata, îi zisei. Mă-ntorc s-o iau cu un ceas înainte de răsărit.

Mă opri când îmi puneam masca.

— Acolo să continui cu educaţia ei. Nu trebuie să-i laşi inteligenţa fără hrană.

I-am promis şi mi-am petrecut restul nopţii căutând o barcă, pregătind o bocceluţă şi scriind câteva scrisori. Mă temeam în fiece clipă că voi auzi urletele vestind că porţile oraşului fuseseră străpunse.

Însă Cel Veşnic, slăvită fie bunătatea Lui, a hotărât să ne dea o şansă.

Totul s-a desfăşurat cum prevăzusem. Ai noştri s-au ţinut pe poziţii. Creştinii au istovit cu puţin înainte de ziuă, mulţumindu-se să-şi fluture torţele deasupra zidului, cât încă puţină putere le mai purta furia. Apoi fiecare s-a retras în bârlogul lui, ca să lupte cu ciuma care nu aştepta decât căldura zilei ca să lovească din nou.

Am putut să mă-ntorc la Iosif. Mi-a dat, pentru Eva, una dintre măştile pe care le făcuse pentru fiii lui, asigurându-mă că nu era cine ştie ce pentru el să facă alta.

Când am ajuns acasă la ei, fata lui Isaac era deja îmbrăcată cu o pelerină mult prea călduroasă pentru noaptea aceea înăbuşitoare. Fără să scoată o vorbă, m-a lăsat să-i pun masca, îndurând fără să se plângă aburii purificatori care te făceau să-ţi lăcrimeze ochii şi să pleci capul. S-a mai dus încă o dată, în costumaţia aceea bizară, s-o îmbrăţişeze strâns pe mama ei. Isaac, cu obrajii şiroind de lacrimi, mi-a repetat recomandările cu aceeaşi înflăcărare pe care-o punea zilnic în citirea *Mişnel.*

MaHaRaL-ul rămăsese sus, în odaia lui, semn că nu-şi lua adio de la noi, fiindcă aştepta să ne întoarcem. Soţia lui, Peri, mi-a dat o pungă cu bani şi nişte scrisori ce-aveau să ne deschidă uşile în multe oraşe. În sfârşit, am luat-o de mână pe Eva cum făcuse şi bunicul ei şi am pornit grăbiţi pe uliţele pustii, ca două năluci fără chip.

În ciuda fricii, ori poate datorită ei, fuga mi s-a părut ciudat de uşoară.

În partea noastră, nu se vedea ţipenie de om pe mal. La creştini, clopotul bătea tărăgănat pentru morţi. Noaptea încă era prea întunecoasă ca să fim zăriţi de pe malul celălalt al fluviului. Eva m-a ajutat să împing barca pe panta nămolită care dădea în apă. Cu vocea deformată de mască, i-am cerut să se întindă pe fundul bărcii şi să nu se mişte. Îndată ce-am ajuns în mijlocul fluviului, am strâns

vâslele. Eram învăluiţi într-o linişte deplină. M-am aşezat lângă copil pe scândurile ude. I-am explicat şoptit că ne vom lăsa duşi de curent cât mai departe de Praga. Eram năduşit, răsuflăm cu greu, cu siguranţă şi ea la fel. Însă mândria o împiedica să se plângă în vreun fel.

În vreme ce fluviul ne învârtea domol barca, iar malurile defilau în jurul nostru precum personajele teatrului de umbre, inventat la Praga, căutam să-i abat gândurile de la teama care ne îngheţa inimile şi ne ţintuia picioarele. I-am explicat că noi tocmai aplicam singurul leac împotriva ciumei cunoscut de creştini. Ei îl numeau „efectuarul celor trei adverbe”: „*Cito*, *longe*, *tarde* – Pleacă repede, du-te departe şi întoarce-te târziu”.

N-a avut nicio reacţie, n-a manifestat nicio curiozitate. Degeaba-i pândeam suspinele sau lacrimile sub mască. Stătea atât de încremenită în barca aceea incomodă, încât mă întrebam dacă nu cumva a adormit.

Dar, când încercam să-mi dau seama unde-am ajuns, aruncând o privire peste marginea bărcii, degetele ei îmi strânseră mâna.

— David, mă întrebă de sub capişon, ţi-e frică?

Am fost ispitit să mint, să fac pe curajosul. Apoi mi-am amintit de talentul ei de-a descoperi minciunile.

— Da, recunoscui sincer. Cred că niciodată-n viaţă nu mi-a fost atât de frică.

— Şi mie. Chiar dacă n-am avut aşa multe prilejuri, ca tine, ca să compar frica asta cu altele.

Remarca m-a făcut să zâmbesc şi totodată m-a liniştit. Gustul Evei pentru adevăr n-avea egal decât în cel pentru judecăţile precise. După o clipă, mă întrebă iar:

— Tu, care cunoşti matematica, ştii dacă o frică mare plus o frică mare dau un curaj mic?

Întrebarea aceasta nepotrivită m-a încântat. Nu mi-

am putut stăpâni un râs care m-a scuturat atât de tare, că era să mă înec sub mască. Un râs nebun, care l-a stârnit şi pe-al Evei. Şi poate că astfel ne-a văzut Atotputernicul, fugind de groază şi de ură într-o barcă rătăcitoare, care ameninţa să se răstoarne din pricina hohotelor noastre.

3

N-am fost tată. N-am avut un fiu, o fiică sau o soţie. Ştiinţa şi studiul au fost pricina, devorându-mi deopotrivă inima şi zilele. Dar, dacă a fost o vreme în viaţa mea când am putut să-mi dau seama de intensitatea bucuriei de părinte şi de imensitatea singurătăţii celor care nu şi-au dăruit niciodată misiunea aceasta, au fost lunile petrecute la Cracovia împreună cu Eva.

Cum prezisese MaHaRaL-ul, ciuma lovise destul de puţin răsăritul Europei. Deja cu mult înainte de Cracovia oamenii nu se mai temeau de ea. Am avut nevoie de mai puţin de cinci zile ca să ajungem în acest oraş, sau mai degrabă la Bochnia, oraşul evreiesc, care se afla chiar la sud, fiindcă de aproape un secol prezenţa evreilor era interzisă în interiorul Cracoviei.

Acolo, la Bochnia, am găsit deschise toate uşile prietenilor. Iar când s-a aflat despre motivele întoarcerii şi cine era copilul ce-mi fusese încredinţat spre ocrotire, s-au deschis şi mai larg.

În bucuria primelor zile, toţi voiau s-o admire pe nepoata MaHaRaL-ului. Renumele Maestrului făcea din Eva o minune. Ea s-a supus acestei curiozităţi cu o plăcere lacomă, neprecupeţind nimic spre a-i impresiona, pe cât îi era cu putinţă, pe toţi cei întâlniţi, fie aceştia copii de vârsta ei sau bătrâni venerabili.

Din fericire, nimic nu înceta mai repede ca jocurile şi plăcerile copilăreşti ale Evei. Firea ei se sătura iute de repetiţii şi, când i-am propus să ne întoarcem la studiu, a

avut o singură întrebare:

— Poţi să mă înveţi despre stele?

Astfel a început un lung dialog în care i-am expus, spre marea mea plăcere, o parte din cunoştinţele mele. Între alte momente preţioase, păstrez în veci amintirea frumoasei ei uimiri când i-am povestit cum marele Copernic, nu cu mult timp în urmă, schimbase cu totul concepţia despre universul nostru.

Abia-mi încheiasem lămurirea că s-a şi repezit la fereastră ca să privească pata palidă a soarelui, care nu răzbătea prin norii cerului de toamnă.

— Noi ne învârtim în jurul Soarelui?

— Da, invers decât credeau Aristotel şi Ptolemeu. Şi milioane de oameni după ei.

— Eu nu simt nimic. Eu mă-nvârt, nu casă, nici altceva sub picioarele mele.

Râdea învârtindu-se în loc. Apoi, se opri deodată ca să întrebe, cât se poate de serioasă:

— Cum poate să fie aşa de sigur Copernic ăsta?

— *Era*. A murit acum patruzeci de ani. A studiat planetele, mărimea şi locul lor şi a transformat ceea ce vedea în calcule. Calcule care explică mişcarea lor zilnică, de ce vedem Soarele atât de jos iama, atât de sus vara, de ce răsare şi apune... De ce Marte, Jupiter şi Saturn se mişcă aşa. Copernic a ştiut şi să măsoare distanţa dintre planete...

— Calculele astea tu ai şti să le faci? Ai şti să mă înveţi?

— Nu, nu cred c-aş şti să le fac. Poate mai târziu.

— 23 de ore, 56 de minute, 4 secunde... Atâta-i ia Pământului să se-nvârtă şi el?

Eva dansa iar, rotindu-se pe loc.

— Vezi, ţin minte. O singură dată ai spus, şi eu ţin

minte.

— Dar de ordinea planetelor, după calculele lui Copernic, îţi aduci aminte?

— Soarele, Mercur, Venus, Pământul cu Luna în jurul lui, Marte… şi… asta…?

— Jupiter.

— A, da… Jupiter şi Saturn.

— Iar în jur, stelele fixe.

Privea cerni cu un aer perplex, întorcându-se să se uite la desenele astronomice pe care i le arătasem.

— Dar tu crezi cu adevărat că Copernic nu se-nşală?

— Sunt sigur că are dreptate.

— Bunicul meu, rabinul, crede şi el?

— Absolut.

— Dar sunt şi oameni care nu cred?

— Da. Mai ales printre creştini, căci ei cred că Dumnezeu a creat Universul ca să-l aşeze pe om în mijloc şi că, prin urmare, Pământul, care ne ţine pe toţi, trebuie şi el să se găsească în mijlocul cosmosului. Ei cred încă precum Aristotel şi se înşală alături de Ptolemeu.

— Şi noi, nu? Noi nu credem că Dumnezeu ne-a aşezat în mijloc?

— Tora spune că Dumnezeu a făcut Legământ cu poporul lui Avraam. Dacă Pământul e în centrul Universului sau se învârte în jurul Soarelui, asta nu schimbă nimic, aşa cum nu se schimbă greşelile şi îndatoririle noastre.

— Dar nici Dumnezeu nu e în Soare. S-ar arde.

— Ba da, El este în Soare ca oriunde altundeva, fiindcă este pretutindeni şi nicăieri, ca aerul pe care-l respiri în jurul tău. Nu-l vezi, şi totuşi el intră în plămânii tăi, iar dacă e infestat de ciumă, te îmbolnăveşti de ciumă…

— Şi dacă Dumnezeu e în aer, îl respir pe Dumnezeu şi mă îmbolnăvesc de Dumnezeu.

Râdea din toată inima şi mie-mi era greu să rămân serios.

— Fie ca slava Lui să se răspândească! Dumnezeu nu s-ar arde în Soare, fiindcă el nu e din nicio materie, spre deosebire de noi, de animale sau de stele.

— Asta aş vrea eu foarte mult să văd, ceea ce nu e făcut din nicio materie, şi totuşi destul de puternic ca să construiască stele şi planete.

Apoi, într-o zi, când abia-mi încheiasem rugăciunea de dimineaţă, Eva m-a întrebat deodată:

— Am auzit oamenii spunând că bunicul meu, rabinul, este savant în Cabală. Şi tu eşti?

Nu mă-ndoiam, privindu-i chipul, că rumegase toată noaptea întrebarea asta.

— Bunicul tău e savant în toate, iar eu în destul de puţine, i-am răspuns prevăzător.

Eva s-a strâmbat la mine în felul încântător în care o făcea când o scoteau din sărite încetineala şi prudenţa celor mari.

— Bine. Ai înţeles. N-are rost să te prefaci. Ce este Cabala?

Am râs, atât ca să-mi maschez admiraţia faţă de manevrele

Evei, cât şi ca să am timp să mă întreb dacă era bine să-i dezvălui fie şi numai nişte rudimente dintr-o asemenea înţelepciune unui copil. Unei fete. Fie ea şi nepoata mult iubită a MaHaRaL-ului.

Şi totuşi Eva avea dreptate. N-avea rost să mă prefac. Ştiam că n-am să mă împotrivesc asaltului ei dacă tăceam. Apoi, ca şi cum mi-ar fi ghicit îndoiala, a adăugat cu o privire rece:

— Să nu-mi spui că-s prea tânără ca să-nţeleg. Ştiu că tatăl lui l-a învăţat deja pe Isaia lucruri din Zohar.

— Cunoşti vasăzică Zoharul? *Cartea Splendorii*?

— Numai numele. N-am văzut-o niciodată.

— Poate-ar trebui să faci ca Isaia: să aştepţi să te înveţe tatăl tău.

Eva ridică din umeri, uitându-se drept în ochii mei.

— Nu fi prost, David. Ştii prea bine că tu ai să-mi spui mai multe, şi mai bine. Altfel bunicul meu nu te-ar fi ales ca să mă înveţi ce trebuie să învăţ.

Cine s-ar fi putut împotrivi puterii şi seducţiei unui raţionament de copil?

Astfel m-am trezit explicându-i cum *Kabbalah*, *KBLH*, în ebraică, însemna ideea şi adevărul fizic al *Primirii*. Şi cum acest cuvânt devenise sensul cel mai înalt al învăţăturii primite de Moise de la Cel Veşnic pe Muntele Sinai, împreună cu Tablele Legii. Acestea erau lucruri destul de greu de înţeles pentru o fată ca Eva, dar ea mi-a făcut semn să continui.

— Tora mai spune că este învăţătura „din gură-n gură”. Ea se transmite prin uriaşa înţelepciune a tăcerii, a rugăciunii şi a ascultării. Căci Dumnezeu spune la fel de mult în cele scrise şi în cele nescrise, în cuvântul care iese pe buze şi în cel care nu se aude. Spaţiul dintre litere e un suflu care nu este un vid. Iar tăcerea aceasta, care este, ca să zicem aşa, inversul Cuvântului, este cea care trăieşte învăţătura Cabalei. De aceea se mai spune despre Cabala că este o grădină. Cea mai frumoasă, dar şi cea mai primejdioasă. O grădină din care cel care intră nu e niciodată sigur că va putea ieşi, nici nu poate şti cum va ieşi. O grădină pe care-o numim *Pardes* şi care se scrie *PRDS*. E foarte important.

— De ce? E un cuvânt ca oricare.

— Nu. Nu-i ca oricare. Niciun cuvânt, dacă suntem atenţi, nu-i precum un altul. Asta ne învaţă Cabala. Literele spun întotdeauna mai mult decât semnul lor, căci ele exprimă şi puterea tăcerii. În PRDS, citim P pentru *Pşat*, „Semnificaţie”; R pentru *Rentez*, „Ceea ce pare”; D pentru *Draş*, „Comentariu”; şi S pentru *Sod*, „Secret”… Aceştia-s cei patru stâlpi care susţin cuvântul lui Dumnezeu, în vorbele Lui şi în tăcerea Lui.

Eva îşi muşca buzele. Strădaniile ei de a înţelege erau minunate. Frumuseţea inteligenţei a fost dintotdeauna unul dintre spectacolele mele preferate.

Ca să-i uşurez reflecţia, am adăugat:

— Liste în Talmud o poveste frumoasă care ne ajută să înţelegem. A celor patru rabini care se numeau rabi ben Zoma, rabi ben Azzai, rabi Elisha ben Abuya şi rabi Akiva. Ei erau înţelepţi şi foarte sfinţi, infinit mai puri şi mai savanţi decât mine. Prima oară când a văzut grădina, rabi ben Zoma a căzut încremenit de uluială şi a murit înainte să atingă pământul. Rabi ben Azzai a început să danseze de bucurie. Un frumos dans în cerc. Dar, vai, după ce s-a învârtit de patru ori, n-a mai fost în stare să se oprească, fiindcă înnebunise. Rabi ben Abuya a văzut şi el grădina. A făcut un pas înăuntru şi a ieşit îndată, ca să se lepede de credinţa lui. Şi-a folosit restul zilelor ca să distrugă şi să calce în picioare tradiţia pe care-o iubise şi o respectase. Devenise mesagerul nenorocirii. Rabi Akiva a fost singurul care a străbătut grădina, îndurându-i strălucirea orbitoare fără să se transforme în scrum la întoarcere.

Eva făcuse ochii mari şi-şi mototolea nervoasă rochia între degetele fine.

— Rabi Akiva avea ceva deosebit care să-l călăuzească?

— Da. Cabala. Ceea ce nu se poate spune, ceea ce nu

se poate învăţa din simpla vedere a cuvintelor. Ceea ce a domnit peste tăcerea în care Moise a primit Legea pe Muntele Sinai. Ceea ce nu-i de ajuns să înveţi aşa cum înveţi o lecţie.

— Şi bunicul? A intrat şi el în Pardes?

— Da.

— Şi a ieşit nevătămat, ca rabi Akiva?

— Aşa cred.

— De ce?

— Pentru că el este Maestrul nostru, MaHaRaL-ul.

La vremea când iama începea a înălbi Cracovia şi Bochnia, am primit primele veşti de la Praga: o scrisoare de la Isaac, al cărei cuprins era mai degrabă rău decât bun.

Ciuma dădea înapoi şi epidemia părea să înceteze. Asta cu preţul unui număr atât de îngrozitor de morţi, încât oraşul pierduse o treime din locuitori. Isaac mi-i înşira pe prietenii şi camarazii de klaus pe care n-aveam să-i mai vedem. Dumnezeu îl cruţase pe MaHaRal. Şi cea mai mare parte a familiei lui Isaac. Vogele fusese în primejdie îngrijindu-şi servitoarele, dar acum se întrema. Iacob îşi apărase ca un tigru fiul, pe Isaia.

Iar dacă, în cele din urmă, masacrul evreilor nu fusese total, asta se datora slăbiciunii călăilor, nu dorinţei lor. Ştiam bine că rănile urii se vor închide mult mai greu decât cele ale buboaielor.

De aceea Isaac, spre marea lui tristeţe şi la cererea MaHaRaL-ului, mă ruga să mai rămân câteva luni în Polonia, împăratul Rudolf încă nu se întorsese la castel, iar Praga era liberă să facă după voia ei, astfel încât burgmaistrul Maisel se temea ca furia creştinilor să nu se trezească din nou, odată ce-şi vor fi recăpătat puterile şi vor fi măsurat mărimea dezastrului.

Astfel că am rămas pentru cele trei luni de iarnă la Bochnia. Am profitat de ele ca să studiez din nou gândirea lui Rema şi să mă cufund în scrieri pe care-mi devenise greu să le găsesc la Praga. O mică infidelitate faţă de MaHaRal. care, peste ani, mi-a fost foarte folositoare, când mi-am scris, în sfârşit, prima carte.

Eva se purta neschimbat în acest răstimp, fără să arate, spre mirarea mea, că i-ar fi fost foarte dor de părinţi. Poate că era urmarea afecţiunii pe care-o găsea în fiecare casă care ne primea pe rând, căci aveam grijă să nu rămânem mult pe capul gazdelor. Legase astfel frumoase prietenii cu câţiva copii de vârsta ei, când a sosit o nouă scrisoare de la Isaac.

Pe un ton misterios, prin care răzbăteau o bucurie şi un entuziasm pe care nu le simţisem de multă vreme, îmi cerea, în numele MaHaRaL-ului, să mă întorc de îndată la Praga. Cu toate că în luna Adar drumurile nu prea erau prielnice călătoriei, Eva şi cu mine trebuia să înfruntăm zăpada şi gheaţa cât mai repede. Degeaba am recitit scrisoarea, impresia mea dintâi fusese bună. Nu fericirea de a-şi revedea fiica îl făcea atât de nerăbdător, ci un cu totul alt motiv enigmatic.

Pot să mărturisesc astăzi, când toate acestea-s pulbere, că eu, care de şase luni făceam pe tatăl, l-am învinuit pe Isaac pentru nepăsarea faţă de Eva. Şi l-am mai învinovăţit că spulbera acea fericire simplă care-mi fusese dăruită în vreme ce lumea se zvârcolea în noroi.

Dar sunt dator totodată faţă de adevăr să recunosc că, o săptămână mai târziu, odată ajuns şi sărbătorit în Praga, am uitat repede această încântare efemeră. Am uitat, ca şi Isaac, bucuriile simple ale Evei, obrăzniciile ei şi întrebările fără sfârşit, îndoielile şi şireteniile ei.

Vestea care-mi cerea întoarcerea era măreaţă. Nu

trecuse nici jumătate de ceas de când intrasem pe uşa lui, că Isaac m-a împins în încăperea aceea îngustă unde-i dădusem prima dată o lecţie fiicei lui. A închis uşa şi mi-a spus în şoaptă, tot întorcând cu degetele febrile marginea mantoului său de călătorie:

— David, săptămâna trecută împăratul Rudolf l-a primit pe Maestrul nostru.

— Rudolf şi MaHaRaL-ul?

— Şi pe mine, pe fratele său, rabi Sinai, şi pe cumnatul nostru Isaac Weils. Pe toţi patru! Ne-a primit pe toţi patru. Îndată ce s-a întors la castel, după ciumă, l-a chemat pe Maestru.

— Pentru ce?

— Sst…

Isaac închise ochii, duse un deget la buze şi dădu încet din capul său mare. Niciodată nu-l văzusem strălucind astfel. În cele din urmă, murmură încă şi mai încet:

— Asta nu se poate spune.

— Totuşi, am protestat eu, după masacrele săvârşite de creştini…

— Sst, David!

Isaac scutură iarăşi din cap şi mă privi mustrător.

— Asta nu se poate spune!

— Am înţeles. Dar, dacă nu se poate spune, la ce ne-aţi pus pe drumuri, pe mine şi pe fata ta, pe frigul ăsta?

— Pentru că…

Isaac îşi muşcă buza, oftă şi apoi dădu din cap. Adevărul era că el nu luase parte la conversaţia dintre MaHaRa şi Rudolf. La sosirea la palat, împăratul îl luase pe Marele Rabin într-un cabinet secret dintr-unul din turnuri şi-l ţinuse acolo mai bine de două ceasuri.

— Dar când a ieşit, David, MaHaRaL-ul nostru avea

pe chip o expresie pe care nu i-am mai văzut-o niciodată.

— De bine sau de rău?

— De mare tulburare, aş zice eu.

— Şi el ce ţi-a spus?

— Nimic.

— Nimic?

— Aproape nimic. Numai că împăratul a promis să vegheze asupra poporului nostru aşa cum făcuse tatăl său înainte.

— Slăvit fie Atotputernicul.

— Dar restul nu se poate spune.

— Aşadar, tot nu ştiu de ce-a trebuit ca eu şi Eva să venim în grabă de la Bochnia.

— Pentru că trebuie să te duci să-l saluţi pe Maestrul nostru îndată ce vei ieşi din încăperea asta. Are să-ţi încredinţeze o misiune. O misiune pe care numai tu poţi s-o duci la capăt. L-a asigurat pe împăratul nostru c-ai s-o îndeplineşti.

MISIUNEA

1

MaHaRaL-ul părea mai puţin nerăbdător decât Isaac. Abia după ceremonia de havdala care, după rugăciunea de seară, încheie ziua de Sabat, m-a chemat la dânsul.

M-a primit în mica sa cameră de studiu, pe care-o ştiam de la prima noastră întâlnire. În zece ani, nu se schimbase decât prin îngrămădirea cărţilor şi sulurilor, care nu mai lăsau decât un foarte îngust spaţiu de lucru. Domnea aici o căldură blândă, şi totuşi Maestrul îşi purta mantoul căptuşit pe deasupra caftanelor obişnuite. De data asta, m-a întâmpinat încă de la intrare, întinzând amândouă mâinile ca să mă plec sub ele. Ceea ce am şi făcut cu grăbire.

Clipa aceea mi-a amintit de intensitatea emoţiilor

mele la prima noastră întâlnire. Emoţie care nu s-a şters nicicând. Eram încă tânăr, la vârsta când sentimentele sunt destul de violente ca să rămână imprimate în carnea spiritului ca un fier în carnea trupului.

Înţelesesem că MaHaRaL-ul era pentru mine mai mult decât un maestru care mă impresiona şi pe care-l admiram cu devoţiune. Timpul ne apropiase, şi încă şi mai mult încrederea ce mi-o arătase. îmi încredinţase viaţa Evei, nepoata sa mult iubită, la care ţinea mai mult decât o arăta. Prin această încredere, ghiceam cum se întredeschide poarta inimii sale, nu numai cea a minţii.

Mie, care trăiam de mult fără familie, voiam să cred că-mi acorda ceva din afecţiunea pe care o purta urmaşilor săi.

De aceea, când mi-am ridicat chipul, n-am fost mirat să-l aud întrebându-mă de la bun început:

— S-a purtat frumos, nu-i aşa?

Nu numai c-o iubea pe Eva, ca orice bunic, dar voia şi să fie mândru de ea. L-am liniştit şi i-am făcut o dare de seamă despre şederea noastră la Cracovia. N-am ocolit amănuntele despre laudele primite de Eva. De obicei, MaHaRaL-ul arăta puţină aplecare spre lucrurile banale ale vieţii de zi cu zi. Însă acum m-a ascultat răbdător.

Când am tăcut, s-a întors cu spatele la mine ca să mute nişte hârtii de pe masă. După mişcarea bărbii, îi ghiceam zâmbetul. Totuşi, când s-a întors, nici gura, nici privirea lui nu arătau vreo urmă a plăcerii. Bunicul dispăruse, redevenise MaHaRaL-ul.

— Ceţi-azisisaac?

— Că aveţi o sarcină pentru mine, Maestre.

— Ştii de vizita mea la împărat?

Am dat din cap că da.

— Şi că v-a trimis o trăsură şi străjeri pentru escortă.

Alungă vorbele acestea cu mâna sa delicată. Se apropie de mine. Ochii lui îi fixară pe-ai mei. Începu să murmure, atât de încet, că aproape voiam să întorc capul spre a-mi apropia urechea de gura lui:

— fiţi cu băgare de seamă faţă de cei puternici, căci numai spre binele lor îşi deschid porţile pentru voi…”

Am recunoscut citatul din *Tratatul Părinţilor*. Am clipit ca să-i arăt că înţelesesem, dar MaHaRaL-ul a mai păstrat tăcerea pentru un lung moment în cele din urmă, rosti sec:

— Împăratul Rudolf n-are mai multă minte şi tărie de caracter ca un urcior ars numai pe jumătate.

Uimit de aceste vorbe atât de neaşteptate din gura unui Mare Rabin, îndrăznii să răspund:

— Dar nu se spune că e un om învăţat?

Maestrul îşi încreţi pleoapele.

— Învaţă. În felul lui. Ştie latineşte şi chiar mai multă ebraică decât m-aş fi aşteptat S-ar putea crede că iubeşte ştiinţa şi cunoaşterea.

Mânia tremura în barba MaHaRaL-ului. Niciodată nu-l văzusem atât de pornit. Scutură din cap într-un reproş tăcut şi merse să se aşeze în jilţ. Cum nu mă mişcam, îmi făcu semn să mă apropii, arătând spre un scaun acoperit de cărţi legate fii piele. Le dădui jos ca să mă aşez.

Maestrul bătea în masă cu vârful degetelor.

— „Cartea Celor Ascunse este cartea care descrie ceea ce este cântărit în Balanţă; căci înainte să fie o Balanţă, Chipul nu privea Chipul”.

Ca toţi cei care studiau la klausul său, cunoşteam gestul şi fraza aceasta pe de rost Astfel erau desemnate opera şi mişcările cuvintelor Cabalei. Fraza era din Zohar şi desemna însăşi *Cartea Splendorii*. Bătaia din degete a MaHaRaL-ului îi amintea celui care rostea cuvintele

acestea că nu trebuia să le scoată din tăcere fără a le înapoia tăcerii.

Ceea ce-am şi făcut, timp de câteva secunde.

Ar fi trebuit să las tăcerea să mă cuprindă. Dar în clipa aceea n-am putut să nu visez la ce va fi fost întâlnirea faţă în faţă dintre MaHaRal. Şi împărat. Se spuneau multe despre Majestatea-Sa. Că nu preţuia nimic mai mult decât secretele, că adora misterele şi enigmele. Tot ce era ascuns îi înflăcăra gândurile. Douăzeci de magi, ghicitori, alchimişti şi astrologi îi întocmeau în fiecare seară lista evenimentelor ce urmau să se întâmple a doua zi. Iar a doua zi îi explicau de ce nimic din ce preziseseră ei nu se întâmplase.

Umbla zvonul că transformase castelul, *hrad-ul*, cum îi spuneau praghezii, după imaginea spiritului său. Pusese să se construiască numeroase încăperi secrete. Şi cabinete şi mai secrete, ascunse în zidurile camerelor secrete. Un pictor italian pe nume Arcimboldo îi înfăţişase chipul şi trunchiul printr-un amalgam de fructe, legume şi flori. Un dovleac îi ţinea loc de piept, nişte vinete, nişte pere şi o ridiche de iarnă închipuiau gâtul, o pară, nasul, struguri, raci şi nu mai ştiu ce, părul. Astfel dus pe gânduri, îmi ziceam că, în timpul întâlnirii lor de taină, o muscă ar fi văzut ciocnirea dintre o ramură, uscată, desigur, dar încă strălucind de sevă şi promisiuni, şi o tarabă nebunească de legiune aproape acrite.

Ca şi cum ar fi ghicit unde mă purtau gândurile, MaHaRaL-ul îmi şopti, fără să ridice pleoapele:

— Împăratul voia să-i dezvălui secretele Cabalei. I-am răspuns cu cuvintele rabinului Şimon bar Iohai, rămână-i amintirea în vecie: Nenorocire mie dacă dezvălui aceste secrete şi nenorocire mie dacă nu le dezvălui”. Apoi am citat din rabi Abba: „Dacă Maestrul nostru doreşte să

dezvăluie lucrurile acestea, nu stă scris că «Domnul arată tainele sale celor ce se tem de dânsul»?”

— Şi cum a reacţionat împăratul?

— Cu nişte ochi de copil, mi-a zis: „Ştiu bine că toate secretele conţin o primejdie. Al dumneavoastră este mare, iar primejdia pe potrivă”.

Am tresărit, presimţind ce puteau însemna cuvintele acestea. MaHaRaL-ul tăcea.

Şi, deodată, ca şi cum ştiam deja prea mult sau mai degrabă fiindcă simţise tulburarea ce mă cuprindea şi mă împiedica să-l ascult cu liniştea trebuincioasă, se ridică din jilţ. Mă măsură de la înălţimea celui aproape un stânjen.

— Ne revedem îndată, David. E timpul să se cânte *Melave Malka*, ca s-o însoţim pe regină, ziua aceasta sfântă care se duce.

Ne-am reîntâlnit abia a doua zi, după minha, rugăciunea de după-amiază. Mă pregătisem să dau dovadă de calm şi să fiu demn de ce aştepta Maestrul de la mine.

Raze delicate de soare pătrundeau pe ferestrele înguste, plimbându-se peste cărţi şi peste podeaua lustruită ca o oglindă. Chipul MaHaRaL-ului era şi mai închis decât în ajun. După un moment de tăcere, cită din Simeon cel Drept, ori poate din discipolul acestuia, Antigonus din Soco, nu-mi mai amintesc bine: Nu fiţi precum slugile care-şi slujesc stăpânul pentru câştig. Ci precum slugile care-şi slujesc stăpânul fără să aştepte nicio răsplată şi pătrundeţi-vă de frica de Dumnezeu”.

Se întoarse în sfârşit către mine.

— Iată cum stau lucrurile, David. Astăzi Rudolf ne ocroteşte, mâine, dacă nu-i mai dăm motive să ne iubească, dezamăgirea lui va însemna nenorocirea noastră.

De astă dată, MaHaRaL-ul îmi destăinui cum, sprijinindu-se pe teoria sa despre *be-mtsa*, locul de mijloc

care rămâne între două extreme şi uşurează ciocnirea forţelor opuse, îl convinsese pe împărat că nu era în măsură să-i dezvăluie secretul Universului. În schimb, îi putea oferi cunoaşterea Universului.

Formula îl sedusese pe împărat. îi ţinuse MaHaRaL-ului un lung discurs, explicându-i că spera să rămână în memoria lumii şi a lui Dumnezeu un împărat la fel de glorios ca şi bunicul său, Carol Quintul, din care se trăgea în linie dreaptă prin mama sa, Maria de Spania.

Carol Quintul fusese uriaş fiindcă răspândise strălucirea imperiului său peste nesfârşitul mărilor, din Europa până-n Noile Indii. Rudolf al II-lea ar fi fost la fel de mare dacă ar fi făcut din Praga farul tuturor noilor cunoştinţe ale omului. Praga, Praga noastră, ar fi devenit locul de revelare a celor mai uimitoare descoperiri, cele care, în posteritate, aveau să-i aducă gloria înaintaşului său…

Astfel s-a încheiat înţelegerea. MaHaRaL-ul a promis.

Discipoli de încredere aveau să bată universităţile Europei, să asculte discursurile, conferinţele, disputele oculte, spre a ghici unde, în care gură sau minte, se vor naşte curând cele mai mari descoperiri ale gândirii, ale ştiinţei şi ale misterelor spirituale.

Aşa cum era înştiinţat de poliţie despre intrigile de la curtea sa, împăratul avea să primească regulat şi rapoarte despre acest clocot al ştiinţei care înflorea departe de Praga. Astfel putea să evite ca această nouă putere a cunoaşterii să cadă în mâinile unor suverani mai puţin glorioşi.

Plin de entuziasm, Rudolf îi spusese MaHaRaL-ului:

— Ah, mare rabin, dacă mă faceţi descoperitorul stelelor, vă voi face poporul cel mai fericit din univers!

MaHaRaL-ul îmi zise:

— Nu-s mulţi cei în care mă pot încrede pentru a-l mulţumi pe împărat. De fapt, este numai unul. Tu.

Abia atunci am înţeles ce aştepta Maestrul nostru de la mine. Cu spaimă. Căci ştiam: fiecare dintre aceste ştiinţe, dintre aceste revoluţii ale gândirii şi cunoaşterii care stârneau setea de stăpânire a împăratului era totodată condamnată aspru de Biserică şi de Inchiziţia Papei.

Iar când erai un fiu al Sionului, asta însemna să înfrunţi de două ori primejdia.

Dar aveam oare de ales, de vreme ce de mine depindea nici mai mult, nici mai puţin decât pacea evreilor din Boemia?

2

Zece ani. Azi, când sunt rătăcitor la nesfârşit, imaterial şi lipsit de bucurie, mi se-ntâmplă să-mi aduc aminte de anii aceia ca de cei mai fericiţi ani ai vieţii mele. Dar atunci nu-i socoteam aşa. Nu întotdeauna. Mi se părea că mă aflu în mijlocul unui tumult neîncetat, supus incertitudinii şi capriciilor celor care hotărau soarta secolului. Dar ştiu că atunci am gustat una dintre cele mai mari fericiri date oamenilor: libertatea şi bucuria inteligenţei, folosirea neîngrădită a minţii în încercarea de a înţelege lumea. Un fel de beţie nepotolită care alcătuia viaţa de zi cu zi a astronomilor, matematicienilor, artiştilor şi filosofilor, şi care te purta pe cometa ei spre a te mistui la fel ca pe aceştia.

Am ieşit pe poarta Pragăi la sfârşitul lunii Nissan.

În ajunul plecării mele, MaHaRaL-ul a ţinut să rostească rugăciunea de călătorie şi, după un somn scurt, am intrat într-un convoi de negustori ce mergea la târgul de la Leipzig.

Aveam de ce să fiu îngrijorat. Şi am văzut dispărând

zidurile Pragăi cu o strângere de inimă. Aceasta n-a ţinut însă nici până la amiază. Bucuria de a mă întâlni cu acea lume nouă şi secretă, care aţâţa atât de mult curiozitatea împăratului, o fermeca într-adevăr şi pe-a mea.

La început, drumul a fost simplu.

Seara, când ajungeam într-un târg sau într-un oraş, rareori se întâmpla să nu găsim vreo familie de evrei care să ne găzduiască. Ni se dădeau veşti în schimbul celor aduse de noi. N-ajunsesem încă atât de departe, încât gloria MaHaRaL-ului să nu fie cunoscută. De cum aflau oamenii că eu călătoream în numele lui, trebuia să răspund la o mie de întrebări, cu toate că gându-mi era numai la patul ce mă aştepta.

De la Leipzig încolo, mergeam dintr-un oraş în altul în tovărăşia unor călători evrei care cunoşteau drumurile şi aşezările unde prezenţa noastră n-ar fi stârnit violenţe. Ţările din Nord nu erau nici pe departe liniştite. Masacrele între luterani şi catolici erau un lucru obişnuit, iar scânteia n-avea nevoie să fie aprinsă ca să pornească fulgerul.

Totuşi, adevăratul motiv pentru încetineala călătoriei mele ţinea de universităţile pe care doream să le vizitez.

Leipzig, Regensburg, Worms, Köln, Basel… Peste tot, şcoli mari şi frumoase. Găseam acolo matematicieni savanţi, capabili să discute la fel de bine despre ştiinţa astronomică în latină şi în ebraică, iar uneori în arabă. Profitam de fiecare trecere ca să vânez oarece noutăţi care nu ajunseseră încă la Praga.

Descoperirile noilor ţări şi continente dezlegau mai uşor limbile şi înflăcărau şi mai mult minţile. Însă nu geografia mă interesa cel mai mult. Iar călătoriile lui Magellan şi Cortos sau ciudăţeniile indienilor din America nu mai erau, de cincizeci de ani, noutăţi. Alte cunoştinţe căutam eu.

Totuşi, chiar fără mare lucru de comunicat, profitam de fiecare întâlnire cu vreun negustor evreu care-mi spunea că merge la Praga, ca să-mi trimit „rapoartele”. Câte să fi trimis? O mie, două mii?

Câte-au ajuns? Nu ştiu. Toate erau adresate MaHaRaL-ului, care hotăra dacă se cuvenea sau nu să fie citite de împărat.

Cum şi-n ce fel m-am întâlnit cu doi bancheri evrei din oraşul italian Reggio, asta memoria mea n-ar mai şti să spună.

Şi totuşi, numele lor le ţin minte: Zinatano di Musetto, fiul lui Moşe, şi fratele său Jekutiel. Mergeau spre Veneţia. Intrând în vorbă cu ei la ieşirea din sinagoga din Köln, am aflat că erau mari admiratori ai MaHaRaL-ului. N-a fost greu să mă hotărăsc să călătoresc împreună cu dânşii.

A trebuit să ocolim oraşul Colmar, interzis evreilor, acuzaţi că-l susţinuseră pe ereticul Jan Hus, ceea ce era neadevărat. Am sosit la Basel pentru ziua de Sabat, apoi la Freiburg, la un negustor pentru care fraţii Musetto aveau recomandare, şi care le-a schimbat o sumă de bani. Freiburgul era despărţit în două de Rin. Malurile acestea erau legate printr-un pod mare de lemn. Am descoperit acolo un orologiu minunat, uriaş, despre care ni s-a spus că nu are seamăn.

Prima dată când l-am auzit bătând ora opt, am fost într-atât de încântat, încât am aşteptat concertul de la nouă.

Fraţii Musetto erau tovarăşi plăcuţi, amabili şi respectuoşi. Ştiau o mie de anecdote despre fiecare loc, atât erau de obişnuiţi cu aceste călătorii. Şi, ca să-şi apere avutul, nu mergeau nicăieri fără să fie însoţiţi de vreo zece servitori. Cu cât înaintam spre sud, cu atât sentimentul

meu de siguranţă se transforma în nepăsare.

Erau primele mele călătorii, iar lecţia a fost aspră.

Tocmai trecusem de Trento, pe malul fluviului Adige, unde prea puţin îmi fuseseră pe plac evreii severi din comunitate. Ne apropiam de splendorile lacului Gardone. Totul era încântător aici şi credeam c-aş fi putut zăbovi săptămâni întregi.

În căldura zilei, când tocmai trecusem de un sat de pescari şi intram într-o pădurice, două sau trei căruţe pline cu păsări care cârâiau ne-au barat drumul. Trăsurile noastre s-au oprit. O larmă asurzitoare ne-a împietrit.

Ivindu-se de nicăieri şi de peste tot, o hoardă de bandiţi ne-a încercuit. Bărbaţi şi femei în zdrenţe, de li se vedeau pieile goale, înarmaţi cu tot felul de lucruri: pumnale, măciuci, cârlige şi reteveie. Cât ai clipi, au pus mâna pe frâiele catârilor noştri, iar femeile s-au suit în trăsuri ţipând ascuţit.

Nici n-apucasem să mă ridic, că acela care părea să fie şeful lor şi care purta o tunică ruptă de catifea verde m-a şi trântit la pământ. Trei pitici ştirbi, care pesemne-i slujeau drept gardă personală, m-au rostogolit prin colb, şi-i vedeam pe fraţii Musetto cum erau izbiţi cu sălbăticie. Cu un cârlig au rupt încuietoarea unui cufăr cu haine. Cei doi fraţi încercau să se împotrivească. Li se răspundea cu lovituri atât de violente, încât sângele le ţâşnea din umeri. Mai mult din reflex decât din curaj, am răcnit un

Jşema Israel!” destul de sonor. Cu altceva nu le-am putut fi de folos. Ceva m-a lovit în ceafă şi m-am pomenit cufundându-mă lent în neant.

Se spune în Zohar că, atunci când în lumea aceasta omul doarme în patul lui, sufletul său pleacă rătăcind, dornic să se înalţe în noapte. Acolo, în faţa fiecărei tării, stau numeroşi străjeri înarmaţi, ca să-i aducă aminte care-i

e locul.

Briganzii din Gardone nu mi-au oferit numai o frumuseţe de durere de cap şi nişte zile de inconştienţă. În comă am trăit cea mai curioasă iluzie. Un vis, poate, care nu mi s-a şters niciodată din amintire, ca şi cum Domnul ar fi vrut să-mi arate că omul care-şi pierde cunoştinţa se îmbogăţeşte cu alte lucruri.

M-am văzut urcând la cer. La ultima boltă, serafimi înconjuraţi de cercuri de foc, ca nişte torţe aprinse, mi s-au pus înainte. Dinţii lor, ochii, totul scânteia arzător. Straiele lor: flăcări strălucitoare.

I-am auzit exclamând: „Cine l-a adus pe cel născut din femeie printre noi, în locul acesta?”

Mă cuprindea spaima. Ei se pregăteau să mă mistuie cu răsuflarea gurii lor. Am invocat literele Numelui Sfânt. Îngerii s-au liniştit.

Marele prinţ care-i conduce m-a întrebat:

— Cine eşti?

I-am zis numele meu. Mi-a răspuns, arătând un loc din spatele îngerilor:

— Pe poarta aceasta trec toţi cei care suferă, asupriţi de naţiunile lumii. Toţi intră pe poarta aceasta.

Am ridicat ochii. Am văzut-o pe Eva. Ea era, cu siguranţă, însă nu mai era copil. Ochii nu mă înşelau: sub arcul celor patru porţi stătea o femeie care avea chipul Evei.

Şi totuşi, mi-a vorbit cu voce bărbătească: „Deschide ochii, David! Se apropie Sabatul. Dacă nu-l cinsteşti, Mesia nu va veni”.

În timp ce ascultam, făceam calcule rapide şi complexe, aşa cum înveţi să faci în exerciţiile de concentrare ale Cabalei. Am dedus că valoarea numerică a cuvântului *şem ha-maşiah*, numele lui Mesia, corespundea

valorii numerice a cuvântului *Sabat*, sâmbătă. Pentru primele două cuvinte: trei sute patruzeci plus trei sute şaizeci şi trei. Pentru cel de-al doilea, şapte sute două plus unu. Cifra Celui Veşnic, slăvit fie El!

Şi iată că, isprăvind socotelile, l-am zărit sub al doilea portic pe Maestrul nostru, MaHaRaL-ul. Purta toca lui de jder şi ţinea de mână o făptură stranie, uriaşă şi diformă. Sau, mai degrabă, o formă umană care nu semăna prea mult cu un om. Moale şi umedă. Un cuvânt mi-a venit pe buze: Golem! Golem! Golem!

Să-l fi rostit cu voce tare? Forma era vie. O creatură înzestrată cu viaţă.

Ea se apropia cu braţele deschise. MaHaRaL-ul făcu un gest, dar creatura era atât de aproape de mine, că-i simţeam răsuflarea. Eram incredibil de uimit: de unde venea suflarea ei, de vreme ce nu vedeam să aibă gură?

MaHaRaL-ul rosti câteva cuvinte. Nu-l auzeam, îi vedeam numai buzele mişcându-se.

Creatura nu mai era. Priveam împrejur: nimic. MaHaRaL-ul arătă spre pământ. Văzui o grămadă de praf.

Astfel s-a sfârşit visul meu. Sau ce-a fost acela.

Mai mult nu spun acum. Vei înţelege curând de ce, cititorule.

Când am deschis ochii, am zărit o lumânare.

Am vrut să mă-ntorc. Durerea îmi smulse un geamăt.

— Slavă Domnului! strigă o voce femeiască.

— Slavă Lui în vecie, amin, amin! răspunse o voce de bărbat.

Am deschis ochii pe cât îmi era cu putinţă. Un bărbat robust, cu barba neagră, şi o fată blondă stăteau lângă o sobă.

Când am vrut să-ntreb unde eram, niciun sunet nu mi-a ieşit pe gură. Însă bărbatul înţelesese:

— Vă aflaţi la prieteni. La evrei practicanţi.

Fata adăugă:

— Nu mai aveţi de ce să vă temeţi.

Erau tată şi fiică. Casa lor era minusculă, dar aşezată pe malul unui lac încântător. Mi-au îngrijit rănile cu priceperea lor de pădureni. Tatăl era tăietor de copaci şi se ducea uneori cu lucrul până în partea de sus a văii Adigelui. Am aflat că fraţii Musetto fuseseră răpiţi, apoi eliberaţi în schimbul unei recompense frumoase. Ei se întorseseră de bună seamă la Veneţia, iar eu rămăsesem fără niciun ban, fără haine şi chiar fără nimic de scris!

Nu ştiam dacă să mă plâng sau să mă bucur. Am petrecut acolo aproape şase luni, ajutându-mi gazdele după puterile mele. Din ce spunea fata tăietorului, făceam minuni cu gâştele. Dar ceea ce împărtăşeam mai presus de toate cu aceste fiinţe pline de bunătate erau râsul, dulceaţa zilelor şi, cred eu, o oarecare nepăsare pe care n-am mai regăsit-o niciodată.

Apoi, în ajunul intrării în anul 5360 de la facerea lumii de către Cel Veşnic, binecuvântat fie El, un grup de rabini tineri s-a oprit ca să ceară pâine, apă proaspătă şi îngăduinţa de a dormi în hambar.

Se duceau la Veneţia ca să cumpere două exemplare din Biblia de la Soncino pentru marele rabin al Lublinului, Mordehai Joffe. Am pornit la drum cu ei.

În scurta mea trecere prin Frankfurt, cu un an înainte, auzisem despre faimosul filosof şi astronom Giordano Bruno. Urmând învăţătura Cabalei, el aproba concepţia potrivit căreia *ein-sof*, infinitul, fusese populat de Creator cu nenumăraţi sori, ce posedă un număr inepuizabil de planete. Fiecare se învârtea în jurul astrului ei, după cum dovedise deja Copernic.

Am ajuns la Veneţia când tribunalul Inchiziţiei tocmai

îl întemniţase pe Giordano Bruno. De fapt, nu i se reproşa numai că împărtăşea credinţa lui Copernic, ci şi că îndrăznise să spună despre Cabala evreilor că avea un conţinut adânc şi cu judecată.

Am întocmit pentru MaHaRal. un raport amănunţit şi plin de pasiune. Speram să-l fac să înţeleagă măreţia şi curajul acestui creştin, precum şi puterea concepţiilor lui, pe care le-am copiat îndelung. Am avut şi slăbiciunea să cred că, poate, Rudolf îl va sprijini pe Bruno.

Era, fără îndoială, prea mult să aştept asta din partea prea catolicului împărat.

Furia Inchiziţiei din Veneţia după această arestare m-a îndemnat să nu mai întârzii mult aici. Am profitat iarăşi de un convoi de negustori ca să mă îndrept spre Padova.

Acolo trăia şi preda Galileo Galilei, matematician şi astronom care a inventat primul termoscop. De la plecarea din Praga, iată omul pe care eram cel mai nerăbdător să-l întâlnesc.

Am fost totuşi sfătuit să nu fac această călătorie: Galilei era, bineînţeles, sub supravegherea Inchiziţiei. Nu eram nici măcar sigur că mă voi putea apropia de el. Faptul că un evreu venea de atât de departe ca să-l admire nu putea decât să pară suspect.

Dar se va fi înţeles de multe pagini că, în ceea ce privea ştiinţa astrelor, nu cunoşteam prudenţă.

Într-o dimineaţă de primăvară ceţoasă, cum n-aş fi crezut că se întâmplă în Italia, m-am amestecat printre studenţii care se înghesuiau pe băncile unei săli mari.

Înfăţişarea lui Galilei m-a uimit. Un bărbat gras de vreo treizeci de ani, cu vorbirea înceată, cu umerii pătrăţoşi, grijuliu cu toaleta lui, dar şi cu privirile câtorva femei care stăteau lângă catedră. Cu toată grosolănia lui, impresiona oamenii şi ştia să-i facă să râdă explicând

lucrurile complexe.

I-am urmat cu asiduitate cursurile vreme de două luni bune. îl ascultam cum apăra curajos concepţia lui Copernic. Şi pentru prima oară, din gura lui, am auzit numele lui Tycho Brahe.

La sosirea verii, am reuşit să mă aflu faţă în faţă cu el pe un culoar. De la prima vedere, după veşminte şi, fără îndoială, după mina mea îngrijorată, a bănuit că-s evreu. A aruncat o privire peste umăr, s-a asigurat că suntem singuri şi mi-a vorbit în ebraică. Cât am putut de repede, i-am transmis invitaţia lui Rudolf. Nu voia să găsească bogăţie şi pace la Praga, ca să studieze în voie?

Galilei a ridicat prudent o sprânceană. îl ghiceam surprins şi chiar măgulit. Însă atât bruscheţea ofertei, cât şi mesagerul i-au părut stranii. Poate se gândea la o capcană a Inchiziţiei? Pe un ton suspicios, mi-a cerut să repet oferta împăratului în latină. După ce m-a auzit, a zâmbit.

— Rudolf al vostru ştie să-şi aleagă emisarii, îmi zise ambiguu.

Studenţii se adunau înjurai nostru. El a pornit din nou, spunându-mi în grabă:

— Nu sunt atât de bine văzut aici, încât să pot părăsi Padova după bunul-plac. Nici c-aş vrea să încerc. Dar este unul căruia ar trebui să-i faceţi propunerea.

Şi pomeni iar numele lui Tycho Brahe.

Asta a fost tot.

Am mai rămas puţin la Padova, sperând în zadar că-l voi revedea pe Galilei. Apoi, cum aveam de gând să merg la Roma, am pornit iarăşi la drum. Dar, ajuns la Roma, am înţeles că nimic nu m-aştepta în oraşul acela, decât constrângerile fără număr la care erau supuşi evreii. Trebuia să urmez sfatul lui Galileo Galilei şi nimic

altceva…

Mi-a luat cinci luni să ajung în regatul Danemarcei, atât din pricină că mergeam prudent, cât şi fiindcă voiam să mă pregătesc pentru şocul întâlnirii cu acest Tycho Brahe, pe care doream să-l impresionez. N-ar fi fost minunat să mă întorc la Praga cu acordul lui?

Căci, cu cât înaintam spre el, trecând prin universităţi şi pomenindu-i numele, cu atât înţelegeam că Galilei avusese dreptate.

Seniorul Brahe se trăgea din marea nobilime daneză şi nu era nicidecum un om oarecare. Ştiinţa şi metoda lui de studiu îi uluiau pe cei mai mari savanţi. La fel şi opulenţa sa nobiliară, gustul pentru serbări şi pentru încăierări.

Pe fond – problema delicată de a şti cine, Soarele sau Pământul, se învârte în jurul celuilalt, problemă care, peste câţiva ani, avea să-l trimită pe rug pe Giordano Bruno şi să-l constrângă pe Galilei la o ruşinoasă dezicere era de o prudenţă desăvârşită. îi dădea dreptate lui Copernic… dar susţinea că sistemul acestuia putea fi pus în discuţie. Ceea ce-i permitea să nu atragă atacuri asupră-i, nici din partea lui Luther, nici a Papei.

În rest, Brahe era intransigent. Voia să revizuiască totul în ştiinţa mişcării astrelor, atât calculele, cât şi modalităţile de a le realiza. Ambiţia lui n-avea margini. Ştia să manevreze oamenii cu abilitate şi să-şi pună în lumină ştiinţa, astfel că regele Danemarcei îi oferise mijloacele de a-şi împlini visul: o insulă în largul Copenhagăi, Venusia, şi grămezi de aur cât să-şi construiască acolo un laborator de observaţie, pe care-l numise Uraniborg. Toată lumea spunea că era cel mai grandios lucru pe care l-ai fi putut vedea… Dacă puteai.

Căci, mi se tot repeta până la saţietate, prinţul

astronomilor se arăta gelos cu ştiinţa şi rezultatele lui. Mulţi vizitatori fuseseră pur şi simplu alungaţi. îşi alegea numeroşii asistenţi numai după o cercetare minuţioasă.

Astfel, apăsat de toate aceste puneri în gardă, am ajuns pe coasta Danemarcei în ziua a şaptea din Elul, la sfârşitul verii.

Cerul era senin, iar marea pătată de o spumă uşoară, pe care o împrăştia o briză blândă.

Numele latinesc al insulei, Venusia, venea de la ceea ce oamenii locului numeau „Ven”. Într-o zi frumoasă ca aceea, o distingeai lesne de pe coasta ierboasă şi presărată cu case de pescari. Ea se ivea în mijlocul canalului îngust care desparte Regatul Suediei de cel al Danemarcei.

După ce-am urcat într-o barcă purtată de o pânză pătrată, m-am refugiat într-un ungher discret. M-am rugat în ziua aceea cu o fervoare pe care, vai, n-am simţit-o întotdeauna. Însă azi evlavia aceea mă face să zâmbesc. Ea ţinea mai degrabă de teamă decât de ardoare.

Dacă Dumnezeu ar fi voit să ofere omului un punct de unde să poată vedea cerul cu o privire la fel de pură ca inima, Venusia era acel loc desăvârşit.

Nu era o insulă mare. De formă ovală, pântecoasă ca un ou de gâscă, îi făceai înconjurul în mai puţin de o zi de mers. La sud, o faleză la fel de abruptă ca stâncile din Austria se înălţa pe ţărmul mării. Dar, din punctul ei cel mai înalt, cobora spre nord într-un podiş lent. Vântul bătea în fiecare zi, iar nopţile de iarnă erau fără sfârşit. Aerul rămânea de o claritate atât de intensă, încât cerul era spuzit de astre. După lăsarea întunericului, acestea semănau cu o ţesătură de argint.

Frumosul ţinut al Boemiei mă obişnuise cu multe perfecţiuni ale arhitecturii. Însă nu văzusem niciodată o construcţie comparabilă cu Uraniborgul. Acesta ocupa

partea de sus a podişului, departe de ceţuri şi nori.

Brahe îl dorise după planurile Villei Rotonda a lui Palladio, din oraşul italian Vicenza. Fusese nevoie de nouă ani de muncă şi de o avere frumuşică pentru a-l termina.

Rotund ca o roată, cu o mulţime de turnuri, clopotniţe, domuri, acoperişuri mobile şi cupole cu fante, el închidea în mijloc o piaţă largă. Aceasta era la rândul ei înconjurată de terase ce duceau la o galerie acoperită, ale cărei încăperi sfinte şi transepturi erau dispuse după o reprezentare a lumii trasată de Tycho însuşi. Se intra prin vest, aşa cum vine Occidentul la Ierusalim…

Era aproape de amiază când m-am înfăţişat dinaintea unui fel de şambelan. Acesta m-a cercetat cu neîncrederea la care mă aşteptam. A dispărut apoi până spre sfârşitul după-amiezii, luând cu el scrisorile de la împărat. Am aşteptat fără să mănânc ori să beau ceva, într-un fel de curticică unde se afla o bancă de piatră. Au venit după mine cu două ore înainte de lăsarea nopţii, ca să mă conducă, fără nicio explicaţie, într-un cvartir rezervat oaspeţilor.

Am rămas acolo trei zile, de astă dată găzduit şi hrănit cum se cuvine, fără să înţeleg deloc ce se aştepta de la mine, nici ce hotărâre trebuia să iau. După ce în prima zi mă plictisisem aşteptând, mi le-am petrecut pe următoarele plimbându-mă prin Venusia.

Am descoperit că mai erau şi alţi oaspeţi la palat, cu o droaie de însoţitori. Toţi mă ocoleau, după poruncă, se pare, de parc-aş fi purtat vreo molimă.

În a patra dimineaţă, când am dat să ies, un servitor m-a condus într-o sală împodobită cu figuri de constelaţii subliniate prin maxime scrise cu aur. Cele mai multe celebrau gloria prinţului astronomilor. Una îi lăuda frumuseţea fizică şi adăuga: „Cel mai frumos străluceşte

cea care se ascunde: frumuseţea sufletului”. O alta spunea: „Foarte rari sunt aceia care au sufletul îndestul de pur ca să aleagă ca venerabilă între toate meseriile pe aceea de a contempla cerul”. Iar alta interzicea femeilor să treacă pragul acelei încăperi.

Mi-l închipuisem înalt, poate chiar uriaş. Tycho Brahe era un om scund, rotofei şi roşcat, strâns într-un costum negru. Gâtul îi dispărea sub un guler scrobit. Fruntea şi obrajii îi erau foarte palizi, iar ochii păreau de un albastru-azuriu. Totuşi, de cum îl vedeai, ceva te surprindea la el.

Bizareria venea de la mustaţa şi nasul lui. Una era uriaşă, ca două cozi drepte de iepure ce înconjurau gura. Celălalt era minuscul. Şi dintr-o materie stranie.

Mi-a luat câteva secunde să-mi dau seama că Tycho nu avea nasul din came naturală. Acesta avea reflexe de moar şi de aur, care luceau după cum se mişca. Forma, fără nicio supleţe naturală, era de o rigiditate dreaptă, prevăzută cu două orificii largi în chip de nări şi ducându-te oarecum cu gândul la râtul ciuntit al unui purcel.

Seniorul Brahe era obişnuit cu mirarea oamenilor, cu acel fel de a fi privit insistent când se întâlnea cu un necunoscut. Aşteptă să-mi sfârşesc cercetarea şi să arăt un semn de stinghereală, apoi îmi spuse în latină:

— Aşadar, Rudolf mă vrea şi v-a trimis să mă cumpăraţi?

Râdea, eu nu ştiam ce să-i răspund. Se mai amuză adăugând:

— Domnule Gans, să mergem drept la miezul lucrurilor. Să observăm mişcarea regilor şi a împăraţilor, aşa cum observăm planetele Saturn şi Stella Nova… Ştiţi că eu am descoperit Stella Nova? Sunt în stare să dau toate amănuntele despre traiectoria ei şi intensitatea variabilă a strălucirii ei, timp de cinci ani înainte să

dispară… Bine. Aşadar, ca să-i răspund lui Rudolf, ziceam: să mergem la miezul lucrurilor. Nu-mi trece prin gând să părăsesc nici Venusia, nici palatul acesta. Amândouă au fost concepute pentru fericirea mea şi cu banii lui Frederic, regele Danemarcei. Le sunt dator să rămân aici, amândurora. Dar… dar mâine… Bietul Frederic îmbătrâneşte, iar viaţa mea e lungă, dacă e să mă iau după poziţia lui Marte. Viitorul este mereu nesigur şi trebuie să cătăm pe vecie la stele…

Se opri ca să măsoare efectul discursului asupră-mi. N-am ştiut niciodată la ce concluzie va fi ajuns.

— Aşadar, dacă nu spun *da* împăratului dumneavoastră, continuă el, nu-i spun nici *nu*. Puteţi să-i scrieţi acest răspuns în următoarea scrisoare. Şi despre ce altceva veţi descoperi pe Venusia. Fiindcă aţi venit să mă spionaţi în folosul lui, nu-i aşa? Nu negaţi, nu-i un reproş. Sunt prea obişnuit cu spionii. Vin neîncetat la Uraniborg. Toată Europa capabilă să înşire trei cifre şi să ţină minte numele unei planete vine să mă spioneze. Este un principiu natural, domnule Gans: cei care nu-s în stare să gândească, să creeze şi să descopere ei înşişi fură. Asta înseamnă multă lume, să ştiţi.

Tăcu, zâmbi, lucru care avu drept efect o ridicare extraordinară a vârfurilor mustăţii, care păru o clipă orizontală.

Mă mai întrebă:

— Ştiţi de ce-am dat acestui palat numele de Uraniborg, domnule Gans?

Îi răspunsei grăbit că trebuie să fi fost un omagiu adus celei pe care grecii o numeau Urania.

— Ptolemeu făcuse din ea muza lui, iar Copernic pune opera lui *De revolutionibus orbium ceelestium* sub patronajul ei.

Prinţul astrologilor încuviinţă, încreţindu-şi atât de strâns pleoapele, încât albastrul ochilor lui dispăru. Părăsi latina pentru o ebraică fără un accent prea puternic:

— Sunteţi evreu, domnule Gans.

Nu era o întrebare, ci mai degrabă o constatare. Nu era nici reproş. Ci o descoperire care-i stârnea lui Brahe un zâmbet pofticios.

— Ştiţi matematică?

— Da.

— Bine?

— Destul.

— Astronomie?

— La fel.

— Greaca, latina, arabă?

— Da.

— Aramaica?

— Da, deşi nu la perfecţie.

— V-aţi pricepe să refaceţi pentru mine traducerea uneia dintre tablele lui Ibn al-Shatir? Copernic a făcut una, dar bănuiesc în ea nişte greşeli.

— Cred că aş putea.

— Şi Cabala, domnule Gans, aţi şti să mă învăţaţi?

Întrebarea nu m-a mirat prea mult. Dar, înainte să vorbesc, n-am putut să nu mă gândesc la ce-ar fi răspuns Maestrul meu, MaHaRaL-ul, într-o asemenea împrejurare.

— Mai puţin decât speraţi, îi zisei.

— Ce ştiţi dumneavoastră despre speranţa mea?

— Cine vorbeşte despre „a învăţa Cabala” arată că o socoteşte o unealtă. O lunetă care i-ar permite să vadă mai bine şi mai departe, ca acelea pe care le aveţi sus, în palat, şi de care eu încă nu m-am apropiat. Însă e vorba despre cu totul altceva. Cabala înseamnă „Primire”, maestre Brahe. Iar a primi tăcerea lui Dumnezeu cere mai mult

decât calcule.

Prinţul astronomilor mă privi cu entuziasm.

— A, ştiam eu! Vezi bine că eşti în stare să mă înveţi Cabala aceasta, exclamă tutuindu-mă. Tocmai mi-ai dat prima lecţie, David Gans.

— Dezamăgirea dumneavoastră riscă să fie curând la fel de adâncă precum speranţa, îi răspunsei. Sunt numai un modest rabin care nu v-ar călăuzi decât într-o modestă călătorie. Dacă veţi merge la Praga, cum aţi fost invitat, îl veţi cunoaşte pe Maestrul meu, rabinul Loew, MaHaRaL-ul. Dacă există o fântână de ştiinţă şi înţelepciune pe lumea asta, el este. Se apropie de Pardes ca nimeni altul. Nu vă încredeţi în mine să fac întocmai.

Văzând că mă uit fix la el, Tycho Brahe crezu altceva. îşi duse deodată mâna la nas.

— Să lămurim asta odată, domnule Gans.

Şi îşi scoase, cu degetul mare şi arătătorul, proteza care-i servea de nas. Mi-o flutură pe dinaintea ochilor, în timp ce eu îi descopeream cu uimire faţa plată. Semăna mai mult ca niciodată cu a unui godac. Cele două orificii ale râtului se căscau, lungi şi roz, foarte înalte pe chipul său, până sub ochi. Mustaţa îi părea deodată şi mai bogată.

— Restul l-am pierdut într-un duel. Dar protezele acestea sunt desăvârşite. O excelentă protecţie împotriva iritaţiilor şi a infecţiilor. Nu le găsesc dizgraţioase. Le-am conceput şi meşterit eu însumi.

Mă lăsă să-i admir nasul fals. Era alcătuit dintr-un metal ciudat, care te ducea cu gândul la un amestec de mercur şi aur, placat pe o piele de ied.

— Acesta-i, ca să zic aşa, de gală. Am altele de culoarea cărnii. Din ceară modelată pe piele. Te-ai putea înşela… de la oarecare depărtare.

Zâmbetul îi transforma chipul plat într-o stranie împrăştiere de orificii.

Scoase din buzunarul vestei o mică fiolă cu grăsime adezivă, pe care aveam s-o revăd adesea în anii următori. După ce unse cu ea interiorul, îşi puse nasul la loc.

Iar eu, în clipa aceea, contemplându-l pe Tycho, am ştiut că aveam ce să răspund la cererea împăratului Rudolf şi cum să-i potolesc setea de ştiinţă şi bizarerii mai mult chiar decât dorise.

Ceea ce nu ştiam era că aveau să treacă şase de ani de aşteptare în preajma lui până când seniorul Brahe să mă lase să plec la Praga cu această făgăduinţă.

În toamna anului 5356 de la facerea lumii, 1596 după calendarul creştin, într-un sfârşit de după-amiază când vântul sufla neostoit peste insulă, Tycho Brahe m-a chemat sunând din clopoţel. Era un nou şi ingenios mecanism, pe care-l crease de curând. Prin conducte şi cordoane abil îmbinate, el acţiona, din sala de recepţie sau chiar din camera sa, clopoţeii din camerele asistenţilor.

Spre surprinderea mea, mă aştepta aşezat la o masă lungă. Vreo douăzeci de musafiri, bărbaţi şi femei, îi ţineau companie. Ospăţul şi beţia ţineau de ceasuri întregi şi-şi împliniseră de mult efectul amândouă.

Niciodată, atât prin fire, cât şi prin fidelitatea faţă de Legile lui Moise, nu luam parte la aceste chiolhanuri monstruoase, încăperea era într-o dezordine cumplită, într-o harababură mizerabilă, puţea a bere şi a pateuri prea fezandate, hainele descheiate necuviincios te lăsau să vezi tot ce voiai şi nu mai rămăsese nici măcar o dală destul de curată, încât să stai la masă fără să-ţi murdăreşti ciorapii.

M-a luat cu leşin şi mi-am astupat nasul apropiindu-mă. Mă obişnuisem într-atât cu nasul lui Tycho, că nu mă gândeam nicio clipă că gestul meu ar putea însemna un

afront. Furia izbucni în ochii lui înroşiţi de beţie.

Mă întâmpină cu un hohot de râs. Tycho îşi scoase nasul fals şi le arătă tuturor faţa sa plată.

— Ce crezi, David Gans, tu, care eşti cabalist? Aş fi un bun Golem?

Înmărmurit de aceste vorbe, am rămas privindu-l prosteşte, în jur răsunau hohote de beţivi.

Tycho îşi înmuie un deget într-un sos gros şi maroniu care se găsea pe masă. Cu agilitate, trasă pe o batistă de in ebraică, cele patru litere ale cuvântului EMET, Adevăr.

Îşi puse pânza pe frunte şi se ridică legănându-se.

— Golemul Danemarcei o să plece curând la Praga!

Râsetele se înteţiră. Sării şi, smulgând ţesătura din mâinile lui Tycho, o înmuiai într-un vas cu apă plină de grăsime, în care toţi îşi clătiseră degetele.

— Nu! strigai. Să nu faceţi asta! Niciodată să nu faceţi asta!

O linişte deplină se lăsă peste adunare. Lumea era cu ochii la noi, la mine, căci vorbisem pe un ton pe care nimeni nu îndrăznise vreodată să-l folosească faţă de prinţul astronomilor, şi la Tycho, căruia-i pândeau cu toţii reacţia.

Ochii noştri se întâlniră şi rămaseră ţintuiţi ca nişte bucăţi de fier prinse de îngheţ. Poate că Tycho a citit într-ai mei că nicio mustrare nu m-ar fi atins.

Schiţă un zâmbet pe care rana de pe faţa lui îl făcu infinit mai înfiorător:

— Tu chiar crezi că Golemul este un lucru cu putinţă, David Gans?

Vocea-i era calmă, numai mirată şi oarecum neîncrezătoare.

Îi răspunsei:

— Întrebarea aceasta nu există şi nu cunoaşte

răspuns.

Cu un gest sec şi precis, care nu lăsa să se mai vadă nimic din beţie, îşi puse înapoi proteza pe chip, apoi agită mâna înspre meseni.

— Plecaţi. Afară! Dispăreţi! Toţi. Am de vorbit cu domnul Gans.

Se aşeză la loc şi, odată rămaşi singuri, mă întrebă:

— Cunoşti pe cineva care ar fi în stare de asta? Să creeze un Golem?

Dorinţa mea era să nu-i răspund. Şi, poate, într-un fel, nici nu i-am răspuns. Dar gândul şi cuvintele mi-au ieşit de pe buze.

— Da. Dacă există cineva pe lumea asta care să poată, atunci îl cunosc.

Fireşte, Tycho voia să ştie la cine mă gândeam. De astă dată, am ştiut să tac. A insistat, dar am rămas neînduplecat. Făcu un gest de osteneală.

— S-a terminat cu Uraniborgul din Venusia, David Gans.

— S-a terminat?

— Întoarce-te în Praga ta şi întreabă-l pe Rudolf cât ar plăti ca să-mi reconstruiesc Uraniborgul la el.

— Când să plec?

— Cât de repede poţi, David Gans.

HAOSUL

1

Vei fi constatat, cititorule, că în aceşti şase ani de peregrinare am uitat de promisiunea pe care şi-o făcuseră Isaac şi Iacob.

Mai rău, spre ruşinea mea, abia dacă mă gândisem la Eva. Şi, cu siguranţă, deloc la Isaia. Tandra mea complicitate cu nepoata MaHaRaL-ului, care, o vreme, mă încântase, părea să fi dispărut din amintirile mele, din

viaţa mea şi, ca să spun aşa, să fi aparţinut altuia.

Dar asta însemna să uit că memoria nu ne aparţine. Ea înaintează prin timp cu o forţă care-i numai a ei şi pe care uitarea n-o poate roade cu totul. Din voia Domnului, ea este puterea comună care ne leagă pe vecie, fie că vrem ori nu. Ea lucrează în felul ei subteran, pentru a reapărea pe neaşteptate şi a ne impune îndatoririle ei, când ne aşteptăm mai puţin. Întoarcerea la Praga a fost pentru mine prilejul de a trăi această minunată experienţă.

Mai întâi, m-au sărbătorit cum nu mă aşteptam. De îndată ce s-a aflat de sosirea mea, împăratul Rudolf şi-a trimis şambelanul după scrisorile de la Tycho, pe care le anunţasem şi acum le adusesem din Danemarca.

Intrarea trăsurii acestui om în oraşul evreiesc a fost un eveniment. Purta o vestă stacojie cu guler de batist, lanţ de argint cu medalie pe piept, pălărie de catifea cu pană de fazan şi era însoţit de douăsprezece gărzi călare, înarmate.

Faptul că-mi arăta toate semnele unui respect curtenitor era şi mai neobişnuit. Lucrul acesta mi-a asigurat gloria pentru ceva vreme. Mi-a pus toate întrebările la care mă aşteptam despre venirea prinţului astronomilor la Praga. Răspunsurile erau uşoare: fuseseră ticluite dinainte de Tycho însuşi.

Pe urmă, pentru câteva zile, am fost un soi de erou pe care lumea venea să-l viziteze. Astăzi, când mă gândesc la asta, zâmbesc în faţa voastră cu aceeaşi ironie care vă încreţeşte şi vouă ochii. Dar, când MaHaRaL-ul însuşi mi-a arătat toată atenţia sa afectuoasă, când a poruncit oamenilor să vină la klausul său spre a mă auzi povestind în cele mai mici amănunte şederea mea în preajma lui Tycho, orgoliul meu a fost măgulit peste măsură.

Astfel, am petrecut ore îndelungi în klaus, povestind

despre minunăţiile Uraniborgului şi despre studiile de acolo, despre măreţia edificiilor din Tübingen, despre primăria din Basel, canalele din Veneţia şi universitatea din Padova, unde-l întâlnisem pe omul care, graţie Cabalei, descoperise Universul. Am explicat calculele şi traducerile pe care le făcusem pe Venusia împreună cu Tycho Brahe. Un rezumat care a făcut obiectul multor dezbateri. Regăseam acea pasiune de a şti şi de a înţelege care nu există şi nu va exista niciodată decât în ieşive, unde douăzeci de cuvinte noi pot da naştere unei infinităţi de discursuri.

Isaac şi Iacob au fost şi ei printre cei care mi-au arătat o afecţiune de care mă dezobişnuisem. Vögele şi Rebeca, soţiile lor, au stăruit să-mi ofere o masă de regăsire. Pentru prima oară – şi ultima, trebuie să spun –, s-au gătit pentru mine gâturi de gâscă umplute, crap umplut şi piftie, o fiertură cu tăiţei pregătită cu grijă. Apoi s-au adus platouri cu plăcinte din acelea cu brânză şi migdale după care mă dădeam în vânt în copilărie. Şi astfel am regăsit-o pe Eva.

În ziua aceea de sărbătoare, abia intrasem în vestibulul casei lui Isaac, că m-am trezit în faţa unei tinere frumoase. O femeie, de fapt, în splendoarea tinereţii ei. Cât ai clipi, o amintire mi-a tăiat răsuflarea. Pe femeia din faţa mea o văzusem deja în noua ei frumuseţe. O văzusem în vis, sau ce va fi fost închipuirea aceea care mă purtase cât zăcusem fără cunoştinţă la Gardone, după ce fusesem lovit de tâlhari.

Eva era acum cu un deget mai înaltă decât mine. Încă avea acea graţie deosebită a adolescenţei, dar şi un trup împlinit de femeie, cu acea încărcătură de senzualitate care-i numai a atotputerniciei vieţii.

Am recunoscut fruntea înaltă pe care-o moştenea de

la bunicul ei, dar chipu-i era de o fineţe nouă. Gâtul căpătase delicateţea unei flori, iar părul liber şi întunecat îl înconjura înduioşător. Avusese întotdeauna o gură mică, iar acum aceasta se desena ca două petale bogate şi viguroase care se deschid la apropierea primăverii. Obrajii i se rotunjiseră, pometii-i erau poate puţin cam laţi. Ceea ce-ţi sărea în ochi înainte de toate era ambivalenţa privirii ei, care amesteca profunzimea şi voinţa. Din ochii ei de culoarea mării venea senzaţia unei ape stătătoare, dar foarte vie.

Zâmbi. Dacă n-aş fi recunoscut-o deja, surâsul acesta mi-ar fi înălţat inima.

— Eva!

— David!

— Dumnezeu să te binecuvânteze! Cât de frumoasă eşti… Nu-mi vine să cred!

Scoase un mic râset de cochetărie. îşi dădea seama de frumuseţea ei. Surprinderea şi admiraţia mea o măguleau totuşi, ca o bucurie aşteptată. Ne-am privit câteva clipe înainte să ne îmbrăţişăm. O îmbrăţişare plină de tandreţe şi de o oarecare stinghereală. Avântul nostru era al afecţiunii pure, născute cu mult timp în urmă, dar în clipa aceea cuprindeam un trup adevărat de femeie. Pieptul ei tânăr se apăsa pe trunchiul meu. Frăgezimea obrazului ei era ca o mângâiere de mătase. În părul şi gâtul ei, respiram un parfum nou, care-mi făcea inima să bată.

Cât am stat îmbrăţişaţi astfel, cu ochii închişi, mă gândeam: fericit, de o mie de ori fericit cel care-i va fi soţ!

Ca să-mi spun îndată că eram un netot. Ştiam cine avea să-i fie soţ. Isaia.

Preafericitul Isaia, gândeam atunci, cu o împunsătură de gelozie, recunosc astăzi. Lucrurile acestea-s atât de

departe, că gheaţa veşniciei la care sunt condamnat nu se va topi la focul acestei frumoase şi tulburătoare amintiri.

Eva mi-a ghicit gândurile. Dacă nu cumva erau aceleaşi care-i treceau şi ei prin minte.

S-a depărtat cu un calm care nu-i masca pe deplin violenţa emoţiei. I-am remarcat roşeaţa din obraji şi sclipirea deosebită a ochilor.

Am vrut să-i văd mâinile, dacă purta deja verigheta, dacă promisiunea fusese împlinită. Dar ea îşi ţinea degetele goale între ale mele. N-am văzut nimic şi n-am îndrăznit să întreb. Ea îmi zise, pe jumătate în glumă, cu o voce mai caldă şi mai amplă decât în copilărie:

— Poate-ar trebui să-ţi zic *unchiul* David?

— De ce? întotdeauna mi-ai zis David, nu altcumva.

— Nu mai sunt o fetiţă. Ar fi mai respectuos, nu crezi?

Tonul ei mă făcu s-o privesc mai bine. Ea izbucni în râs.

Râdea de mine. Eva cea poznaşă! Eva cea grozavă! Nu se schimbase. Numai înfăţişarea i se schimbase. Am ştiut, în clipa aceea. Am râs împreună cu ea. Fericit cum nu mai fusesem de mult.

— Îndrăzneşte numai să-mi zici o singură dată „unchi”, îi spusei ca să-mi ascund tulburarea, şi-o să mă port cu tine ca şi cum ai fi o fetiţă. Sigur asta o să-ţi placă.

— Poate-ar trebui să-ţi zic rabi David, răspunse ea cu o privire care-mi dădu fiori. Cât ai lipsit, aşa te numeau oamenii. Şi adesea…

Se deschiseră uşile, prietenii intrară şi mă înconjurară. N-am mai fost singuri în ziua aceea.

Mai târziu, l-am căutat pe Isaia. Eram nerăbdător să văd ce devenise şi dacă avea să fie pe potriva Evei. Răspunsul la întrebările mele nu mi-a plăcut nicicum.

Abia la masă l-am descoperit pe fiul lui Iacob. A venit să mă salute, cuminte şi ceremonios. Încercam să mi-l aduc aminte copil. Nimic nu mi se întipărise în memorie, decât că Iacob îl modelase ca pe un dublu al lui. Un băiat foarte cuminte, care stătea deoparte şi se juca foarte puţin.

Degeaba scotoceam prin amintiri, nu găseam nicio clipă care să ne fi apropiat şi să ne fi împins la afecţiune. Iar văzându-l acolo, nu departe de Eva, printre prietenii care râdeau şi cântau deja, mi se părea că-s pradă unei iluzii.

Iacob îşi îndeplinise scopul într-un chip uluitor. Te uitai la Isaia şi-l vedeai pe tatăl său întinerit cu douăzeci de ani. Nu era numai înfăţişarea fizică, deşi aveau amândoi, de puteai să-i confunzi, aceeaşi siluetă, faţa alungită cu buze subţiri, urechile puţin cam mari, mâinile frumoase şi lungi, barba rară cu reflexe de turbă. Isaia avea privirea, gesturile şi expresia severă a tatălui său. Privindu-l atent, ghiceai la fiu mai multă blândeţe, dar şi mai puţină siguranţă în ton şi în maniere.

Câteodată, când se uita la Eva, Isaia schiţa un zâmbet. Dar curând gura lui redevenea un fir sever şi ochii se îndreptau spre tine cu o seriozitate care-ar fi trebuit să fie numai a celor împovăraţi de ani. îmi spunea „unchiul David” şi-mi punea întrebări amabile. Politicoase, şi nu chiar interesate. De fapt, eram nişte străini.

Cred că-n clipa aceea, descoperindu-l pe Isaia lângă Eva, am ştiut viitorul. Mi-am spus că nu, Isaia nu putea să fie preafericitul soţ al Evei. Că nu era *demn*. Gândul acesta m-a îngrozit îndată ce a prins formă în mintea mea. Găseam în el mai degrabă o gelozie răutăcioasă, decât clarviziune.

Dimpotrivă, mă gândeam, frumuseţea Evei, admiraţia

pentru caracterul şi tandreţea ei, care mă cuprinsese văzând-o femeie, mă duceau în cea mai urâtă rătăcire. Să mă îndoiesc de alianţa aceasta – şi nu era prima oară – însemna, pe deasupra, să-i jignesc cumplit pe prietenii mei Iacob şi Isaac, care tocmai mă sărbătoreau cu mare drag. O josnicie!

Mă dojeneam. Petrecusem zece ani prea departe de cei care alcătuiau de acum familia mea. Prea departe de Praga, de MaHaRal. Şi de înţelepciunea lui.

Am îngropat gelozia şi judecata rea în tenebrele inimii mele. Mi-am abătut gândul de la Eva şi Isaia şi, cât a mai ţinut petrecerea aceea în cinstea mea, am avut grijă să-i văd cât mai puţin.

De altfel, când am auzit cântecele şi sunetul viorilor care însoţeau ospăţul, mi-au dat lacrimile. Eram acasă, cu bucuriile noastre simple şi sincere. Bucurii care-mi lipsiseră atât de mult timp, încât le pierdusem gustul şi fusesem aproape să le uit. Regăsirea lor îmi stârnea o emoţie puternică. Ca şi cum aş fi fost iarăşi pe deplin viu.

Isaac şi Iacob mă înconjurau ca nişte fraţi. Am remarcat cearcănele şi ridurile mai adânci. Isaac se împlinise şi era şi mai rotofei, în vreme ce Iacob părea mai uscat şi mai slab ca niciodată. Pesemne că şi ei vedeau la mine aceeaşi trecere a timpului. Nu trebuia să ne plângem. Aşa e frumuseţea vieţii, care trece ca un val, înflorind şi înfrumuseţând tot atât pe cât consumă. Eu, care-s acum în afara timpului, pot să vă încredinţez de asta mai bine ca oricine.

Dar, când musafirii au început să plece, iar oboseala a mai potolit râsetele şi dansul, a venit clipa de care mă temeam fără a îndrăzni să recunosc.

Isaac mă chemă într-un colţ al încăperii, unde ni se alătură curând şi Iacob. Rostiră în cor:

— Mulţumim de o mie de ori Atotputernicului! Nu mai îndrăzneam să credem c-ai să ajungi la timp pentru nuntă!

Am dat din cap zâmbind, ca şi cum perspectiva aceasta îmi înveselea inima.

Iacob mă întrebă:

— I-ai văzut? I-ai văzut cât sunt de frumoşi şi ce bine le şade împreună?

— Eva nu mai are firea pe care i-o ştiai, adăugă Isaac. S-a liniştit, i-au trecut mofturile şi e aproape cuminte.

— Şi fără-ndoială foarte frumoasă, zisei.

— Şi Isaia e acum mândru la înfăţişare, zise Iacob privindu-mă drept în ochi. Dar asta nu-i nimic pe lângă înţelepciunea lui şi profunzimea pe care-o pune în studiu.

— Ştii că Eva a studiat şi ea mereu, de parc-ar fi vrut ca într-o zi să ştie tot atât de multe ca bunicul ei? se amuză Isaac.

— Cu toate că nu-i nevoie ca o nevastă să caute a şti la fel de multe ca soţul ei, despre lucruri care nu-s la îndemâna ei prin datul firii. Înţelepciunea nu va ţine nicicând de treburile femeilor, slavă Domnului.

— Îţi dau dreptate că Isaia va fi înţelept pentru amândoi, acceptă Isaac fără a se opri din râs. Dar va trebui să ţină seama de o soţie înzestrată cu o inteligenţă pe măsura caracterului ei.

— Isaia va şti să se facă respectat în casa lui, lovi Iacob, fără să mai râdă ori măcar să zâmbească.

Ghiceam că duelul acesta nu era nou între ei. Sub râsete, el ascundea unele griji. Aproape fără voie, parcă stârnit de tenebrele mele, întrebai:

— Măcar se înţeleg bine? Se iubesc?

— Se înţeleg, zise Isaac înclinându-şi capul într-o

parte, ceea ce era dintotdeauna felul lui de a nu răspunde decât pe jumătate la o întrebare.

— Isaia are o singură inimă. E mare, e credincioasă şi pentru el nu este altă femeie pe lume decât cea promisă lui. Mi-a spus chiar el: e ca şi cum ar cunoaşte un singur chip de femeie, pe cel al Evei.

— E bine şi frumos, recunoscui, ascunzându-mi îndoielile şi o dezamăgire care nu era departe de mânie. Şi pentru când aţi hotărât aşadar nunta?

— Peste două luni, chiar înainte de Yom Kippur. Va fi perfect: ne-am făcut promisiunea a doua zi după Yom Kippur. Au trecut douăzeci de ani. Fie să se împlinească voia Domnului.

În zilele următoare, am evitat s-o întâlnesc pe Eva. Aveam grijă să mă văd cu Iacob şi Isaac numai la sinagogă sau la klausul Maestrului. Astfel că, destul de repede, profitând şi de agitaţia care mă înconjura de când mă întorsesem, am reuşit să alung din gând nebunească emoţie care mă cuprinsese la regăsirea cu Eva, precum şi promisiunea de căsătorie, care tot nu-mi părea mai cugetată decât la început. Ghiceam că amândouă, de le-aş fi lăsat să-şi facă mendrele în inima şi în mintea mea, ar fi ajuns să se preschimbe într-un fel de ghimpe, care ar fi destrămat echilibrul existenţei mele.

Ar fi trebuit, fără-ndoială, să mă gândesc mai bine. Să mă folosesc de acea înţelepciune învăţată de la MaHaRal., să-mi destăinui îndoielile cel puţin lui Isaac. Să am curajul sentimentelor la fel de mult ca pe cel al raţiunii.

Dar aceasta era o trăsătură de caracter prin care nu străluceam şi care nu merită, chiar peste trecerea secolelor, nicio indulgenţă. Unele încercări mă pricepeam să le ocolesc cu o agilitate de expert însă Dumnezeu ne cunoaşte slăbiciunile. El ştie, mai devreme sau mai târziu,

cum să ne constrângă să deschidem ochii.

La trei săptămâni după întoarcerea mea, parcă puţin beat de atâta povestit minunăţiile călătoriei, am simţit că plăcerea aceasta se pierdea. Şambelanul împăratului îmi făcuse o nouă vizită. Am aflat că Rudoli se pregătea să-i facă lui Tycho o ofertă grandioasă: să vină să-şi instaleze Palatul Stelelor la Praga, într-un loc pe placul lui, prielnic ştiinţei. Totul avea să se facă pe cheltuiala imperiului, Tycho urmând să primească titlul, cu bogăţie răsplătit, de *Mathematicus* oficial. Totuşi, pentru a cântări mai bine acest proiect şi necesităţile pe care le impunea, Rudolf dorea să citească o dare de seamă scrisă de mâna mea, în latină, despre lucrările făcute pe Venusia, precum şi o descriere a maşinilor şi a arhitecturii din Palatul Stelelor.

O scriere lungă care-mi făcea plăcere şi pe care tocmai o încheiasem. Mă flatasem, lucrând la ea, că ar putea deveni, cu încuviinţarea împăratului, o carte adevărată. Rudolf a refuzat întotdeauna, sub pretextul că ea conţinea secrete pe care trebuia să le păstreze pentru el, astfel că prima mea carte, care a văzut lumina tiparului un an mai târziu, la Praga, a fost cu totul diferită.

Totuşi, ducând la capăt această sarcină, simţisem că se închide cu ea capitolul acelor ani. Era vremea să-mi reiau viaţa obişnuită şi să progresez în preajma MaHaRaL-ului, care-şi împinsese gândirea şi cunoaşterea mai departe decât eram de acum în stare să-l urmez.

Gândind la toate acestea, într-o seară frumoasă de la sfârşitul lunii Tamuz, când noaptea se lasă foarte târziu, ieşisem să mă plimb pe malul Vltavei. Aerul încă arzător al zilei vibra de strigătele păsărilor şi de orăcăitul broaştelor. Mergeam de multă vreme, urmând coturile fluviului. Apoi, când soarele dispăruse deja în spatele colinelor de pe celălalt mal, am pornit înapoi. Cu totul absorbit de gânduri

şi lăsându-mă să alunec uşor în întunericul tot mai gros, m-am oprit undeva la întâmplare. Am găsit un buştean pe care să mă aşez. Acum răcoarea fluviului era adusă de briză spre mal. Ea părea să împingă umbra din faţa ei ca o mângâiere îmbibată în miresme. Am rămas acolo, ascultând zgomotele vieţii nocturne care se deştepta, cu mintea în sfârşit eliberată şi bucurându-mă de liniştea aceea fără seamăn de a nu fi decât o prezenţă în furnicarul lumii.

Trebuie c-am rămas aşa mult timp, căci noaptea era deplină, când o voce mă făcu să tresar.

— David…

M-am ridicat dintr-o mişcare. Silueta ei desena o obscuritate mai densă şi mai pură în penumbră.

— Eva!

— Ştiam c-o să te găsesc aici.

Vorbea încet. Broaştele, care tăcuseră câteva clipe, îşi reluară vacarmul ocrotitor. Ţin minte că m-am gândit că orăcăitul lor avea duritatea unei uşi ce se închidea în spatele Evei, ca şi cum ea mi s-ar fi alăturat într-o cameră discretă.

Înainte să scot vreun cuvânt, ea mă luă de mână şi se aşeză pe buştean. Era loc cât să stea lângă mine. Pânza uşoară a rochiei se răsfrânse peste coapsele mele, îi simţii bustul lipit de al meu, parfumul, ritmul respiraţiei şi uşoara umezeală a palmei care-o strângea pe a mea. Am ştiut să tac.

Stăteam tăcuţi. Părea că, dincolo de murmurul regulat al fluviului şi de cântecul broaştelor, puteam percepe în tăcerea noastră profunzimea unei înţelegeri la care n-am fi putut ajunge prin cuvinte.

Apoi, cu un glas blând, dar hotărât, Eva spuse:

— M-ai ocolit zile întregi, David.

N-am răspuns.

Ea mai lăsă să treacă un moment, apoi adăugă:

— Ştii că suntem exact în locul unde m-ai împins în barcă atunci când am fugit de ciumă?

Nu ştiam. Am zâmbit în întuneric. Ea îmi strânse puţin mâna, ca şi cum acesta ar fi putut fi un răspuns la zâmbetul meu.

Răcoarea fluviului ne învăluia, dar trupurile noastre, în fiecare punct în care se atingeau, ardeau. Am făcut un efort să uit de Isaia şi de multe alte lucruri.

— Ţin minte şederea noastră la Cracovia, reluă Eva. Cât ai fost plecat, m-am gândit întruna la asta. Câteodată, seara, ca să adorm, îmi povesteam călătoria noastră şi asta-mi făcea atât de bine, încât mi se părea că o trăiesc încă o dată. Poveşti de fetişcană, dar nu numai. Am învăţat de la tine că un bărbat se poate purta cu femeile ca şi cum ele ar fi egale cu dânsul. Tu erai bun şi răbdător, cum nu fusese nimeni nici înainte, nici după. Mă iubeai mult.

Iarăşi n-am găsit răspuns, dar de astă dată eu i-am strâns mâna. Ea zise:

— Pe urmă mi-ai lipsit. Mă gândeam la Cracovia, dar de tine micra dor, rabi David.

Vorbea atât de încet, încât cuvintele ei păreau să se risipească în gălăgia broaştelor. Poate c-am închis ochii, ca să mă prefac a nu fi înţeles.

Degetele noastre împreunate rămaseră ca de plumb.

Apoi, deodată, Eva îşi lăsă capul pe umărul meu. îşi retrase mâna dintr-a mea şi mă cuprinse, braţul ei înconj urându-mi spatele, apucând ţesătura caftanului uşor pe care-l purtam acum la fel ca MaHaRaL-ul. Prin pânză, sub obrazul ei fierbinte care mi se sprijinea pe umăr, îi simţeam umezeala lacrimilor.

Răsuflarea ei era acum atât de aproape de urechea

mea, că nu mă puteam preface că n-o aud.

— Ai înţeles, David, nu-i aşa?

— Nu ştiu.

— N-o să mă mărit cu Isaia.

— Eva!

— Ascultă-mă, David, te rog, ascultă-mă…

— Promisiunea tatălui tău…

— Ea-l priveşte pe tata, nebunia tatii. La fel şi cea a lui Iacob. Dar e cu neputinţă. Ştiu asta de mult. Şi o ştii şi tu. Chiar deşi mai multă vreme, chiar dacă n-ai spus nimic. Am citit în ochii tăi. Am citit în inima ta.

— Nu se poate, Eva. Ai să-i distrugi.

— Şi preferi să mă distrug pe mine, fiindcă tatăl meu n-a luat seama la ce promitea? Credeam că toată înţelepciunea voastră, toate studiile voastre, toate disputele voastre sunt ca să vă înveţe să vă duceţi îndatoririle şi răspunderile. Nu spune bunicul că primul pas spre grădina purităţii este să porţi în faţa Celui Veşnic povara cuvintelor pe care le-ai rostit? Tatăl meu a rostit promisiunea. Nu eu. Eu nici nu eram născută.

Stătea în continuare lipită de mine, dar îşi ridicase capul ca să dea glas furiei ce fierbea în cuvintele ei. Cuvinte pe cât de cumplite, pe atât de drepte.

Ghiceam că mă priveşte prin întuneric. Ceva mai încet, zise:

— Şi tu, tu ai fost martor la nebunia lor. Şi ai tăcut.

— N-aveam niciun cuvânt de spus.

— Şi bunicul meu, rabinul, i-a lăsat să spună şi să facă după cum voiau. La fel, mama şi bunica. Toţi m-aţi părăsit de parcă n-aş fi fost făcută din sânge şi came, nu înzestrată cu minte, ci numai o jucărie a cuvintelor tatii.

— Şi Isaia? Lalsaia te-ai gândit? El te iubeşte…

Pumnul care îmi ţinea haina mă lovi deodată cu

putere în coaste. Eva izbucni.

— Să nu spui tu asta! E ca şi cum ai rosti o blasfemie în faţa lui Dumnezeu! Tu ştii ce-nseamnă să mă iubeşti. Chiar dac-o ascunzi.

Lăsă un moment de tăcere, umplut numai de orăcăitul broaştelor. Deodată, ca şi cum ar fi vrut să bată la o uşă, îşi apăsă fruntea pe ceafa mea.

— Isaia nu iubeşte nimic, David. Nici pe el însuşi. Vrea numai să asculte de tatăl lui... Şi mai mult! Ai crede că vrea să devină umbra lui. Of! Da, el vrea să împlinească promisiunea! Numai la asta se gândeşte. îşi închipuie că a o împlini e ca şi cum ar urca scara Sefiroţilor!

Îi simţii fruntea mişcându-se pe umărul meu, ca un semn de tăgadă.

— Isaia nu s-a născut încă, David. Mi-e de-ajuns să-l văd şi să-l aud ca să ştiu că mi-e cu neputinţă să-l iubesc, ba încă să şi intru în patul lui.

Nu mai reuşeam să scot nicio vorbă, abia dacă respiram. Cuvintele Evei cădeau peste inima mea ca o grindină. Trebuia să mă stăpânesc din toate puterile ca să n-o cuprind, să n-o strâng în braţe şi să nu-i sărut buzele, strigând că are dreptate. Că tatăl ei şi cu Iacob păcătuiseră, că eu păcătuisem la fel ca ei şi chiar, în felul meu, mai mult.

M-am străduit, dimpotrivă, să mă gândesc la haosul care se abătea peste noi ca o piatră zvârlită cu praştia. Mă sileam să mint. Să cred că nu era altă cale decât promisiunea aceea.

Dar Eva era încăpăţânarea şi tinereţea întruchipate. Nicio părticică din inima ei nu putea fi coruptă de minciuna mea.

— Tot ce nu pot face cu Isaia aş face cu tine plângând de fericire, David. Ştii asta. Chiar am visat că ai avea

curajul. Dar ştiu bine că nu.

— Eva, nu trebuie…

Îmi acoperi buzele cu degetele.

— Ştiu tot ce mi-ai putea spune. Ştiu tot ce gândeşti. Asta este. Nu-ţi cer nimic altceva decât să mă iubeşti în continuare. Iar când ei se vor dezlănţui împotriva mea, tu va trebui să mă iubeşti mai departe.

N-am avut timp să protestez. Buzele ei au luat locul degetelor. Un sărut care, într-o fulgerare, m-a făcut să cred că universul era şi mai mare decât văzusem în călătoriile mele.

Apoi Eva s-a pierdut în noapte. Broaştele şi-au încetat deodată cântul. După atâtea veacuri, încă-i aud fiecare pas. Pentru o clipă, a fost straniu. Mi se părea că ea dispărea în focul stelelor şi că trebuia să fug după ea.

2

Marele Rabin Solomon Luna, binecuvântat fie-i numele şi fie ca gloria lui să strălucească până la sfârşitul timpurilor, preda la Safed, în pământul lui Israel, cele o mie de sensuri ale Cabalei şi se plimba prin Pardes ca printr-o grădină de trandafiri. Spunea că, la începutul începuturilor, Dumnezeu se exilase în El însuşi, că se contractase într-un punct de atom în Sfânta Sfintelor şi că astfel, pentru o vreme, vidul cel absolut, cel de negândit, domnise în univers. Rabi Solomon numea mişcarea aceasta „Contracţia”, *Ţimţum*.

Când paşii Evei nu s-au mai auzit şi nu mi-au mai rămas decât noaptea şi haosul a ceea ce tocmai se petrecuse, am crezut, şi asta pentru mult timp, că inima mea, sufletul meu, trupul meu şi raţiunea mea fuseseră spulberate pe vecie de acest vid neomenesc al Ţimţumului.

Îţi închipui, tu, care mă citeşti, tumultul şi chinul meu, fără să mai fie nevoie să răsucesc prea mult cuţitul în

rană.

Au fost, neîndoielnic, zilele cele mai cumplite ale existenţei mele. Nu mai ştiam ce era bine şi ce era rău, ce trebuia să fac şi ce nu. Iar în cele din urmă, asemenea acelor corpuri inerte de pe cer care-şi urmează traiectoria conform unor legi misterioase, care le fac să graviteze uniform în tăcerea siderală, m-am cufundat în obişnuinţele de zi cu zi.

Prima măsură a fost s-o evit pe Eva cu orice preţ. Am reuşit asta atât de bine, încât am dedus că şi ea era mânată de aceeaşi voinţă.

Mă mutasem înapoi în locuinţa de deasupra atelierului de pielărie al lui Iosif. În fiecare zi, plecam şi mă întorceam fără să fac alţi paşi decât cei care mă duceau la klausul MaHaRaL-ului.

Pe cât îmi era cu putinţă, evitam şi să mă întâlnesc cu Isaac şi Iacob. Mai ales cu Isaac, de fapt, pe care cu greu aş fi putut să-l privesc în ochi.

M-au lăsat să duc viaţa aceasta fără să se împotrivească, ba chiar mă lăudau, văzând aici o nevoie de a mă disciplina, după anii petrecuţi departe de obiceiurile şi regulile noastre.

Dar eram pradă deznădejdii. Mă gândeam întruna la Eva, la suferinţa pe care o îndura. Iar ruşinea mea, furia şi neputinţa mea sporeau.

Puteam să stau faţă în faţă cu Isaac şi să-i povestesc totul? Să-i sfâşii fericirea, să-l potopesc cu reproşuri, încât să ghicească dragostea mea pentru Eva? Să spulber în neant visul promisiunii lui? Fireşte că nu.

Puteam să-l înfrunt pe Iacob, să-l conving să lase deoparte încăpăţânarea? Să-i arăt că fiul lui avea nevoie de alt vis decât acela de a se însura cu Eva şi că, silindu-l, avea să-l strivească? Fireşte că nu.

Puteam să mă eliberez de tulburarea mea înfăţişându-i MaHaRaL-ului adevărul? Poate.

N-am făcut-o. Sau, mai degrabă, maestrul nostru, cu marea lui intuiţie, îmi va fi presimţit tumultul şi cauza lui.

Căpătasem obiceiul de a mă ruga mai mult în fiecare zi, bucurându-mă astfel de o pace pe care n-o găseam nicăieri altundeva, într-o zi, după rugăciunea de dimineaţă, MaHaRaL-ul a venit lângă mine, pe când intram pe culoarul îngust care ducea la sălile ieşivei.

Şi-a pus mâna pe umărul meu şi a ţinut-o astfel cât am mai făcut câţiva paşi. Apoi degetele lui lungi s-au strâns puţin. M-am oprit şi m-am întors cu faţa spre el.

De sub sprâncenele albe care se alungiseră şi mai mult, privirea lui mă scruta. Fără asprime. Liniştit. Am înţeles că MaHaRaL-ul mă ghicea la fel de bine ca şi cum gândurile mele ar fi stat aşezate pe o masă dinaintea lui. Ca pentru a mi-o dovedi, îmi puse o întrebare care mă zgudui ca o lovitură:

— David, crezi că nepoata mea e fericită?

N-am ştiut ce să-i răspund. Emoţia mea era atât de puternică, încât gâtlejul mi se strângea şi lacrimile – da, lacrimi, trebuie să mărturisesc – îmi înceţoşau vederea.

Am simţit mâna MaHaRaL-ului retrăgându-se de pe umărul meu. L-am auzit murmurând: „Ai, ai, ai…”

Îmi căutam disperat cuvintele. Am deschis gura, dar maestrul a scuturat din cap. Un semn pe care l-am înţeles îndată.

Şi care spunea: Nu, mişcarea a pornit şi trebuie să-şi urmeze traiectoria. Eva este Eva şi merge după destinul ei. Astfel este legea care spune că tatăl e stăpânul fiicei sale şi că nimeni n-are voie să intervină spre a-l întoarce din calea lui. Aceasta e voia lui Dumnezeu, să culegem ce am semănat.

Şi am tăcut.

Curând nu mai rămăseseră decât câteva săptămâni până la nuntă. Când îmi îngăduiam să ascult vorbindu-se despre asta, aflam că pregătirile erau în toi. Exuberanţa lui Iacob şi-a lui Isaac creştea. Eu n-o vedeam pe Eva, nici n-aveam vreo veste de la ea şi, cum timpul trecea, iar ziua de împlinire a acelei promisiuni de necrezut se apropia, am avut slăbiciunea să cred că Eva, până la urmă, renunţase la gândul de a se dezlega de ea. Avea să se mărite. Şi totul avea să reintre în normalitate. Chiar dacă normalitatea aceea era numai un înveliş care nu acoperea bine haosul.

Atmosfera din Praga, în jurul nostru, îndemna la bucurie şi la planuri exuberante. De când împăratul Rudolf făcuse din Praga capitala lui, comerţul ajunsese la o opulenţă nicicând cunoscută. Banii curgeau chiar şi la noi, în oraşul evreiesc. Burgmaistrul Maisel supraveghea încheierea lucrărilor la noua şi marea sinagogă, care era opera vieţii lui.

Negustori bogaţi veneau, din marile oraşe ale imperiului, la porţile noastre, cu echipaje strălucitoare. Dădeau petreceri, daruri pentru şcoli sau pentru vechea sinagogă şi plecau cu contracte semnate de şambelanul lui Rudolf în persoană.

Uşurătatea îi ameţea pe toţi. Chiar şi vizitatorii MaHaRaL-ului păreau mai puţin zeloşi în dezbaterile din ieşivă.

Apoi a căzut trăsnetul, cu cinci zile înainte de Roş Haşana şi cu zece înainte de Yom Kippur.

Intram dimineaţa în klaus, când am auzit ţipete şi gemete dinspre camera MaHaRaL-ului. M-am repezit într-acolo. Maestrul stătea în prag, ţeapăn ca o statuie. Isaac umbla încoace şi încolo lovindu-se în piept. Văzându-mă, mă strigă scrâşnit pe nume:

— David!

Ghicisem pe jumătate. Mă gândeam la cele mai groaznice lucruri.

— Ce-i?

— Eva…

— Ce-i cu Eva?

— Aplecat.

— Cum aşa, a plecat?

— A plecat, a fugit! Noaptea asta! Cu un bărbat, Dumnezeule mare!

— Cu un bărbat?

— Ruşine, David, ruşine peste noi!

— Ce bărbat?

— Ruşine peste noi toţi! Fata mea ne acoperă de ruşine!

L-am apucat pe Isaac şi l-am scuturat ca pe-un sac:

— Ce bărbat?

— Un negustor. Un negustor bogat din Worms, care venea la noi în casă de multă vreme. îl cheamă Bachrach…

Acum Isaac se ţinea de mine şi urla:

— Îl poftisem la nuntă! îţi dai seama! îl poftisem!

Când am întors capul spre MaHaRal., am văzut că nu se clintise câtuşi de puţin. Dar ochii lui lipsiţi de strălucire îmi spuneau că ştiuse totul de la început.

3

Până la sfârşitul zilei, tot oraşul evreiesc ştia vestea. Trăsnetul să fi căzut pe capetele noastre, şi n-ar fi stârnit o groază mai mare. Nu pot să-mi amintesc de ziua aceea fără să văd străzile goale, încremenite în tăcere, ca şi cum le-ar fi lovit un doliu cumplit: Eva Cohen, fiica lui Isaac şi-a lui Vogele, nepoata MaHaRaL-ului, fugise din casa tatălui ei, din Praga, din Boemia, de la îndatoririle şi rostul ei. Dispăruse cu un bărbat de patruzeci de ani, un evreu,

fireşte, bogat, dar necunoscut. Un bărbat din Worms care nu putea fi un om de bună-credinţă, de vreme ce se luase după nebunia ei sau, cine ştie, poate chiar o încurajase.

Cititorule, tu, care trăieşti în secolul de azi, trebuie să-ţi închipui ce însemna trăsnetul acesta! Azi, fuga Evei ar fi, în cel mai rău caz, capriciul unei tinere femei şi, mai curând, afirmarea unei libertăţi pe care ai admira-o şi ai susţine-o. În acel an 1598 din era creştină, a fost ca şi cum s-ar fi întredeschis uşa hidoasă a haosului.

Plecată fără binecuvântarea tatălui şi a bunicului ei, Eva rupea definitiv promisiunea care-i lega pe tatăl ei şi pe Iacob Horowitz. Călca în picioare legile şi sentimentele. îl umilea pe Isaia, aducea lacrimi, ruşine şi teamă familiei ei.

Familie care era cea a MaHaRaL-ului.

Cum s-ar spune, era o femeie mai moartă decât morţii.

Timp de câteva zile, mi s-a părut că toţi mergeau cu capul în pământ şi se gândeau numai la asta. Chiar dacă, de fapt, săptămâni întregi n-am auzit rostindu-se numele Evei.

Isaac se închisese în casă. Mai bine de o lună n-a fost văzut. Pentru Yom Kippur, a mers la sinagogă abia la miezul nopţii, în ce-i priveşte, Iacob şi Isaia se arătau cu ostentaţie. Amândoi mai severi şi mai palizi ca niciodată. Două manechine de ceară ţeapănă, ferindu-se a intra în vorbă şi purtându-şi jignirea cu o demnitate care-i făcea pe oameni să coboare privirea.

Am auzit că Iacob forţase uşa lui Isaac şi că se iscase o ceartă îngrozitoare. Iacob venise s-o ponegrească pe Eva cu nume pe care nimeni n-ar fi îndrăznit să le repete. Şi, cum Isaac nu-l putea lăsa să-i insulte fiica, oricare-ar fi fost păcatul ei, Vögele se pusese între ei, cu lacrimi şi ţipete, ca să nu se încaiere.

O dispută pe care nu pot s-o povestesc, fiindcă n-am văzut-o cu ochii mei. Mă feream să trec pe la Iacob pe acasă. Nu le-aş fi putut aduce nicio alinare. Iar în ce mă priveşte, fiecare încăpere, fiecare foşnet de haine şi chiar mirosurile din bucătărie mi-ar fi amintit prea multe lucruri pe care trebuia să le alung din gând şi pe care nu le puteam încredinţa decât mângâierii ce mi-o dădea rugăciunea.

MaHaRaL-ul s-a retras şi el din văzul lumii.

A anunţat că scria la o lucrare pe care-o amâna de mult: *Ner Mistra*, *Flacăra Legii*. Era un lung comentariu despre cartea lui Daniel şi sărbătoarea de Hanuca. O operă care necesita destulă concentrare, ca să lase pe altă dată orele săptămânale de dezbateri pe care le acorda elevilor de la ieşivă şi oaspeţilor. Şi astfel, vreme de câteva luni, n-a fost văzut ieşind decât pentru treburi cu totul de neocolit, mergând la sinagogă şi întorcându-se, închis la chip şi cu ochii aţintiţi spre ceea ce nimeni altcineva nu putea vedea. Cât despre cuvintele lui, le-ai fi putut număra pe degetele celor două mâini.

În miezul iernii, durerea şi chiar amintirea pricinuite de fuga Evei începură, în sfârşit, să se şteargă.

La câteva săptămâni după Yom Kippur, Isaac s-a întors la klausul Maestrului. Privirile ni se încrucişau cu greu. Eram ca nişte oameni care-şi rupseseră de curând picioarele şi nu se puteau mişca decât cu prudenţă.

Iacob s-a întors şi el. După câteva şovăieli, a avut mărinimia să facă primul pas al iertării. Într-o zi, în vestibulul micii sinagogi de lângă ieşivă, i-am văzut deodată pe cei doi vechi prieteni faţă în faţă. Şoptind şi gemând. Apoi înlăcrimaţi, unul în braţele celuilalt.

A doua zi, pentru prima oară după mult timp, Maestrul nostru, MaHaRaL-ul, a venit să ţină o lecţie. Ne-a

citit pagini din *Ner Mistra*. La Praga, vremea era închisă în ziua aceea, între ploaie şi ninsoare, iar lucrul acesta a fost ca şi cum o adiere de primăvară ar fi suflat spre noi.

Dar, vai, sub liniştea de la suprafaţă, răul rămânea. În spatele măştii de calm sever pe care-o arbora, Iacob avea de înfruntat reproşurile fiului său.

După săptămâni de amorţire în care mama lui, Rebeca, se temuse pentru sănătatea lui, Isaia se trezea în ruinele existenţei sale.

Din primele zile ale copilăriei, în viaţa lui existase o ordine şi o speranţă. Vreme de douăzeci de ani, acestea fuseseră întărite de fiecare oră şi an care se scurgeau. Iacob îl învăţase şi-i spusese de-o mie de ori că promisiunea ale cărei miez şi a cărei împlinire era chiar el ţinea de respectarea întru totul a îndatoririlor sale. Trebuia să-şi cunoască şi să-şi păstreze poziţia. Ca fiecare om, era numai un grăunte al universului, dar grăuntele acesta, prin puritatea lui, stătea mărturie pentru plăcerea lui Dumnezeu de a-l vedea în viaţă. Efortul era mare, dar pe măsura răsplăţii. Să se însoare cu Eva nu însemna numai să-şi îndeplinească rolul de bărbat. Să împlinească promisiunea făcută de tatăl său lui Isaac Cohen însemna să le dovedească tuturor evreilor din lume că Domnul îi ţinea în palma Sa. Că încă dăruia acea iubire aleasă poporului cu care încheiase Legământul.

Şi, în felul lui, Isaia învăţase s-o iubească pe Eva, ba chiar s-o admire, fiindcă ea era cealaltă parte a acestei promisiuni minunate.

Şi, de vreme ce totul era astfel desăvârşit, de vreme ce totul se petrecea după ordinea dorită de tatăl lui, nicio clipă nu privise chipul, gesturile, mişcările, ochii Evei cu câtuşi de puţină pătrundere. Nu-l atinseseră niciodată afecţiunea, dorinţa, teama care dau târcoale prin gândurile

unui băiat gata să pună în curând stăpânire pe întreg misterul unei femei menite să-i fie tovarăşă de viaţă.

Orbit de măreţia rolului pe care i-l destinase tatăl său, Isaia nu ştiuse să ghicească în răceala şi distanţa Evei altceva decât sănătoasa şi sensibila modestie care, credea el, i se potrivea viitoarei sale soţii.

Şi deodată, ca şi cum o substanţă otrăvită ar fi dizolvat fiecare cuvânt cu care Iacob zugrăvise realitatea şi îşi susţinuse eforturile de a o înfrumuseţa şi mai mult, în faţa lui Isaia nu mai rămânea decât un hău înspăimântător. Groaza unui neant întinat de minciuna pe care-o citise pe buzele tatălui său mult iubit.

Într-o seară cu ninsoare, într-a patra sau a cincea zi din Şevat, era un ger de crăpau pietrele. MaHaRaL-ul tocmai păşise pragul klausului, înfofolit în mantoul lui uriaş. Noi veneam în spatele lui, Isaac, Iacob şi cu mine, precum şi alţi câţiva. Făcurăm câţiva paşi cu ochii aţintiţi spre pământul alunecos, pe care felinarele nu-l luminau bine. O umbră se înălţă în faţa noastră, în mijlocul uliţei. Scoase un ţipăt. Era Isaia.

Numai în cămaşă, cu părul încâlcit şi privirea arzând de febră. Un fir de salivă i se usca în colţul buzelor, ca unui cal care şi-a muşcat multă vreme zăbala.

Înainte ca MaHaRaL-ul să aibă timp pentru vreun gest, strigă:

— M-aţi minţit! Voi toţi!

Arătătorul lui uscat se îndreptă rând pe rând spre pieptul tatălui său, al lui Isaac, al MaHaRaL-ului şi chiar al meu. Dacă degetul lui ar fi fost o lance, ne-ar fi străpuns.

— Sunteţi toţi nişte mincinoşi! Faceţi promisiuni şi nu ştiţi să le ţineţi!

Avea o voce ascuţită. Ai fi crezut că-i un copil îndărătnic.

Iacob se repezi spre el.

— Isaia! Isaia, fiule, linişteşte-te!

— Nu!

Isaia îl împinse cu puterea celor înnebuniţi. Iacob se clătină. S-ar fi prăbuşit în zăpadă, dacă nu l-ar fi susţinut Isaac. Isaia răcni:

— Tu eşti primul dintre mincinoşi, tatăl meu! Ai şerpi pe buze!

Strigătele lui atrăgeau lumea. Se deschiseră câteva uşi, mai multe chipuri se apropiau. Felinarele se adunau şi ne luminau tot mai puternic.

MaHaRaL-ul păşi înainte. În faţa trupului prea subţire şi chinuit al lui Isaia, silueta lui părea mai masivă ca niciodată. Întinse mâna într-un gest liniştitor. Rosti câteva cuvinte atât de încet, încât nu le desluşeam, dar îl vedeam pe Isaia ridicându-şi chipul spre Maestru. Părea surprins de ce auzise.

O adiere de judecată se ivi în privirea lui. Ai fi putut crede c-are să se liniştească.

Dar nu. Gura lui se schimonosi şi, de astă dată, fiecare fu izbit de cuvintele pe care i le azvârli MaHaRaL-ului în faţă:

— Nici dumneavoastră nu vă ţineţi promisiunea. Spuneţi: Trebuie să urmăm poruncile lui Dumnezeu. Spuneţi: Trebuie să punem trupul material sub stăpânirea sufletului, iar scânteia divină va împlini Binele. Spuneţi că lucrurile trebuie să se întâmple aşa şi pe dincolo. Dar ele se întâmplă altfel, şi nici măcar n-aveţi puterea să vă faceţi ascultat de propria nepoată!

Rânji. Oamenii ascultau, dar ar fi trebuit să-şi astupe urechile. Violenţa şi lipsa lui de respect îi împietri pe toţi.

— Spuneţi: Un evreu nu este răspunzător numai pentru sine. Binele şi răul pe care le săvârşeşte devin

binele şi răul care vor apăsa peste întreg poporul nostru. Iar eu vă spun: Ce mi-a făcut Eva va fi ca o ciumă pentru voi toţi!

În sfârşit, Iacob şi Isaac reacţionară. Se repeziră la el. Iacob îşi puse palma căluş peste gura fiului său, implorându-l:

— Taci! Taci, Isaia, nu-l insulta pe Maestru!

A fost înfiorător. Isaia se zbătea, plângând şi gesticulând: un osândit. Febra îi înzecea puterile. îi scutura pe tatăl lui şi pe Isaac ca pe nişte paie. Voiam să le sar în ajutor, când MaHaRaL-ul îi dădu la o parte. Cuprinse cu mâinile sale lungi umerii fragili ai băiatului. Isaia încremeni. Ai fi zis că un fluid curge prin el şi-i opreşte demenţa muşchilor. Isaac şi Iacob se dădură înapoi cu spaimă. Vedeam privirea lui Isaia. Doi ochi mari şi plini de lacrimi care scrutau infernul.

MaHaRaL-ul îl trase uşor spre el. îl strânse prin mantoul său gros şi-l ascunse ca pe copilul care redevenise. Lăsând capul în jos, îi şopti cuvinte pe care noi nu le puteam auzi. Hohotele lui Isaia se preschimbară într-o răsuflare grea, o hulă de spaimă care se potolea.

Apoi Maestrul îşi îndepărtă braţele, iar Isaia se clătină, cu ochii aţintind chipul MaHaRaL-ului, care-i spuse cu blândeţe:

— Timpul, Isaia. Nu uita. Drumul e făcut din timp, iar scânteia divină este focul răbdării. Nu judeca dinainte ceea ce nu e împlinit.

Acum auzea toată lumea, cum, fără îndoială, şi voia MaHaRaL-ul.

Iacob îşi dădu jos pelerina ca să-l învelească pe fiul lui. Cu ajutorul lui Isaac, îl împinse spre celălalt capăt al străzii. îi vedeam pierzându-se în noaptea înălbită de fulgi mari.

Scena aceasta a bântuit multe luni minţile oamenilor din oraş.

Se poate ca nu puţini să se fi întrebat, pe tăcute, dacă nu era şi ceva adevăr în răcnetele lui Isaia. Oare afecţiunea Maestrului pentru nepoata sa nu întrecuse cumva măsura? El, care zâmbise la capriciile şi neascultările ei. Care voise să-i dea o educaţie de bărbat, în loc s-o deprindă cu locul şi rolul ei. În multe privinţe, Eva era rodul învăţăturilor lui. Era cu putinţă ca Marele Rabin Loew să fi făcut o greşeală?

O întrebare pe care nimeni nu îndrăznea să şi-o pună cu adevărat. Şi fiecare, deopotrivă cu speranţă şi teamă, se gândea la cuvintele pe care el i le spusese fiului lui Iacob şi pe care le ţinuserăm minte cu toţii: „Nu judeca dinainte ceea ce nu e împlinit”.

Astfel a trecut timpul. Aproape un an. Oarecum ciudat, ca şi cum lumea şi-ar fi ţinut suflarea. Un an în care Isaac n-a primit nicio veste de la Eva. Din când în când, numele lui Bachrach apărea în vorbele vreunui negustor. Urechile se ciuleau, dar întrebările se stingeau pe buze.

Timpul lucra, ostoind şi durerile cele mai puternice. Oamenii aveau cu ce să-şi ocupe gândurile şi să se veselească. Pacea domnea în Praga, iar opulenţa strălucea peste toată Boemia. împăratul continua să se arate prietenul evreilor. Purta o asiduă corespondenţă cu MaHaRaL-ul.

Şambelanul făcea pe mesagerul, şi de la el am aflat că Tycho Brahe acceptase în sfârşit postul de *Mathematicus* imperial. Cu o condiţie extravagantă. Disputa lui cu Danemarca se consumase atât de dramatic, încât palatul pe care-l văzusem pe Vetusia fusese în parte distrus. Brahe trimisese planurile la Praga, ca să fie reconstruit aici. împăratul Rudolf îşi dăduse acordul şi se

arăta atât de nerăbdător, încât porunci începerea lucrărilor când zăpada încă nu se topise de tot. Tycho Brahe, însoţit de maşinăriile pe care le putuse salva din Uraniborg, îşi anunţa sosirea înainte de sfârşitul toamnei, pentru a supraveghea progresele la noul Palat al Stelelor.

Dar veneau şi veşti mai sumbre. În Nord, în Flandra şi în Germania, războaiele dintre luterani şi catolici reîncepuseră cu o violenţă sălbatică. Şi, cum se întâmpla din timpuri imemoriale, setea de sânge şi masacre sfârşea prin a-i lua ca ţintă pe evrei. La Münster, Koblenz sau Bonn, supravieţuitorii măcelurilor fuseseră alungaţi din oraşe şi state. Se dăduseră legi pentru ca oraşele evreieşti să fi distruse şi să nu poată renaşte.

La noi, în Praga, cu toată bunăvoinţa pe care ne-o arăta împăratul, vechea teamă, care nu adormise niciodată decât pe jumătate, a revenit în inimi. Ea se răspândea prin şuşotelile de la ieşirea din sinagogă. Unii căutau semnele unei veşti bune, alţii le repetau pe cele rele.

Într-una dintre zilele acelea de incertitudine, Isaac m-a apucat de braţ.

— David, am primit o scrisoare…

A rostit cuvintele acestea dintr-o suflare, iar dacă ele nu-mi spuneau conţinutul scrisorii, ochii lui mi-l dezvăluiau. Dintr-odată, trebuie să recunosc, toate eforturile pe care le făcusem ca să uit s-au destrămat ca o mătase prea fină. Numele şi chipul Evei îmi jucau în piept.

Isaac m-a ghicit şi a făcut un semn de încuviinţare.

Lumea se mişca în jurul nostru. Vorbind tot în şoaptă, Isaac a adăugat:

— Să mergem acasă.

Pesemne c-am avut o mişcare de retragere sau un refuz în privire. Isaac m-a strâns de braţ. Se vedeau în trăsăturile lui o tristeţe, o chemare pe care nu puteam să

le ignor.

Am intrat în mica încăpere unde, cu mulţi ani în urmă, îi dădusem pentru prima oară Evei lecţii de matematică. Urcând scara până la etaj, am dat peste Vogele. Am citit aceeaşi rugăminte în ochii ei. Mă pregăteam pentru ce aveau să-mi ceară. Ghiceam. Nu trebuia să primesc.

Isaac scoase de sub mantou o scrisoare îndoită cu grijă şi a cărei pecete era sfărâmată în bucăţi mici. Am fost surprins să nu recunosc scrisul Evei.

Isaac zâmbi trist.

— Nu ea a scris. Ci el, acest Bachrach din Worms.

Puse scrisoarea pe masă şi o împinse spre mine. îi făcui semn că nu voiam s-o citesc. Fără s-o ia înapoi, se uită la ea şi spuse:

— Scrie că-s soţ şi soţie înaintea lui Dumnezeu. Un rabin i-a căsătorit acum zece luni, îndată ce-au ajuns la Worms. îmi cere iertare. E respectuos. Spune tot ce trebuie spus.

Isaac ridică din umeri ca şi cum acestea n-aveau mare însemnătate. Apoi înălţă ochii.

— Ceea ce nu spune e adevăratul motiv al scrisorii.

Şi, cum se oprise, am încruntat din sprâncene şi l-am întrebat dintr-o suflare:

— Evae bolnavă?

Nu avu timp să-mi răspundă. Uşa se deschise în spatele meu şi intră Vogele. Plânsese, dar chipul ei, pe care ridurile desenaseră tristeţea, era hotărât.

— Sunt sigură. Simt asta de la Pesah!

Se lovi în piept. Pesemne că ascultase la uşă, nemaiputând să-şi stăpânească durerea.

— De cum am început curăţenia casei, a doua zi după Purim, mi-a venit, reluă ea fără să ţină seama de seninele

prin care Isaac o îndemna să se liniştească. Numai un sentiment, o părere. Ca şi cum nişte fire de praf mi-ar fi pătruns în vintre. Mai întâi am crezut că e cât se poate de firesc, după ce se petrecuse. Dar, cu cât îmi vedeam de treabă, cu atât praful nu mă lăsa să respir. N-am îndrăznit să-i spun lui Isaac. Am vorbit cu mama. Ea mi-a spus: „Şi eu respir praful fiicei tale. Al suferinţei ei”. Am frecat casele ca nişte nebune. Când totul a fost curat, podelele cernite, dulapurile aranjate, covoarele bătute, hainele spălate şi bucătăria fără nicio urmă de drojdie veche, am început să am vise. Am văzut-o pe Eva mea. Era frumoasă, frumoasă cu adevărat, dar vorbea cu voce bărbătească şi rostea cuvinte înfiorătoare. Visul a revenit, de două, de trei ori. I-am povestit mamei. Ea mi-a spus: „Nepoata mea se luptă cu un dibuk, iar asta face un zgomot aşa de mare, că-l auzi şi tu”. Acum e convinsă că nenorocirile au pornit şi că-i prea târziu. Dar mama e bătrână, iar eu vreau s-o ajut pe Eva.

Lacrimile îi reapăruseră pe marginea pleoapelor. Se aşează. Degetele ei le atingeau pe ale mele.

Isaac rosti cuvintele pe care le aşteptam:

— Am vrea să te duci s-o vezi. Acolo, la Worms. S-o vezi şi s-o aduci înapoi acasă, dacă poţi.

M-am prefăcut surprins:

— Eu?

— Dacă poate cineva, tu eşti acela.

— De ce? Fiindcă ştiu să călătoresc?

Am spus asta pe un ton nemulţumit. Ei îmi cereau să fac tocmai ceea ce, cu preţul a multe eforturi şi multă durere, îmi interzisesem să fac după fuga Evei.

De câte ori mă rugasem să am puterea de a mă împotrivi acestei ispite? Să mă duc după Eva, să vorbesc cu ea, s-o smulg din mâinile bărbatului care-o răpise… Ar fi

fost fără rost. Eva alesese. O ştiam şi puternică, şi încăpăţânată să poarte povara hotărârilor ei, oricare-ar fi fost acelea. Şi apoi: „Nu judeca dinainte ceea ce nu e împlinit”, spusese MaHaRaL-ul.

Şi totuşi, eram roşi de confuzie. Ea răvăşea graniţele între îndatoririle, temerile şi dorinţele noastre. Şi ghiceam cu toţii că piatra aruncată de fuga Evei şi de promisiunea încălcată încă nu se întorsese pe pământ. Toţi ne temeam de clipa când avea să cadă. Toţi, Isaac, Vögele, Iacob şi fiul lui, am fi vrut s-o abatem din traiectoria ei.

Şi apoi, de ce să nu mărturisesc? Tocmai aflasem că Eva îl luase de soţ pe acel Bachrach. Otrava subtilă a geloziei mă răscolea, deşi nu voiam să las să se vadă.

Dar, în clipa aceea, privirea pătrunzătoare a lui Vögele îmi citea inima şi mintea ca pe o carte larg deschisă în faţa ei.

Am mai spus:

— Ce folos ar avea, dacă ea nu vrea să mă asculte? Aţi fi şi mai nefericiţi. Ar fi cu adevărat ca şi cum aţi pierde-o pentru totdeauna.

Isaac dădu din cap şi răspunse foarte încet:

— Te rugăm, David, din adâncul inimii şi în faţa tuturor pedepselor lui Dumnezeu. Eu şi cu Vögele te rugăm. Maestrul nostru, MaHaRaL-ul, este şi el de părere c-ar trebui să te duci la Worms. Adu-ne fata acasă. Fă-o să ne treacă pragul. Şi pe soţul ei, dacă vrea. Lucrurile trebuie să reintre în normalitate, David.

Am închis ochii şi mi-am trecut mâna peste fruntea umedă.

Când i-am redeschis, Vögele mă privea ţintă. Spuse:

— Eva o să te asculte. O să te asculte, fiindcă ştie că tu o iubeşti cu inimă curată.

4

Astfel, am mers la Worms.

Călătoria, care n-ar fi trebuit să ia mai mult de o săptămână, a durat de trei ori pe-atât. Am plecat cu nişte negustori obişnuiţi cu drumul. A trebuit să facem un ocol mare ca să evităm Bamberg şi Wiirzburg, de unde auziserăm zvonuri despre luptele dintre catolici şi luterani.

În sfârşit, ne-am apropiat de Worms în toiul unei zile vântoase, când soarele abia se vedea prin perdeaua compactă de nori.

Avusesem tot timpul să-mi închipui momentul când aveam să dau în sfârşit ochii cu Eva şi cu soţul ei. Greutăţile drumului şi încetineala catârilor îmi îngăduiseră să-mi caut cuvintele şi felul în care se cuvenea să mă port. Dar, vai, odată intrat pe poarta oraşului evreiesc, închipuirea mea mi-a părut a păli cu totul, în faţa realităţii care m-aştepta! N-am îndrăznit să bat de îndată la uşa lui Samuel Bachrach. În loc să întreb care-i drumul spre a ajunge la adresa dată de Isaac, m-am dus direct la sinagogă.

Am rămas acolo până la rugăciunea de seară, fără ca nehotărârea să mi se spulbere sau să capăt curaj. Dar, când am trecut într-o cameră de studiu, ochii mi-au alunecat peste câteva cuvinte din Cartea lui Iov, caligrafiate pe un pergament atârnat pe perete:

Ştiu că poţi să faci orice şi că nu este niciun gând care să nu ajungă pentru Tine faptă.

Cine cutează, ai zis Tu, să bârfească planurile Mele, din lipsă de înţelepciune?

Cu adevărat, am vorbit, fără să înţeleg, despre lucruri prea minunate pentru mine şi nu ştiam. (42: 2 – 3)

Ceva ca un murmur îmi urcă în piept. îmi regăsisem voinţa. Şi chiar un fel de nerăbdare. Era totuşi prea târziu ca să merg şi să bat la uşa lui Bachrach. Am găsit un loc de

dormit şi, în zori, când oraşul a revenit la viaţă, am ajuns în faţa casei sale.

Era cum mi-o închipuisem: cea mai frumoasă de pe stradă. Casă de om bogat. Un servitor în caftan de catifea mi-a deschis, m-a întrebat cum mă cheamă şi de unde vin.

Când am spus Praga, expresia lui s-a schimbat. M-a poftit într-o cameră strâmtă, confortabilă şi plăcută, ale cărei ferestre dădeau spre stradă. Pesemne că Bachrach îşi lăsa aici să aştepte cunoştinţele de afaceri. El sosi aproape în aceeaşi clipă, strigându-mă pe nume înainte să mă întorc spre el.

— David Gans! Cât mă bucur să te văd!

Tonul lui sincer m-a izbit la fel de mult ca înfăţişarea. Un bărbat cu părul blond şi creţ, cu trăsături fine şi pielea lăptoasă şi proaspătă. În ciuda vârstei care era cam aceeaşi cu a mea, arbora un chip tineresc şi mă întrecea cu o jumătate de cap. În concluzie, un bărbat arătos, care nu avea câtuşi de puţin aroganţa bogaţilor.

O simpatie neaşteptată mi-a luminat zâmbetul. Salutul meu a rămas totuşi aşa cum se cuvenea să fie: plin de stinghereală. El nu se opri şi-mi răspunse ea şi cum ne-am fi cunoscut deja. Nu s-ar fi purtat mai bine nici cu un vechi prieten, a cărui vizită ar fi aşteptat-o cu nerăbdare.

M-a condus la etaj, într-o cameră unde ardea focul şi unde mătasea fotoliilor, strălucirea lemnului şi lambriurile catifelate m-au uimit. La un evreu nu vedeai niciodată asemenea fineţuri, în timp ce el dădea poruncă să ni se aducă de băut şi de mâncare, eu contemplam aiurit splendoarea tapiseriilor care acopereau pereţii şi care-l înfăţişau pe Moise fugind din Egipt.

Bachrach mi-a ghicit uimirea naivă. A surâs şi s-a stăpânit să comenteze. Zâmbetul i s-a pierdut însă repede sub o umbră de îngrijorare. îmi spuse foarte simplu:

— Eva doarme încă. N-am avut curaj s-o trezesc. Vai, are nişte nopţi foarte urâte! Dar ştiu că va fi fericită să te vadă.

— N-am venit aici în numele meu, ci trimis de Isaac şi de Vögele.

— Fireşte.

Francheţea privirii lui mă dezarma. Nu trebuia să te iei după înfăţişarea lui tinerească. Acesta era un om care trata afaceri în care oamenii erau lipsiţi de scrupule. Opulenţa era dovada că ştia să dejoace minciunile şi prefăcătoriile. Iar ale mele erau prea limpezi.

Aşteptă ca servitorii să închidă uşa, lăsându-ne singuri, ca să reia:

— M-am rugat ca Isaac să dea un răspuns scrisorii mele, iar răspunsul eşti dumneata.

— Cum…

— Eva mi-a spus destule cât să mă pot încrede în dumneata ca în nimeni altul.

Îl privii cum toarnă în boluri fiertura groasă, amestecată cu bere. Mărturisii din vârful buzelor:

— Nu înţeleg.

— Trebuie s-o salvez pe Eva. Şi am nevoie de dumneata.

— S-o salvezi? De cine, Dumnezeule mare?

— De El, poate. De ea însăşi, cu siguranţă.

Şi Bachrach îmi povesti întâlnirea lui cu Eva, fuga din Praga şi ce urmase. Se destăinuia fără ocolişuri, cu toate că nu ne cunoşteam nici de un ceas. Glasul şi expresiile erau ale unui om care-i dezvăluie singurului prieten ce are el mai scump şi mai ascuns pe lume.

Prima oară când intrase în casa lui Isaac, mi-a spus, fusese subjugat pe loc atât de frumuseţea, cât şi de tăria de caracter şi inteligenţa Evei. Nu fusese nevoie decât de

alte câteva vizite, pentru ca această fascinaţie să se preschimbe într-o dragoste care pusese stăpânire pe el. Nu era născut ieri. Simţise deja cu o femeie extazul pe care un bărbat îl poate aştepta de la iubirea împărtăşită. Soţia-i murise fără să-i lase copii, nici dorinţă pentru o nouă idilă. Şi deodată, în faţa acestei femei atât de tinere, nu-i luase decât câteva ceasuri ca să-nţeleagă că viaţa lui, prin voia Atotputernicului, renăştea.

— Totuşi, aveam motive întemeiate să-mi ferec ochii şi inima, David. Sunt cu douăzeci şi cinci de ani mai în vârstă decât ea şi ar fi trebuit să fiu suficient de înţelept ca să mă ţin departe de tinereţea ei. Şi-apoi, îţi dai seama că mă informasem. La a treia întâlnire, ştiam totul despre promisiunea făcută între Isaac şi Iacob. Ar fi trebuit să-mi închei afacerile şi să plec. Iată ce-ar fi trebuit să fac.

Dar nu făcuse.

Ba dimpotrivă, începuse să viziteze cu asiduitate casa lui Isaac. Aducea cadouri şi un gust pentru petrecere şi lux. Şi multă atenţie. Fereala Evei se mai înmuiase, râsul ei izbucnea mai des şi mai tare. Într-o zi, îi mărturisise tulburarea ei. Perspectiva de a se mărita cu Isaia o sfâşia pe dinăuntru. Nu reuşea cu niciun chip să se împace cu gândul acesta.

— Tremura din cap până-n picioare când vorbea despre asta. Zile întregi mi-a tot repetat că împlinirea acestei promisiuni ar fi un păcat mai mare decât minciuna. O pată pe chipul lui Dumnezeu. Nimic din ea nu era făcut pentru a se căsători cu fiul lui Iacob, decât voinţa taţilor, care fusese întotdeauna doar un joc. Şi nu puteam să fiu decât de acord cu judecata ei. Astfel că, atunci când mi-a spus: „Căsătoria asta n-o să se facă. O să plec din Praga înainte”, nu m-a mirat. Am încercat totuşi să-i arăt cum lucrul acesta i-ar pecetlui restul vieţii. I-am descris un

viitor întunecat, am făcut-o să se gândească la alte căi de ieşire. Nu putea oare să-l convingă pe tatăl ei să dezlege promisiunea aceea absurdă? „Nu, tata n-o să-nţeleagă nimic. A făcut promisiunea şi azi vede în împlinirea ei judecata lui Dumnezeu”. Iar bunicul ei, MaHaRaL-ul, pe care-l adora atâta, nu-i putea veni în ajutor? A dat din cap fără un cuvânt. Oricum, am insistat eu, n-avea prieteni care ar fi putut pune o vorbă pentru ea? Mama ori bunica ei n-o puteau sfătui? Ea a râs: „Ele nu se luptă dincolo de pragul bucătăriei lor. Se supun în toate soţilor, şi asta de mult. Felul meu de a spune ce gândesc, exact ca un bărbat, le sperie. Şi ele încearcă să mă facă să tac”. Apoi a pronunţat numele dumitale, David. A spus:, 31 ar putea. Dar n-o s-o facă. Nu din laşitate. Pentru că noi ne iubim, şi iubirea dintre noi nu poate fi decât un secret. Ştiu că să mă-ndepărteze de Isaia ar fi pentru el cel mai cumplit păcat”.

Aici, Bachrach tăcu, dar fără să-şi întoarcă privirea dinspre mine.

Dumnezeu să mă ierte. Cât e de greu, cititorule, să descrii emoţiile care te străbat într-o asemenea clipă! Şi totuşi, eu am avut, mai mult ca orice om, puterea să mă gândesc şi iar să mă gândesc.

Însă aceeaşi confuzie revine şi mă răscoleşte mereu. Tulburarea unei bucurii, a unei fericiri fără seamăn. Conştiinţa că în sfârşit s-a împlinit lucrul pentru care trăim: iubim, iar iubirea aceasta e recunoscută. Şi, imediat, ruşinea. Conştiinţa slăbiciunii mele faţă de profunzimea acestei mărturisiri. Eva spunea adevărul. Iubirea aceasta nu se cuvenea nici măcar să fie şoptită.

Atunci, chiar în timp ce se naşte fericirea, durerea te sfâşie. Jarul remuşcării mistuie totul: ce valoare are iubirea care nu se poate împlini? Unde duce ea, dacă nu în

abis?

Soţul Evei a ştiut să ghicească haosul care mă scutura ca pe-un pai. Privirea lui a devenit mai blândă. A clătinat din cap. Aşteptând să mă liniştesc, s-a întors spre şemineu ca să mai arunce câteva lemne. Mi-am redobândit conştiinţa cât să mă conving că şi el însuşi va fi trecut printr-o asemenea tulburare. Sau poate chiar mai rea.

Când se reaşeză la masa pe care holurile noastre stăteau neatinse şi reci, Bachrach a făcut un gest de oboseală. Un gest surprinzător la un om atât de energic şi hotărât. Acum tristeţea îi îneca ochii.

— Astfel, David, i-am propus s-o ajut să fugă. S-ar putea spune c-am profitat de slăbiciunea ei. Ştiam că ar fi acceptat, îndată şi cu orice condiţie. Să-mi ierte Dumnezeu comparaţia asta: era întrucâtva ca în negoţ, când ştii că o afacere o să se-ncheie fiindcă omul din faţa ta are prea mare nevoie să cumpere ceea ce-i oferi.

Închise pleoapele ca să adauge:

— Eva avea toată slăbiciunea tinereţii, iar eu tăria vârstei mele.

Bachrach organizase aşadar plecarea, ceea ce nu era greu. Pleca din Praga spre Worms cu patru trăsuri de postavuri şi pânzeturi de Boemia. Încărcătură pe care urma s-o revândă în Olanda. Burgmaistrul nostru, bogatul Mordehai Maisel, era părtaş la negoţ. Vreo cincizeci de oameni înarmaţi asigurau paza convoiului. Eva se ascunsese uşor printre servitoare ca să treacă de porţile oraşului.

— Când am ajuns aici, încheie Bachrach, am mers neîntârziat la sinagogă ca să cerem căsătoria, spre a nu trăi în păcat.

Şovăi pentru prima oară.

— Înţelegi, aşadar: Eva nu m-a urmat din dragoste.

Voia numai să scape de nebunia acelei promisiuni.

— Şi de cine vrei s-o salvezi astăzi?

— De dibuk. De luni întregi, dibukul a pus stăpânire pe mine, David!

Am tresărit atât de tare, încât am răsturnat măsuţa din faţa mea. Nu Bachrach îmi răspunsese, ci vocea Evei.

Bachrach şi cu mine ne-am ridicat. Ea stătea în pragul unei uşi care se deschidea în tapiserie şi pe care n-o ghicisem. Pentru o scurtă clipă, mi s-a părut că era printre personajele ce-l înconjurau pe Moise în fuga din Egipt. Avea chipul palid, trupul slab, ascuns într-o rochie lungă, puţin strânsă sub piept şi a cărei catifea forma pliuri cu reflexe de un cenuşiu mătăsos. Cearcăne adânci îi afundau privirea. Ochii îndepărtaţi, agitaţi deopotrivă de strălucirea provocatoare a hotărârii ei şi de flacăra febrilă a unei tristeţi atât de intense, încât toate cuvintele pe care-aş fi vrut să le rostesc mi se opreau în gât.

Ea însă înaintă graţioasă, cu un pas ce părea să fi căpătat o legănare nouă, ca şi cum, tot umblând prin casa aceasta princiară, ar fi deprins o uşurinţă dezinvoltă.

I-a întins mâna dreaptă lui Bachrach, care i-a sărutat-o cu tandreţe. Apoi ne-am aflat faţă în faţă.

Nu eram în stare de niciun gest şi nici să rostesc vreun cuvânt. De aproape, paloarea Evei îi arăta istoveala. Mi-am amintit primele cuvinte ale lui Bachrach: „Are nişte nopţi foarte urâte…” Da, avea buzele transparente, iar pielea ei atât de fină avea pe pomeţi o lucire bolnăvicioasă.

Am scuturat din cap fără să vreau, cum faci în faţa unui lucra care te mâhneşte. O mişcare pe care ea a înţeles-o pe loc. Lacrimile i-au umplut ochii. îmi murmură numele. De două ori. Cum chemi în rugăciune. Şi deodată am prins-o în braţe.

Ea şi-a împreunat mâinile în jurul gâtului meu, iar

trapul îi era uşor ca un fulg. Am închis ochii, cuprins de ameţeală, şi-am crezut c-o să mă prăbuşesc sub avântul ei. O îmbrăţişam şi o susţineam. Suflarea ei îmi ardea gâtul, îl uda cu hohote tăcute. Mi-a luat câteva secunde ca să-mi dau seama că tremurai acela sacadat care-mi lovea vintrele şi pieptul venea de la ea.

Străbătea ţesătura groasă la fel de uşor ca pe un bumbac fin. Erau spasmele unei groaze depline.

Am redeschis ochii. Bachrach se întorsese cu spatele la noi şi se uita pe fereastră. Am vrut s-o dau uşor pe Eva deoparte. Se depărtă singură, dintr-un salt, mânată de aceeaşi violenţă cu care mă îmbrăţişase.

Aruncă o privire spre Bachrach înainte să-mi spună:

— Dibukul pune stăpânire pe mine în fiecare noapte, David. Nu mai îndrăznesc să-nchid ochii. Mi se pare că dorm, şi el vine în mine. Mă mânuieşte ca pe-o păpuşă. Vorbesc, dar vocea mea nu mai este a mea. E a unui bărbat. Samuel înnebuneşte. El aude totul, căci eu, pe urmă, nu-mi amintesc nimic.

— Un bărbat?

— Da, o voce de bărbat care spune lucruri într-o limbă pe care n-o ştiu. Sau poate le spune astfel încât să nu se poată înţelege. Acum, când se lasă noaptea, umblu prin toate camerele casei ca să nu mă ia somnul. Dar vine mereu un moment când sunt prea ostenită. Atunci dibukul pune stăpânire pe mine şi totul o ia de la capăt…

Tăcu. Privi din nou spre soţul ei. Având pe chip o blândeţe fără margini, dată de iubirea ce i-o purta, Bachrach deschise braţele ca s-o primească. Dar, în loc să se avânte spre el, ea făcu un gest straniu. îi prinse mâinile ce se întindeau spre ea şi îşi ascunse între ele chipul tulburat”.

Căzu în genunchi. Murmurul ei răzbătea prin palmele

lui:

— Iartă-mă, iartă-mă! Iartă-mă, soţul meu!

Bachrach se străduia să zâmbească şi s-o ridice.

— Atotputernicul mi-e martor: n-ai nevoie de iertarea mea. Nu mi-ai greşit niciodată.

Eva păstră mâinile lui Samuel între ale ei, le apăsă pe piept şi, în acelaşi timp, se întoarse spre mine.

— Samuel a făcut tot ce i-a stat în putinţă. M-a dus la toţi rabinii din Worms. Mi s-au făcut exorcisme. Dar nimic n-a fost de folos. Dibukul se întoarce mereu şi-mi arde nopţile. Dacă mai ţine, cinând o să-mi pierd minţile. De ce? De ce, David?

Privirea ei mă înfrunta ca şi cum eu eram tribunalul reunit spre a o judeca. Se lăsă o clipă de tăcere, grea şi stingheritoare. Ne gândeam toţi trei la acelaşi lucru.

Eva dădu din cap. Cu o voce violentă, răspunse la cuvinte ce nu fuseseră rostite:

— Nu, să fug din Praga n-a fost un păcat. Promisiunea era un păcat. Promisiunea tatălui meu şi-a lui Iacob e păcatul, ştii asta, David.

Ştiam cât era adevăr în cuvintele ei, dar şi ceea ce Eva nu voia să recunoască. Mă hotărâi să vorbesc:

— Nesupunerea este întotdeauna un păcat.

— Nesupunerea! La o nebunie? Cine s-ar putea căsători şi iubi din supunere? N-ar fi omeneşte. Cum poate un tată să-şi iubească fiica şi să vrea ca ea să aibă atât de puţină viaţă? Atât de puţin suflet şi inimă, încât el să hotărască pentru ea cine-i va intra în aşternut şi în trup? Nu, dacă este un păcat, nu-i al meu.

Vorbise cu asprime. Chipul arăta furia aceea pe care i-o cunoşteam dintotdeauna. Am ştiut că niciodată n-o să se înduplece în privinţa asta. Lucru care mă făcea ciudat de fericit.

Bachrach o cuprinse cu braţul şi-o conduse spre un fotoliu, îmi zise:

— Am întors lucrurile pe toate feţele, ne-am gândit la tot. Am fost sinceri cu rabinii. Degeaba. Am ajuns la concluzia că trebuie să ne întoarcem la Praga. Acolo Eva o să-şi găsească puterea de-a lupta cu dibukul.

Ea închisese ochii. Istoveala îi întuneca şi mai mult chipul, decât atunci când intrase în încăpere. Am rostit fără şovăială cuvintele pe care Bachrach spera să le audă:

— Da. Păcat sau nu, trebuie să vină la Praga. Acolo va afla exorcismul. Dacă este cineva în stare s-o elibereze, acela e bunicul ei, MaHaRaL-ul.

Eva se ridică, iar privirea ei îmi devoră chipul. Degetele ei, care strângeau mâna lui Bachrach, se înălbiră.

— Şi să mă ierte, David? O să mă ierte bunicul? Chiar crezi?

Pândea un semn de şovăială sau de teamă în răspunsul meu.

Mi-a venit o idee ciudată. Un fel de intuiţie. Atunci, după atâta timp, m-am gândit că, pentru prima oară, tot ce învăţasem de la Maestrul meu îmi folosea în sfârşit şi că venise timpul.

I-am zâmbit şi m-am apropiat de fotoliul în care stătea. M-am adresat atât ei, cât şi lui Bachrach:

— MaHaRaL-ul nu va avea nimic să-ţi ierte. El nu-i tatăl tău. Promisiunea pe care-ai rupt-o nu-i a lui. El te iubeşte şi ştie mai bine ca oricine ce-i în sufletul tău. Azi, la Praga, când vrea cineva să te condamne, el le spune: „Nu judeca dinainte ceea ce nu e împlinit”. I-a spus asta lui Isaia.

Eva dădu din cap.

— El, da! Pe el l-am făcut să sufere…

— Isaia suferă, însă furia lui se îndreaptă mai puţin

împotriva ta, cât împotriva tatălui său. A înţeles şi el că promisiunea pusă pe capetele voastre era prea grea.

Eva şi Bachrach mă priveau cu nesaţ. Am continuat:

— Vă înşelaţi. Dibukul îşi bate joc de voi. Din prima clipă a fugii voastre, vă socotiţi în păcat. Şi totuşi, faceţi numai ceea ce vi se pare cel mai drept înaintea Atotputernicului. În hotărârile voastre există numai respect şi iubire. Refuzul umilirii şi-al minciunii…

— Dar el tot vine! în fiece noapte, David!

Mi-am regăsit zâmbetul.

— Da, şi astfel vă duce în rătăcire. Vă convinge că Dumnezeu v-a părăsit. Se foloseşte de durerea voastră ca să vă îndepărteze de El. Ca să credeţi că Răul domneşte asupra voastră. Că mânia Celui Veşnic vă lasă în chinurile demonului. Dar e numai o viclenie a Celui Rău. El vrea să te împiedice să împlineşti ceea ce trebuie să împlineşti.

Eva se încruntă şi mă scrută fără să mă înţeleagă bine.

— Ce să împlinesc?

— Altceva decât să-ţi găseşti un soţ.

I-am făcut un semn lui Bachrach, ca să nu înţeleagă greşit răspunsul meu, şi am adăugat:

— Sunteţi soţ şi soţie. Totul este drept şi în rânduială. Promisiunea nu era a ta. Nu era nici a lui Isaia. Cine trebuie să împlinească o promisiune pe care n-a făcut-o? Unde-i păcatul? Nu. Dibukul nu-i aici ca să vă pedepsească. E aici din alt motiv. Un motiv pe care n-ai să-l afli decât întorcându-te la Praga, lângă MaHaRal., Eva. Lângă toţi cei care te iubesc şi care n-au încetat niciodată să te aştepte.

GOLEMUL

1

Cititorule, ai simţit vreodată că nu eşti decât unealta

voinţei divine?

Când citeşti rândurile acestea, patru secole s-au scurs de la acea primăvară a anului 5359, sau anul 1599 al calendarului creştin. Văd totul. Ce-a fost înainte, ce-a fost după, cauzele şi efectele. Văd cum ne-am rătăcit şi cum s-a întâmplat lucrul acela nemaiauzit.

Şi văd cum am devenit vehiculul ignorant şi maleabil al unui destin despre care nu ştiam încă nimic. Cel puţin, am fost astfel cu sinceritate. Cu dragostea mea pentru Eva, naivitatea mea şi dorinţa de a potoli durerile Evei şi-ale lui Bachrach, soţul pe care fusesem cumplit de gelos şi a cărui tristeţe mă mişca acum ca a unui frate.

Să crezi, cititorule, că spun acestea fără vanitate. Dimpotrivă, slăbiciunea şi neştiinţa mea sunt uimitoare. Dacă azi trebuie să rătăcesc în infinitul timpului, prizonier, ca să spun aşa, în imensitatea memoriei care modelează devenirea fiecărei zile ce se naşte, iată, fără îndoială, cauza.

O convinsesem pe Eva să se întoarcă la Praga. Eram pe cât de mândru, pe atât de fericit. Deşi erau de felul acelora folosite în dezbaterile din ieşive, unde se-ntorc pe toate feţele cauzele şi efectele, argumentele mele avuseseră puterea s-o liniştească întrucâtva.

Bachrach s-a arătat profund uşurat. M-a potopit cu toate semnele prieteniei. îmi purta un respect la care orgoliul meu era sensibil. M-a invitat să stau în casa lui. Cum tocmai sosisem, a sugerat să plecăm săptămâna următoare. Ar fi profitat de acest timp ca să încheie câteva afaceri şi să pregătească aşa cum era mai bine călătoria.

Un răgaz cu care Eva a fost de acord. Ne-a spus că poate-şi va regăsi cât de cât somnul în nopţile următoare, acum că putea, mulţumită mie, să se gândească altfel la lucrarea pe care dibukul o săvârşea în ea.

Dar, la apusul zilei, totul s-a schimbat.

Dormeam într-o cameră frumoasă unde fusesem găzduit, bucurându-mă de un somn adânc, o liniște și o odihnă care nu-mi fuseseră date de săptămâni întregi, când niște bătăi puternice au făcut să vibreze ușa.

— David! David, deschide! Sunt eu, Samuel…

La lumina lumânărilor, chipul lui Bachrach își pierduse dezinvoltura și chiar siguranța.

— Veşti proaste, mormăi el ducându-se direct la fereastră.

A tras draperiile și a deschis oblonul. În bezna nopții, o roșeață cu străluciri mișcătoare întretăia acoperișurile orașului.

— Începe iar, oftă Bachrach. Trupele trimise de Sigismund, episcopul de Mainz, au intrat în oraș la amiază și ard casele reformaților.

— Slavă Domnului, asta-i privește numai pe creștini.

Bachrach clătină din cap.

— E numai o chestiune de timp. Cum s-a întâmplat acum șase luni. Luteranii voiau să distrugă toate imaginile pictate din biserici, ca-n orașele din Olanda. Ciocnirile au ținut o săptămână. Până la urmă, cineva a strigat că evreii sunt de vină pentru haos. Știi povestea, nu s-a schimbat: otrăvim lumea și semănăm Răul cu arginții lui Iuda! Douăzeci de familii de la noi au fost măcelărite înainte să putem readuce liniștea, vărsând două mii de scuzi de aur în vistieria Reformei.

S-a întors către mine după ce trăsese la loc draperiile, ca și cum ar fi vrut să șteargă amintirea aceea.

— Dar nebunia asta e rea mai ales pentru călătoria noastră. Au să-nchâdă podul. Fie oamenii Papei, fie luteranii, acesta-i primul lucru pe care-au să-l facă mâine.

Nu era nevoie să spună mai multe ca să-nțeleg.

Revedeam marele pod de lemn întins peste Rin şi care, ca să spun aşa, lega răsăritul şi apusul Europei. Dacă ni se interzicea să trecem, aveam de făcut multe leghe până să găsim un bac. Pe deasupra, apele erau mari şi se putea să aşteptăm zile întregi până să trecem fluviul. Poduri mai erau la Basel. Dar luteranii stăpâneau oraşul şi-l declaraseră interzis evreilor. Să mergem acolo ar fi fost sinucidere curată.

— Trebuie să plecăm în noaptea asta, încheie Bachrach. Când străjerii au să fie osteniţi şi beţi de vin, de urlete şi de sânge. Şi n-o să mergem în convoi, ci numai cu o trăsură. Fără alţi însoţitori decât un servitor şi un vizitiu.

Bachrach îmi pândea reacţia. Călătorisem destul ca să ştiu ce însemna asta. Un echipaj uşor ne-ar fi îngăduit, fără îndoială, să plecăm mai lesne din Worms, dar pe urmă drumul până la Praga avea să fie şi mai primejdios. Totuşi, Bachrach avea dreptate, era un risc pe care nu-l puteam ocoli. Am încuviinţat din cap.

— Fie ca Domnul să-şi întindă mâna asupra noastră.

Am făcut întocmai. Cu un ceas înainte de zori, porţile grele ale oraşului evreiesc s-au deschis ca să ne lase să trecem. Trăsura era impozantă. Patru murgi fuseseră înhămaţi la hulubă. Până la urmă, Bachrach mai luase un servitor. Ghioage şi săbii scurte fuseseră ascunse cu grijă în nişte lăzi de sub locul vizitiului. Înăuntru, sub bancheta umplută cu cârlţi, Bachrach ascunsese două perechi de pistoale de Brunswick. Arme de foc cum nu mai văzusem încă. Cântăreau câte cinci livre fiecare. Oţelul ţevilor, mai lungi decât o mână, era fin lucrat, iar lemnul patului, atât de încrustat cu flori de sidef şi fire de argint, de-ai fi crezut că-s nişte bijuterii.

De la prima vedere, oricine ar fi ghicit echipajul unui negustor bogat. Putea fi şi un dezavantaj, şi un atu,

atrăgând invidie şi dorinţă, dar în acelaşi timp respect şi teamă. Pe deasupra, soliditatea trăsurii şi puterea cailor aveau să-i descurajeze pe vagabonzii care mişunau pe drumuri.

Bachrach ne pusese să îmbrăcăm haine creştineşti, după moda nemţească. Pentru prima oară în viaţă, purtam jachetă cu guler şi un tricorn de burghez. Pantalonii nu erau din pânză neagră, ci dintr-o mătase de un albastru strălucitor şi cu dungi galbene. Când urcam în trăsură, înconjurat de torţele servitorilor, o ghiceam pe Eva cum zâmbea văzându-mă astfel împopoţonat. În loc să mă stingherească, zâmbetul acesta mi-a adus o bucurie ce alunga nemulţumirea de a mă fi înjosit printr-o asemenea mascaradă.

Nu mi-a trebuit mult ca să-mi dau seama că Bachrach judecase bine şi-şi pregătise mijloace de convingere.

Am făcut un ocol destul de mare, ca să evităm interiorul oraşului şi să ajungem la pod ca nişte străini. Zăream de departe torţele care luminau intrarea. Mai mult ne temeam de o gardă luterană, decât de oamenii episcopului. Cel Veşnic ne-a ajutat, slăvit fie El în vecie! Oamenii care lucrau la ridicarea unui baraj purtau pană albă la coif şi pelerine cu crucea papală peste armură.

Vizitiul mâna caii încet, ca să nu părem nicidecum ameninţători. Când ne-am apropiat, chipul soldaţilor ne-a confirmat socoteala. Violenţa nopţii, ororile neîncetate prin care trecuseră le adânceau trăsăturile şi le înceţoşau privirea. Erau numai vreo cincisprezece, unii foarte bătrâni, iar alţii încă imberbi. Numai după felul cum ţineau lăncile îţi dădeai seama că-s istoviţi şi că nu vor decât să doarmă.

Zorii abia strecurau o lumină pe cerul de la răsărit. Făclii luminau din loc în loc tablierul podului, care părea

incredibil de lung. Înainte să atingă celălalt mal, dispărea în noapte şi în fluviu, pe care-l ghiceai după rostogolirea neîncetată a valurilor. Deşi se apropia vara, la ora aceea el aducea o umezeală rece, care a pătruns în trăsură îndată ce Bachrach a deschis uşa.

Li s-a adresat străjerilor în germana care se vorbeşte numai pe malurile acestea ale Rinului. Abia dac-am înţeles câteva cuvinte. Un om a venit spre el cu atitudine de căpetenie.

Bachrach a vorbit iar. Celălalt a râs. Bachrach a făcut un gest cu braţul spre conducătorul gărzilor, şi-a ridicat tricornul şi a salutat cu aceeaşi dezinvoltură ca şi când ar fi fost într-un salon al creştinilor. A rostit o ultimă frază. Un hohot de râs i-a răspuns în timp ce el se urca înapoi în trăsură. Vizitiul a plesnit din bici îndată ce uşa s-a închis. Bachrach a dezlegat şnurul şi a tras geamul. Şi-a scos mâna în afară, în chip de ultim salut. Câţiva străjeri dăduseră deja deoparte bârna care bloca intrarea pe pod. Copitele cailor au izbit scândurile de stejar. Apoi roţile. Podul a început să tremure şi să răsune în noapte. Un vacarm năucitor pătrundea în trăsură. Torţele treceau pe lângă noi. Trăsura prinsese viteză. Nu scoteam nicio vorbă. Nici nu îndrăzneam să ne uităm unul la altul. Mâna dreaptă a Evei era în cea a soţului ei.

În sfârşit, Bachrach a zâmbit amar spre mine şi mi-a făcut un semn din cap. Vacarmul s-a oprit deodată. Simţeam zdruncinăturile roţilor care apucaseră pe făgaşul unui drum. Podul rămăsese în urmă. Vizitiul a strigat la cai, ca să-i pornească într-un trap iute. M-am încumetat să arunc o privire afară. Podul se îndepărta, străjerii erau numai nişte siluete abia vizibile. Spre nord, fumul înăbuşea strălucirea incendiilor. Turlele catedralei din Worms se vedeau bine, dar în depărtare. Scăpasem de primejdie. Nu

durase decât câteva minute.

— Ce le-ai zis, de i-ai făcut să râdă aşa? l-am întrebat pe Bachrach cu vocea răguşită.

— Că Dumnezeu i-ar ajuta să aleagă mai bine grâul de neghină, dac-ar avea burţile mai pline şi gâtlejul mai puţin uscat de cenuşa necredincioşilor. Dar asta a cântărit mai puţin decât punga grasă pe care le-am dat-o. Alt răspuns nici nu aşteptau la întrebările pe care-ar fi putut să le pună.

În privinţa drumului şi-a ameninţărilor banale, restul călătoriei s-a desfăşurat fără niciun necaz. De asemenea, a fost neobişnuit de rapidă: nici trei zile şi jumătate. Pricina n-a fost numai vremea frumoasă care usca drumurile şi desfăcea primele flori de cireş şi de prun în livezi.

La primul popas făcut la un han, de teama mâncării ce ne-ar fi putut fi servită la masa comună, Bachrach a comandat la bucătărie o supă, carne de pasăre şi fructe. Mâncare pe care servitorii au scos-o pe jumătate gătită din cuferele trăsurii. A pretins acest privilegiu cu aroganţa maniacă a unui mare senior care nu se uită la bani. Hangiul s-a învoit, numărând în gând scuzii ce-avea să-i câştige. Muşteriii râdeau în faţa unei scene prea cunoscute ca să mai bată la ochi. Astfel, nimeni nu s-a gândit vreo clipă că suntem copii ai Sionului. Am putut să mâncăm după legile noastre, în camere, în timp ce servitorii, cum se obişnuieşte, îngrijeau de trăsură şi de cai.

Odăile aveau între ele pereţi despărţitori. Am avut noroc să nu trebuiască s-o împart pe-a mea cu nimeni, cum se întâmpla adesea. Pe deasupra, aşezarea asta ne-a îngăduit să ne spunem rugăciunile de seară fără prea multă teamă că vom fi auziţi. Dintr-un sac de piele, Bachrach a scos o Tora ascunsă într-o carte latinească groasă, o traducere din piesele grecului Menandru, care

fusese tăiată astfel încât să facă un loc secret pentru Cartea noastră.

După rugăciune, ne-am culcat în grabă, osteniţi de drum. Deloc de mirare, peretele care despărţea camerele era atât de subţire, încât puteam să ne auzim unii pe alţii respirând. Totuşi, nelăsându-mi curiozitatea reţinută de şoaptele pe care le auzeam, am adormit foarte repede.

În toiul nopţii, o voce m-a făcut să mă ridic de pe salteaua de paie.

M-am trezit din somn cu ochii larg deschişi în întuneric. Nu, împrejur domnea tăcerea. Întâi m-am gândit la iluzia vreunui vis. Mă pregăteam să mă întind înapoi sub plapumă când o voce de bărbat, adâncă şi nemulţumită, a strigat:

— Dumnezeu a făcut asta şi ailaltă, iar tu nu ştii să desparţi pe asta de ailaltă!

Apoi a rânjit răutăcios. M-a trecut un fior de spaimă pe spinare. Ai fi zis că vocea era a unui bărbat aflat chiar lângă mine.

Pielea mi s-a făcut de găină. Pândeam cea mai mică răsuflare, cea mai vagă prezenţă în întuneric. N-am îndrăznit să fac niciun gest, de teamă că mâinile mele vor da peste un trup.

În cele din urmă, lăsându-se tăcerea, am auzit nişte şoapte. O voce liniştitoare şi cunoscută. A lui Bachrach. M-am gândit la Eva.

Dumnezeule Atotputernic, pe dibukul ei îl auzisem?

Mi-am găsit curajul să pipăi pe lângă pat după amnarşi lumânare. Flacăra s-a aprins tremurândă. Lumina numai camera goală, dar era cât pe ce să scap sfeşnicul când vocea m-a întrebat, de astă dată în limba strămoşilor noştri, aramaica:

— Ştii tu unde te duce Ghevura de Stânga, tu, care

umbli pe ici şi pe colo socotindu-te o stea? Ha, ha, ha! Nu eşti atât de înzestrat pe cât te crezi!

Şi din nou, prin fiorul de gheaţă care m-a făcut să casc ochii spre ceea ce nu vedeam, am ghicit şoaptele răbdătoare şi tandre ale lui Bachrach!

Chiar pe Eva o auzisem, posedată de dibuk. Mi s-a părut totuşi, în clipa aceea, că mi se adresa foarte direct, mie, care umblam „pe ici şi pe colo, socotindu-mă o stea”!

M-a fulgerat un gând. O amintire, mai degrabă. Într-o clipire am revăzut visul pe care-l avusesem pe malul lacului Gardone, după ce fusesem doborât de tâlhari.

Fără să mă mai gândesc, m-am repezit afară din odaie şi am intrat, fără să bat, la ei. Spectacolul mi-a rămas întipărit în memorie ca un semn lăsat de fier.

Patul îngust de lemn era împins într-un colţ. Un baldachin grosolan îi susţinea draperia larg desfăcută. Bachrach stătea în picioare între perete şi pat, agitând în mână o menoră cu toate cele şapte lumânări aprinse. Era suficient ca să lumineze starea groaznică a Evei.

Ghemuită într-o cămaşă lungă, ea se înghesuia în colţul patului de parc-ar fi vrut să dispară în zid. Ţesătura groasă de in îi ascundea picioarele îndoite sub ea, fără a le masca însă tremurul nebunesc. Spasme care se transmiteau până şi lemnăriei roase a patului. Cadrul tremura la rându-i, iar îmbinările scrâşneau ascuţit.

Chipul Evei era de nerecunoscut. În ciuda luminii gălbui pe care-o răspândeau flăcările lumânărilor, pielea ei era ca de cretă. Un nimb de cerneală neagră îi încercăna ochii, atât de măriţi, că nu-i recunoşteai. O lucire maladivă îi însufleţea pupilele, deodată strălucitoare, apoi, în clipa următoare, teme ca moartea. Gura i se schimonosea cum se întâmplă la cadavre. Buzele se depărtaseră şi-i dezveleau gingiile roz. Răsuflarea îi era violentă, de parc-

ar fi alergat.

Înainte ca Bachrach să se întoarcă spre mine, ea – sau mai degrabă demonul ce sălăşluia în ea – a ghicit că intrasem în cameră. Mâinile Evei s-au întins către mine. Degetele i se chirceau ca nişte gheare. Cu vocea bărbătească pe care-o auzisem şi în limba aceea pe care, ştiam sigur, ea n-o cunoştea, Eva a început să rostească blestemăţii.

— El a creat oameni răi, El a creat gheena! Totul şi opusul totului, iată ce-a făcut El! Iar tu nu ştii încotro mergi. Tu, de colo! Tu, la care mă uit! Ha, ha, ha!

Nu mă-nşelasem. Mie mi se adresa sufletul abject al dibukului, chinuind trupul gingaş al Evei. Într-o clipă, am fost cuprins de febra furiei. Sudoarea fricii îmi uda pieptul şi şalele, însă ceva din mine era mai puternic decât frica.

M-am apropiat mai mult. Eva se zbătea cumplit. Dinţii îi clănţăneau, iar şoldurile loveau peretele. Vocea izbucni:

— De ce te duci la Dreapta? Drumul tău e la Stânga. La Stânga, la Stânga! Neştiutor ce eşti! La Stânga, marea Ghevura! Emanaţie a întunericului, la Stânga!

Parcă gâtlejul şi inima nu mai erau ale mele. Răspunseră în locul meu:

— Niciodată! Niciodată, auzi? Drept la Dreapta vom merge. Dreapta şi Dreapta, nimic altceva nu cunoaştem. Cea pe care o chinui e trup ai Dreptei. Las-o în pace! Las-o în pace, sau te voi vedea arzând sub palma Domnului!

Eva s-a ridicat deodată. Mâinile i s-au lipit de zid, în timp ce din piept îi ieşea un geamăt de animal. Pentru o clipă, se părea că are să se repeadă asupra noastră. Eu şi Bachrach ne-am dat înapoi. Apoi pleoapele Evei s-au închis la loc, ascunzându-i privirea stăpânită de halucinaţii, aşa cum apa rece stinge nişte tăciuni.

Pumnii i s-au împreunat pe piept, în timp ce-şi apleca bustul. S-a prăbuşit pe pat atât de brusc, încât am crezut că nu mai respiră. Ne-am grăbit spre ea. Bachrach a întors-o cu faţa în sus, i-a pus mâna pe sân, şi-a lipit obrazul de buzele ei.

S-a ridicat şoptind:

— Respiră.

Mi-a întins menora, ca el să poată şterge cu o bucată de pânză chipul soţiei sale. M-am dat deoparte, ca s-o poată băga sub aşternuturi şi s-o învelească.

Adevăratul chip al Evei se întorsese. Era cu totul uluitor. Gura, tâmplele, obrajii, toată faţa ei îşi recăpătase frumuseţea nevinovată. Cearcănele dispăruseră sub pleoapele puţin umflate, ca după lacrimi.

Bachrach s-a uitat la mine. Mi-am dat seama din expresia lui că eu aveam acum, pesemne, o faţă tare ciudată. Mi-a întins bucata de pânză ca să-mi şterg sudoarea rece. îmi tremurau mâinile.

Mă întrebă:

— Ce spunea *el*? în ce limbă vorbea?

— Limba Zoharului. Limba din *Cartea Splendorii*. Hulă mai mare nici că putea săvârşi.

— Pentru a spune ce?

Am râs.

— Pentru a mărturisi cine este şi de unde vine. O împuţiciune de emanaţie de Stânga.

— De Stânga? Nu-nţeleg.

Am şovăit, apoi m-am gândit că Bachrach îşi câştigase dreptul de a şti.

— Emanaţie de Stânga, astfel se numeşte lumea Răului în înţelepciunea Cabalei. Rabi Moşe din Burgos a zis: „Emanaţia de Stânga este o lume completă. Este lumea care întoarce spatele Binelui, aşezat în Dreapta. Căci

Sfântul Nume, slăvit fie El, a făcut asta şi ailaltă. A făcut astfel încât să ne temem de El: a făcut întunericul în lumină şi durata care distruge în cea care generează. Dar fiţi cu băgare de seamă: emanaţia de Stânga este mâna pedepsei, iar Răul vrea să facă din ea puterea lui, spre a opri devenirea".

Bachrach mă privea acum cu spaimă. În faţa noastră, Eva a suspinat. Fără să deschidă ochii, s-a întors şi s-a destins, ca şi cum muşchii ei încordaţi se odihneau în sfârşit. Am crezut c-are să se trezească, dar nu. Gura i s-a înmuiat, somnul ei era mai adânc.

I-am dat lui Bachrach menora, înainte să mă retrag spre camera mea. Până să păşesc pragul, i-am mai spus:

— Să mergem spre Dreapta înseamnă să mergem la Praga. Spre Stânga înseamnă să facem cale întoarsă şi să cedăm în faţa fricii. Dibukul nu vrea s-o ducem pe Eva lângă bunicul ei. E semn bun. La apropierea MaHaRaL-ului, el simte cum îl pândeşte primejdia. Însă ar fi bine, dacă e cu putinţă, să facem drum întins. Fără să ne mai oprim noaptea la hanuri. Mai bine să rămână Eva trează două nopţi, până la istovire dacă trebuie, decât să se înstăpânească iar Cel Rău asupra ei. Va risca mai puţin.

A doua zi dimineaţă, după ce ne-am murmurat rugăciunile, Bachrach s-a dus să-i plătească hangiului ce-i datora. Am rămas singur cu Eva. Ea mi-a luat mâinile, le-a lipit de buzele ei, apoi şi-a înclinat capul şi şi-a pus fruntea pe ceafa mea.

— Samuel mi-a povestit ce-ai făcut pentru mine astă-noapte.

— Eu n-am făcut nimic. MaHaRaL-ul te-a eliberat de dibuk.

Fruntea ei s-a mişcat către umărul meu într-un semn de protest.

— Ai făcut ceva. În dimineaţa asta mă simt mai liniştită decât am fost de luni întregi.

Am avut slăbiciunea s-o cred. Cum am spus deja, vanitatea e o pasăre răpitoare cu aripi destul de largi ca să întunece orice raţiune.

Am crezut-o pe Eva şi ne-am suit în trăsură cu zâmbetul pe buze. Un zâmbet pe care-l arbora şi Bachrach. Cum îl sfătuisem în ajun, ne-a spus că vom merge la Praga fără nicio oprire pentru somn.

— Vom schimba caii cât de des cu putinţă şi ne vom încumeta să mergem la lumina felinarelor. Vom dormi ziua câte puţin, pe rând.

Vizitiul şi servitorii s-au cam strâmbat. Se gândeau la oboseală, la confortul lor ori la tâlhari. La relele obişnuite ale vieţii.

Niciunul dintre noi, şi eu mai întâi, n-a avut înţelepciunea de a se gândi că Răul, odată pornit, va galopa mereu mai repede şi mai îndrăcit decât caii noştri.

Eva-şi făcea iluzii despre puterile mele. Faţă cu lumea Stângii, eram numai un pai plin de orgoliu.

De vreun ceas trecuserăm Vltava pe un bac. Ca să evităm porţile mari ale Pragăi, am luat-o de-a lungul fluviului, pe un drum îngust. Umblat de carele cu boi şi de catâri, era mai anevoios şi mai încet decât drumul obişnuit, dar ne ducea la marginea oraşului evreiesc.

Totul fusese bine după noaptea cumplită de la han şi simţeam uşurarea celor care ştiu că vor ajunge curând cu bine la capătul drumului.

La două sau trei parasange de oraş, am auzit clopotul din Praga bătând tare. În clipa următoare, vizitiul ne-a arătat fumul, îl vedeam ridicându-se deasupra copacilor, acolo unde câte o spărtură străpungea desimea pădurii. Nu semăna cu fumul scos de buruienile aprinse de ţărani.

Era prea mult şi prea închis la culoare. Am încruntat din sprâncene fără să spunem nimic, dar uşurarea ne părăsise.

Abia când am ajuns la livezile de la nord de Praga am auzit ecoul răcnetelor. Deşi eram în toiul zilei, păşunile erau pustii, căruţele nepăzite, iar animalele păşteau fără ciobani.

Am schimbat o privire cu Bachrach şi cu Eva. Toţi ne gândeam la acelaşi lucru, însă am tăcut. Servitorii înţeleseseră şi ei. Vizitiul s-a aplecat să-l întrebe pe Bachrach dacă mergem mai departe.

— Repede! Mână caii la galop şi nu te opri până la poarta Pinkas.

Iar servitorilor le porunci:

— Scoateţi armele din lăzi, ţineţi-le la îndemână, dar fără să se vadă.

Vizitiul a dat bice cailor, iar aceştia au pornit îndată. Bachrach a scos pistoalele de sub scaun. Mi-a întins unul.

Fitilurile încete ale pistoalelor erau aprinse şi răspândeau în trăsură un fum acru când zidurile oraşului s-au arătat în stânga. La dreapta, pe celălalt mal al fluviului, grădinile şi livezile străluceau lângă castelul împăratului Rudolf.

În ciuda poruncii lui Bachrach, caii au încetinit şi mergeau la pas. Mulţimea din faţa noastră se înghesuia şi urla. Vederea trăsurii noastre bogate le-a abătut atenţia şi răcnetele s-au mai potolit. S-au întors cu faţa spre noi. Câţiva bărbaţi au prins frâiele cailor. Gloata ne înconjura, iar unii se ridicau să cerceteze interiorul trăsurii.

Bachrach mi-a făcut semn să ascund pistolul. Eva le-a salutat pe câteva femei, care i-au răspuns zâmbind. Bachrach a desfăcut şnurul care ţinea geamul uşii din dreapta. Acesta a coborât. El s-a aplecat să întrebe, în germana lui de Worms, ce se întâmplă.

I-au răspuns mai mulţi. Cu toată învălmăşeala, am auzit lucrul de care ne temeam:

— O evreică a fost prinsă ieri azvârlind feţi putrezi în fântâna din faţa bisericii Sfântului Duh!

Răcnetele au izbucnit din nou. „Iuda! Iuda! Moarte evreilor!” Ridicau pumnii şi tot ce putuseră găsi drept arme. Furci, suliţe, securi, cuţite de vânătoare…

Teama ne îngheţase sângele. Era prea târziu să mai dăm înapoi şi cu neputinţă să înaintăm. Mulţumită echipajului şi hainelor, lumea încă ne lua drept creştini. Dar, cuprinşi de spaimă, servitorii, care stăteau lângă vizitiu, au scos pumnalele din cufere. Mulţimea a început să freamăte. Ne priveau altfel. Un braţ s-a întins, un deget a arătat spre Bachrach, o voce a strigat:

— Îl ştiu eu pe ăsta. E jidanul care cumpără pânzeturi şi postav! E un hoţ!

De partea cealaltă a trăsurii, femeile care-i zâmbeau Evei cu o clipă înainte au prins a ţipa:

— E o ovreică! E o ovreică!

Una dintre ele a sărit pe scară ca să încerce să deschidă uşa. M-am repezit s-o ţin închisă. Cu nasul lipit de geam, femeia striga:

— Uitaţi-vă! O recunosc pe asta, e fata vrăjitorului!

Vuietul a sporit: „La moarte! Moarte evreilor! Cristos ne răzbună!”

Eva s-a chircit pe scaun. Am scos pistolul ca să le sperii pe femeile care trăgeau de uşă, dar în clipa aceea trăsura s-a înclinat. Au izbucnit urlete. Eva gemea. M-am întors spre ea.

Câţiva bărbaţi urcaţi pe treaptă îl apucaseră pe Bachrach prin geamul pe care el îl coborâse. Trăgându-l de haine, încercau să-l dea jos din trăsură. Reuşiseră să-l prindă de mâini şi-ai fi crezut că vor să i le smulgă.

Bachrach răcnea în culmea suferinţei. Am lăsat pistoalele şi l-am cuprins de mijloc ca să-l ţin. În spatele meu, Eva s-a aplecat spre cealaltă uşă, pe care femeile o întredeschiseseră.

Am strigat la vizitiu să dea bice cailor. Bachrach gemea de durere. Nişte bărbaţi îl prinseseră de cap, agăţându-se cu toată greutatea de urechile şi părul lui. Trupul îi aluneca de neoprit dintre braţele mele. Mijlocul i se sfâşia în rama prea strâmtă a ferestrei şi aşchii de lemn îi intrau în came. Acum vreo zece inşi urlau şi-l trăgeau afară ca pe-o păpuşă umplută cu tărâţe. Uşa se rupea sub strădaniile lor.

În spatele meu, geamul uşii pe care-o ţinea Eva a fost spart. O piatră mare m-a izbit în coaste, dezechilibrându-mă. I-am dat drumul lui Bachrach ca să-mi recapăt echilibrul când o altă piatră m-a doborât pe scaun. Simţeam o durere puternică în picior: un ciob mare de sticlă mi se înfipsese în coapsă. L-am lăsat pe Bachrach ca să-l smulg. Eva se refugiase într-un ungher al trăsurii, iar umărul îi sângera. Femeile deschiseseră larg uşa şi întindeau mâinile s-o prindă. Am apucat pistoalele căzute pe scaune. Le-am descărcat înspre atacatoare. Zgomotul a fost asurzitor, iar reculul, atât de violent, încât am crezut că-mi rupsesem încheieturile.

Am căzut pe o parte privind spre femeile uluite. Două dintre ele se prăbuşiseră cu gura deschisă. Trăsura s-a smucit din loc. Caii nechezau. Înnebuniţi de urlete şi împuşcături, au pornit înainte. Eva striga numele soţului ei.

M-am întors chiar în clipa când au răsunat trosnetul uşii şi ţipătul lui Bachrach. Soţul Evei a căzut în mijlocul mulţimii de ucigaşi, cu mijlocul încă prins în portieră. Trăsura se îndepărta în galopul cailor înnebuniţi care-i

dădeau în lături pe atacatori. Eva a vrut să se arunce în ajutorul soţului ei. Ţipetele ei îmi sfredeleau timpanele, în timp ce Bachrach era înghiţit de colcăiala celor care se năpusteau asupra lui. Alţii începuseră să tragă iar de trăsură. S-a auzit un urlet, trăsura s-a înclinat, iar unul dintre servitori, lovit cu un pietroi, a căzut din scaunul de lângă vizitiu. Am apucat pistolul care mai era încărcat şi am tras spre cel mai apropiat piept.

Eva ţipa în continuare lângă mine. Pusesem mâna pe al doilea pistol, când zgomotul mulţimii s-a schimbat. Am auzit ordine, clinchete de cai în zale. Mulţimea s-a dat deoparte şi trăsura a încetinit. Vreo zece oşteni au apărut lângă uşile smulse, împuşcăturile mele îi făcuseră să vină în galop spre noi.

Un om care era pesemne căpetenia lor s-a aplecat să se uite la noi. Rochia Evei era plină de sânge, sfâşiată ca şi cum ar fi trecut prin mijlocul unei haite de câini turbaţi. Mie-mi tremurau mâinile şi, fără îndoială, faţa-mi era neagră de la pulbere. Dinţii îmi clănţăneau. Încă-mi curgea sânge din tăietura de pe coapsă, care acum mă făcea să mă sfârşesc de durere.

Conducătorul gărzilor s-a strâmbat şi s-a încruntat, oarecum mirat.

— Vă cunosc.

L-am recunoscut la rându-mi: îl însoţise pe şambelanul lui Rudolf când acesta venise să mă vadă la întoarcerea din misiune.

I-am spus:

— Salvaţi-ne, vă rog. Însoţiţi-ne până la poarta Pinkas. Ea e fiica MaHaRaL-ului. Tocmai l-au măcelărit pe soţul ei. Salvaţi-ne, împăratul vă va fi recunoscător.

2

Ne-a salvat.

Încordarea şi frica erau atât de mari, că a trebuit să spun cine sunt şi chiar să duc tratative până să ni se deschidă poarta oraşului evreiesc. Dis-de-dimineaţă avuseseră loc masacre în apropiere de primăria noastră, iar ucigaşii dăduseră foc la magazii înainte să fie respinşi.

Am ajuns în sfârşit la adăpost. Vögele şi Isaac s-au repezit să-şi sărute fiica iubită. Starea ei şi sângele care ne acoperea i-au îngrozit. Am primit repede îngrijiri, în timp ce de cealaltă parte a zidurilor încă se auzeau răcnete.

Buimacă de când Bachrach dispăruse în gloata ucigaşă, Eva s-a lăsat oblojită şi schimbată fără să scoată o vorbă. Nu reacţiona şi nici nu răspundea la întrebări. Spre marea mea uimire, n-a avut nicio tresărire când MaHaRaL-ul a urcat scările ca s-o vadă.

Într-o cameră îngustă unde Vögele îmi făcuse patul, m-au spălat, mi-au curăţat rănile şi mi-au pus o cataplasmă peste tăietura adâncă din coapsă. În tot acest timp, Isaac îmi punea mii de întrebări şi, cu toate că eram istovit, mă străduiam să-i răspund. I-am povestit călătoria mea şi fuga din Worms şi cum Bachrach fusese smuls de mulţime pe când ne apropiam de poartă. Într-o ultimă sforţare a conştiinţei, nu m-am putut hotărî să-i vorbesc despre dibukul care-o bântuia pe fiica lui. N-am dezvăluit nimic din ce-mi mărturisise Bachrach, nici ce văzusem la han.

Totuşi, cu cât vorbeam, cu atât povestirea mea era mai încurcată. Forţa şi furia care mă susţinuseră până să ajungem cu bine mă părăseau. Groaza prin care trecusem mă înghiţea din nou. Simţeam încă în mâini căldura şi zbaterile deznădăjduite ale lui

Bachrach când încercam să-l ţin. Revedeam gurile urlătoare ale ucigaşilor care-i smulgeau capul.

Gândul acesta şi amintirea clipei când el dispăruse în masa colcăitoare ca într-o haită de fiare înfometate mă

făceau să clănţănesc din dinţi. Mi se părea c-aş fi putut să-l salvez pe soţul Evei şi că la acest păcat se adăuga acela, foarte probabil, de a fi ucis nişte femei. Remuşcările mă cuprindeau, îmi astupau ochii şi gura cu lacrimile ruşinii.

Dar să închid pleoapele era mai cumplit ca orice. Revedeam neîncetat acea clipă de nebunie din trăsură, ceea ce nu făcusem, pe femeile care se prăbuşeau gemând, pe cele care voiau s-o prindă pe Eva…

Amintirile aceasta au devenit atât de puternice, încât cred că am început să ţip. Deodată am descoperit chipul MaHaRaL-ului deasupră-mi. Chipul său mare şi frumos, palid şi cu privirea atât de pătrunzătoare, parcă mi-a oprit inima. Ca şi cum părul său lung şi barba care-i acoperea pieptul ar fi fost nişte flăcări reci. Mă cuprinsese groaza. Căutam ochii Maestrului pentru a-l ruga să ne cruţe, pe mine şi pe Eva, căci acum nu mă mai îndoiam: dibukul avea să pună stăpânire şi pe mine.

N-am apucat să văd privirea cu care mi-a răspuns, căci Vogele s-a aşezat între noi. Ea m-a silit să beau un ceai amar care-mi ardea gâtlejul.

Am mai rezistat câteva minute, dârdâind de frică şi de frig, înainte să mă cufund într-un neant care nu semăna cu somnul.

M-am trezit la apusul soarelui.

După câteva clipe de buimăceală, mi-am amintit unde sunt. M-a mirat liniştea care domnea atât în casă, cât şi afară. Nu se mai auzeau răcnete. Totul părea acoperit de o tăcere grea şi aproape la fel de îngrijorătoare ca strigătele.

Când am încercat să mă ridic în picioare, durerea din coapsă m-a străpuns. Am căzut pe pat gemând. Am văzut bandajul care-mi înfăşură piciorul şi mi-am amintit totul. Cu gândul la Eva, am vrut totuşi să mă ridic din nou. O slujnică m-a găsit clătinându-mă şi sprijinindu-mă de un

scaun. A chemat ajutoare. Isaac a venit în fugă şi m-a aşezat înapoi pe pat

— Nu, David, nu! Nu trebuie să te mişti, că ţi se deschide rana. Încă nu-i vindecată…

L-am prins de încheietura mâinii.

— Eva?

— Doarme.

A zâmbit un zâmbet de necrezut şi m-a bătut pe mână cu un gest liniştitor.

— Doarme ca un înger. Vogele i-a dat aceeaşi poţiune ca şi ţie, dar doarme de parcă n-ar mai fi dormit de o sută de ani!

Mă gândeam să-i destăinui că era aproape adevărat. Dar am închis şi ochii, şi gura. Capul mi se învârtea şi febra mă făcea să tremur din nou. Însă-mi rămânea destulă luciditate ca să înţeleg că Eva dormea fără ca dibukul să se fi întors s-o bântuie. Dumnezeule Atotputernic, fie Numele Tău slăvit în vecie, asta însemna că n-o urmase în „emanaţia de Dreapta”. Sau, mai sigur, că-şi găsise mulţumirea în uciderea lui Bachrach?

M-am rugat în tăcere ca Dumnezeu s-o lase pe Eva să doarmă cât mai mult, amânând nenorocirea care-o aştepta la trezire!

Cum Isaac încă nu ştia nimic, cred că-n clipa aceea aş fi putut să nu spun nimic din adevăr. La ce bun, dacă dibukul nu se întorcea?

Dar, spre marea mea mirare, MaHaRaL-ul a apărut în pragul odăii mele. Privirea i s-a îndreptat spre mine, în vreme ce Isaac se ridica de pe scaun. Maestrul a închis încet uşa şi, din felul său simplu de a face acel gest, am înţeles că ştia.

S-a aşezat pe scaunul pe care Isaac tocmai îl părăsise şi care se afla lângă patul meu. Ne-a anunţat cu calm că

şambelanul îi adusese burgmaistrului Maisel un mesaj de la împărat. Rudolf dădea asigurări că garda imperială va păzi porţile oraşului evreiesc toată noaptea şi în zilele următoare, ca să evite noi violenţe.

Isaac a oftat amar.

— Împăratul Rudolf e foarte bun cu noi. Dar întotdeauna se întâmplă la fel, trebuie ca mirosul morţilor să ajungă la ferestrele castelului ca el să reacţioneze. De săptămâni întregi suntem batjocoriţi în bisericile lui. Şi ştim bine unde duce asta de fiecare dată.

MaHaRaL-ul l-a lăsat să vorbească, apoi a urmat un moment de tăcere. A făcut o mică mişcare cu mâna, ca şi cum ar fi pus capăt celor ce se spuseseră înainte şi, fără să-şi ia ochii de la mine, a spus:

— Acum să-l ascultăm pe David. Ca să poată în sfârşit să dea glas cuvintelor pe care le ţine în el şi care-i ard sufletul.

Ştia, firește. Cum mă putusem îndoi? De cum mă văzuse, Maestrul nostru ghicise totul.

Astfel că am povestit fără să ascund nimic. Fără să mă uit la chipul înmărmurit al lui Isaac, ai cărui ochi se umpleau de lacrimi, am povestit ororile pe care le îndurase Eva în ultimele luni. Şi de ce galopaserăm până la Praga, ca la urmă să dăm peste Răul de care fugeam.

Când am tăcut, Isaac a exclamat.

— Dar s-a terminat! S-a terminat! Dibukul a plecat, Eva doarme ca un prunc. Nu s-a trezit, n-a vorbit! Nici cu vocea ei, nici cu alta!

Îl priveam pe MaHaRal. Nu eu trebuia să răspund. Ca totdeauna când se cufunda în sine spre a vedea mai bine ceea ce pentru noi era invizibil, pleoapele îi acopereau pe jumătate ochii. A rămas încremenit un timp destul de îndelungat, cuprins parcă de un somn greu. Răsuflarea lui

abia dacă-i înălţa caftanul gros de pe piept.

În sfârşit, şi-a îndreptat privirea spre noi. Fără a căuta să-l liniştească pe Isaac, m-a întrebat:

— Mai spune-mi o dată ce s-a întâmplat la han, David. Fiecare cuvânt pe care l-ai auzit şi fiecare lucru pe care l-ai văzut. Nu lăsa nimic deoparte. Şi în limba potrivită.

Am povestit din nou clipa aceea de groază. Chipul netulburat al MaHaRaL-ului nu-mi era de niciun ajutor. Când am ajuns la răspunsul pe care-l dădusem vocii dibukului, despre emanaţia Stângii şi a Dreptei, mi-a fost greu să repet cuvintele, într-atât mă temeam că răspunsesem greşit

Dar, spre mirarea mea, MaHaRaL-ul şi-a pus mâna sa frumoasă pe pieptul meu. Pe loc m-a învăluit căldura. Ca şi cum palma lui ar fi alungat frisoanele de febră precum o rază de soare.

— E bine, David. E bine. Nimeni n-ar fi putut să spună şi să facă mai bine. Nici eu, nici altcineva. Sunt mândru să văd cum ceea ce am putut să te învăţ n-a căzut în puţul netrebuinţei.

Uşurarea mea a fost atât de puternică, bucuria, da, bucuria, atât de arzătoare, încât abia am auzit întrebarea tremurândă a lui Isaac:

— Şi acum ce-o să se întâmple?

MaHaRaL-ul a ridicat din sprâncene.

— Cine poate cunoaşte judecata Celui Veşnic?

— Când o să se trezească, Eva trebuie… stărui Isaac.

— Trebuie să fie tare şi să vadă cu ochii ei ceea ce a săvârşit şi ceea ce nimeni în afară de ea nu va putea să poarte pe umeri… Dacă spui drept.

MaHaRaL-ul şi-a oprit cuvintele. Din nou pleoapele i-au coborât pe jumătate. Pe un ton mai sec, m-a întrebat:

— Cum ţi-a venit ideea că Eva poate să fie o unealtă a Domnului şi că Răul caută s-o abată de la sarcina asta?

Am roşit până la rădăcina părului. Era tocmai întrebarea de care mă temeam cel mai mult.

— Ca să fiu sincer, Maestre, nu ştiu. Cuvintele mi-au ieşit pe gură fără să mă gândesc. Iar când le-am rostit, viclenia dibukului mi se părea limpede. De când am auzit ce-am auzit la han, cred şi mai mult asta. Însă adevărul este că nu ştiu despre ce vorbesc.

MaHaRaL-ul a încuviinţat din cap. Mi s-a părut că văd un început de râs sub barba lui.

— Bachrach era un om frumos şi bun, am simţit nevoia să adaug. Am avut timp să-mi aţi seama că făcea totul numai din iubire. Şi cu cel mai mare curaj, cum a dovedit la sfârşit. Nu era un om prin care se ivesc păcatele.

MaHaRaL-ul a făcut un semn uşor de încuviinţare.

— Se cuvine ca mâine, la lumina zilei şi apăraţi de gărzile împăratului, să mergem să-i căutăm… bucăţile trupului.

— Bucăţile…

Isaac şi cu mine scosesem acelaşi ţipăt. MaHaRaL-ul a dat din cap.

— L-au sfârtecat cu securea. Fie ca Domnul să-l primească lângă El pentru vecie.

— Dar câinii, animalele?… Noaptea asta?…

Bâiguielile mele nu meritau un răspuns.

Mi-a venit iarăşi în minte imaginea lui Bachrach înghiţit de gloata ce-şi răcnea ura şi plăcerea de a-l devora. Mi-am dat seama atunci că avea să mă bântuie mereu.

Şi acum, cititorule, ea stă înaintea mea, simplă amintire aşezată deasupra nesfârşirii de orori de neuitat

care n-au încetat să se adune, alcătuind în felul lor îngrozitor o construcţie gigantescă, cel mai nebunesc dintre monumentele înălţate în cinstea urii ucigaşe a omului şi crescând mereu, la infinit.

Şi iarăşi m-am gândit la Eva, care avea să afle veştile acestea la trezire. Gândul m-a îngheţat. Fără voia mea, i-am zis lui Isaac:

— Poate, când va afla toate acestea, Isaia o va ierta pe Eva şi va şti în sfârşit să se apropie de ea. Şi Iacob la fel. Promisiunea voastră e ruptă, dar nu atât de ruptă cum e inima fetei tale.

Tristeţea a răvăşit chipul lui Isaac. Şi-a acoperit faţa.

— Ai, ai, ai, David! Iacob şi cu fiul lui au părăsit Praga după plecarea ta la Worms. Isaia nu mai suferea să stea aici. Iar când i-am zis că plecaseşi după Eva, asta l-a înspăimântat şi mai mult A hotărât să meargă la rabi Solomon, la Safed, în Ţara Sfântă, ca să deprindă învăţătura lui nouă despre Cabală. Iacob n-a avut curaj să-l lase pe fiul său să înfrunte singur primejdiile călătoriei.

Eva a dormit trei zile întregi. Lucrul acesta i-a îngrijorat pe Vögele şi pe Isaac, dar pentru mine a fost o uşurare. Ea nu trebuia să se zbată în oroare, cum făcuserăm noi a doua zi după sosire.

Sprijinindu-mă într-o cârjă ca să nu simt atât de puternic rana din coapsă, am vrut să merg cu ceilalţi ca să adunăm bucăţile din trupul lui Bachrach.

Păziţi de gărzile împăratului, ne-a luat mai bine de un ceas să găsim, prin ierburile de pe malul Vltavei, membrele răsfirate pe care securile şi cuţitele de vânătoare le tăiaseră în bucăţi mici. Erau împrăştiate pe o suprafaţă atât de mare, încât ai fi zis că o explozie de praf de puşcă îl aruncase în aer pe Bachrach.

Cel mai mult ne-a luat să-i găsim capul. Fusese înfipt

într-o suliţă şi azvârlit într-o mlaştină de la marginea oraşului, unde se bălăceau porcii. Când i-am descoperit trunchiul, ne-am dat seama că ucigaşii îi smulseseră inima. Inimă pe care n-am găsit-o, aşa cum n-am găsit nici degetele lui Bachrach, tăiate şi aruncate la câini dimpreună cu măruntaiele lui.

Un măcel înfiorător la care nu puteam privi fără să vărsăm şi să plângem. Ceea ce fusese un om sfârşise prin a umple fundul unui sac de in

Astfel, înmormântarea lui Bachrach, binecuvântat fie-i numele în veci, a putut să se facă odată cu a celor vreo cincizeci de oameni care pieriseră în masacru.

Eva a deschis ochii două zile mai târziu.

Trezirea ei a fost stranie, într-atât era de calmă.

Ai fi putut crede că, în somnul ei lung, ştiuse şi înţelesese totul. N-a rostit numele lui Bachrach decât ca să întrebe unde-i piatra lui de mormânt. A mers să se roage acolo, iar în zilele următoare s-a rugat iar, îndelung, stăruitor, la sinagogă.

Cu părinţii ei era duioasă şi tăcută. Vögele şi Isaac au înţeles îndată că n-avea să le răspundă la întrebările care le ardeau buzele. Eu, dintr-o privire, mi-am dat seama că nu prea voia să mă vadă în preajma ei.

Săptămâni întregi s-a retras în tăcere, s-a închis în sine şi a rămas astfel.

Eu eram mai puţin mirat decât ceilalţi. Violenţa prin care trecuserăm fusese atât de cumplită, încât se părea că, în numai câteva minute, ne tocise nervii şi ne împietrise inima într-un fel ce-avea să se vindece greu.

De altfel, în felul lui, tot oraşul nostru evreiesc era cuprins de această tăcere de groază, de mânie şi de reculegere deopotrivă. Zilele se scurgeau, gesturile, faptele, cuvintele, totul se străduia să-şi reia starea

obişnuită, dar fiecare ştia că această afişare a mândriei nu ştergea nicidecum durerea, nici furia.

Apropierea Crăciunului, care dintotdeauna fusese un timp când preoţii răspândeau, din amvonul bisericilor, cuvinte aspre despre evrei, îi ţinea pe toţi cu ochii-n patru. Pe mine ca pe toată lumea.

La mijlocul lunii Tevet, am aflat că împăratul nostru Rudolf avea să-l întâmpine în sfârşit cu fast pe noul său Mathematicus, Tycho Brahe, instalat în castelul de la Benateck, la vreo zece parasange de Praga. Lucrările la noul Uraniborg fuseseră încheiate. Observatorul stelelor avea să funcţioneze din anul următor.

Vestea m-a bucurat mult. Am uitat de Eva, de Bachrach, de masacre. M-a cuprins entuziasmul ştiinţei. Primul gând a fost să mă duc la Benateck, să-l salut pe seniorul Brahe şi, poate, chiar să-i ofer serviciile mele. O zi întreagă, plin de veselie, m-am pregătit şi-am adunat calculele noi şi traducerile care, ştiam, aveau să-i placă lui Tycho.

Pentru prima oară în ultimele săptămâni, am adormit în seara aceea fără să mă gândesc la Eva şi totuşi zâmbind.

M-am trezit în toiul nopţii, cu răsuflarea întretăiată, cu inima bătându-mi tare şi cu fruntea acoperită de sudoare. Nu-mi aminteam ce visasem, dar aveam gura uscată ca după o alergătură. Îndată, privind în întuneric, m-am văzut străbătând oraşul şi câmpul ca să ajung la Uraniborg şi având pe cap toca mea ascuţită, care le vestea tuturor calitatea-mi de evreu. Plăcerea şi curajul de a face ceea ce nu însemna decât un ceas şi jumătate de mers m-au părăsit.

M-am sculat şi m-am dus să mă rog la sinagogă. Dar rugăciunea n-a schimbat nimic. După răsăritul soarelui am rămas să studiez în klaus şi-am pus deoparte hârtiile pe

care voisem să i le arăt seniorului Brahe.

3

Acum, când pot contempla lucrurile ca pe un peisaj amplu, îmi dau seama că săptămânile care-au urmat n-au fost unele oarecare.

Până la sfârşitul lunii Tevet şi la începutul lui Şevat, în Praga a domnit acea linişte înşelătoare şi obscură în care se nasc tulburările şi lucrurile nemaivăzute.

Sub masca zilelor obişnuite, frica bântuia inimile, iar mânia întărâta minţile. De mai multe ori, burgmaistrul Maisel i-a adunat în juru-i pe oamenii cei mai înţelepţi. Pe MaHaRal., fireşte, ca şi pe Isaac şi pe alţi câţiva a căror voce era ascultată. S-a hotărât pentru a suta oară să se întărească zidurile şi porţile, să fie păzite mai bine străzile şi să fim cu băgare de seamă la starea de spirit din oraşul creştin.

Însă toţi ştiau că era numai un fel de agitaţie fără mare folos. La aceste întâlniri, MaHaRaL-ul a rămas într-o tăcere deplină. Putea să vină şi să plece fără ca nimeni să-i audă glasul. îşi ţinea pleoapele închise pe trei sferturi, fără să facă nicio mişcare şi având o răsuflare atât de uşoară, că abia o percepeai. În klaus, obiceiul acesta i-l cunoşteam bine. Arăta că el era foarte atent şi asculta fiece cuvânt. Totuşi, în sală, mulţi din jurul burgmaistrului au fost descumpăniţi.

Au început să se răspândească şuşoteli. Cum era de prevăzut, scandalul a izbucnit prin vocea lui Zalman, vânzătorul de Tore de a cărui existenţă aproape uitasem şi care dintotdeauna proferase murdării despre Maestru. Cu gesturile lui de nebun, într-un ajun de Sabat, în plină stradă, a fluturat pumnul înspre MaHaRal., care se întorcea acasă, şi a urlat:

— Iată-l pe cel prin care haosul a intrat în oraş! Iată-l

pe cel care-i întărâtă pe creştini cu barba şi misterele lui!

Trecătorii dimprejur s-au repezit să-i închidă gura, dar Zalman s-a apărat ca un drac.

— Ce mai rabin avem! E aici, cu noi, şi cu ce ne-alegem? Cu dezordine! Dezordine! E prieten cu Rudolf. Şi cu ce ne-alegem? Cu masacre! Unde-i pacea pe care trebuie să ne-o aducă? N-o văd. Dar pe el îl văd dormind în sala consiliului şi umblând prin camerele secrete ale împăratului...

Şi tot aşa. Cu atâta ură şi putere, încât toţi erau siliţi să-l asculte, gândindu-se că era şi ceva adevăr în aiurelile lui.

Că MaHaRaL-ul adusese gloria învăţaţilor din Europa în ghetoul nostru praghez, nimeni nu se-ndoia. Dar că adusese pacea şi siguranţa, cine putea să jure?

Bineînţeles, MaHaRaL-ul nu l-a învrednicit cu un răspuns. Nici măcar o privire nu i-a aruncat lui Zalman. Silueta lui înaltă s-a depărtat ca şi cum n-ar fi fost rostit niciun cuvânt.

Totuşi, din ziua aceea, care era în preajma celei în care creştinii sărbătoresc naşterea Cristosului lor, niciunul dintre noi nu mai îndrăznea, în klaus, să-l privească în ochi. Furia ardea în ei atât de puternic, încât ai fi zis c-are să-i mistuie pleoapele.

În oraş, erau tot mai dese murmurele care-i reproşau că nu-şi pusese toată înţelepciunea în slujba păcii şi a siguranţei traiului nostru.

Cum am spus, în tot acest timp am ocolit-o pe Eva, iar ea se ţinea departe de mine. Ştiam amândoi motivele, fără să fie nevoie să le rostim.

Ştiam că purta cu stricteţe doliu după soţul ei. Că era văzută la fel de des la sinagogă şi lângă piatra de mormânt a lui Bachrach, ridicată chiar în spatele klausului. De

câteva ori, cu privirea adumbrită, Isaac mi-a mărturisit că n-o mai recunoştea pe fiica lui.

— Parcă somnul ăsta care-a cuprins-o după sosirea voastră cumplită ar fi încremenit-o pentru totdeauna. Nu se mai înfurie, nu mai are capricii! Numai un chip mai închis ca un cufăr de bancher. Abia dacă vorbeşte cu noi. Ai, ai, ai, David! Cu ea şi cu MaHaRaL-ul chiar nu mai ştii cum să te porţi!

Apoi, în pragul anului 5360 de la facerea lumii de către Atotputernic, anul 1600 după calendarul Romei, am găsit-o în faţa casei cizmarului, unde locuisem întotdeauna.

Chipul nu-i mai era închis. Primul lucru pe care l-am văzut a fost blândeţea ochilor ei.

M-a întrebat, cu o voce înceată care m-a surprins, atât era de reţinută, aproape temătoare:

— Pot să urc în camera ta?

Uimirea mea a crescut şi am avut reflexul de a privi împrejur, ca şi cum trecătorii ar fi putut-o auzi. O tresărire amuzată a străbătut chipul Evei şi, pentru o clipă, mi s-a părut c-o regăsisem.

— Numai ca să stăm de vorbă, David. Iar acum sunt văduvă. Nu rişti nimic.

Am roşit de parcă aveam douăzeci de ani. Îndată după aceea, în odaia mea mică, căutându-mi privirea, mi-a destăinuit:

— Bunicul se înşală, ştiu eu. Poate că Zalman e nebun. Nu ştie ce spune, e răutăcios şi sunt sigură c-o să le spună creştinilor minciuni despre bunicul. Dar e şi ceva drept în mânia lui. Ştiu asta. Şi am nevoie de tine, David.

A îndulcit cuvintele acestea seci cu un zâmbet care mi-a oprit bătăile inimii. Apoi a repetat:

— Am nevoie de tine, încă o dată.

— Pentru ce?

— Ca să-l conving pe bunicul că nu-i de-ajuns să tacă şi să-şi mestece furia în cămăruţa din klaus. Şi că promisiunea de pace pe care-a primit-o de la împăratul Rudolf nu mai este la fel de folositoare acum, că tu ţi-ai îndeplinit misiunea, iar prinţul astronomilor vine aici…

Mă gândeam că, vai, tocmai asta mă înfricoşa şi pe mine. Eva punea în vorbe teama care mă bântuise săptămâni de-a rândul.

Câtă vreme umblasem prin Europa şi mă străduisem să-l conving pe Tycho Brahe, împăratul ne socotise o unealtă pentru înfăptuirea dorinţelor sale. Iar acum, că i le împlinisem, Rudoli se arăta mult mai puţin dispus să ne apere de vechea ură a catolicilor, iezuiţilor sau luteranilor, care vuia din nou în bisericile şi templele din Imperiu aşa cum ţâşneşte, din când în când, lava explozivă a bătrânilor vulcani.

Eva mi-a povestit că stătuse de vorbă cu nevestele şi toate-i mărturisiseră aceleaşi spaime: alte masacre au să se petreacă în curând. Două cadavre necunoscute fuseseră descoperite în partea creştină a Pragăi, numită în limba Boemiei *Mala Strana*, „Partea cea mică”. Două tinere femei găsite la capătul unei străzi, goale, cu gâtul tăiat şi pântecele spintecat. Nimeni nu le recunoştea feţele. Dar umbla deja zvonul că evreii le tăiaseră gâturile ca să-şi stropească azima cu sângele lor.

— Ştii la ce duc minciunile astea, spuse Eva.

— Dar ce aştepţi de la bunicul tău? Ce poate face el şi n-a încercat deja?

— Să se ducă iar la împărat…

— N-ai nevoie de mine pentru asta. Şi-o să-ţi spun adevărul pe care cei care-l ascultă pe zărghitul de Zalman nu vor să-l înţeleagă: Maestrul nostru face tot ce poate ca

să ne apere. Şi nu de ieri. Face asta de ani de zile. Nicio vorbă, nicio suflare care-i ies pe gură n-au alt scop decât să ne aducă mai aproape de ocrotirea Atotputernicului.

Mă înfierbântam vorbind. Prostiile, minciunile, răutăţile spuse despre MaHaRal., pe care de săptămâni întregi le înduram în tăcere, acum mă înfuriaseră. Eva m-a privit rece.

— Te cred, David. Însă nu-i destul. Bunicul nu face destul.

— Eva!

— Nu tu ai cules capul soţului meu din mocirla porcilor? Cine-a căutat ore de-a rândul rămăşiţele trupului lui, fără să le găsească? Şi mâine-ai s-o iei de la capăt cu trupul meu? Cu al mamei şi al tuturor oamenilor care trăiesc în oraşul ăsta? Căci setea lor de omoruri n-o să înceteze până nu dispărem de pe faţa pământului.

— Eva, gândeşte-te puţin… Ce poate face bunicul tău împotriva urii acesteia care durează de veacuri? Ce poate izbuti el şi n-a izbutit tot poporul nostru?

S-a uitat la mine cu o privire care m-a îngheţat.

— M-am gândit, David. Crede-mă că m-am gândit. De când ne-am întors, m-am gândit întruna numai la asta. Şi spun şi eu ca şi celelalte. Ca toate femeile care se uită la copiii lor şi deja nu mai îndrăznesc să răsufle la gândul zilei de mâine: bunicul poate să facă mai mult.

Ah, cititorule, era cumplit s-o văd pe Eva arătând necruţătoare spre această neputinţă care ne ucidea la fel de mult ca răul abătut de alţii asupră-ne!

Fireşte că nu puteam îndura. Fireşte că trebuia să luptăm. Dar cum? Prin ce strădanii, prin ce sacrificiu pe care nu-l încercasem deja?

Iar eu, care voiam atât de mult să-i fac zilele Evei mai uşoare, care ardeam de tandreţe pentru ea şi aş fi vrut

numai să-i admir puterea, râsul, fericirea, mă simţeam de două ori neputincios şi umilit.

O ruşine care-mi strângea inima. Am încercat s-o alung printr-un râs răutăcios, chiar dispreţuitor. Un rânjet de om turbat, în timp ce-i aruncam în faţă:

— Eşti numai o fată fără minte! Ce vrei? Să ne facă MaHaRaL-ul un Golem care să-i nimicească pe toţi creştinii? Asta-i nebunia ta?

O tăcere bizară s-a lăsat peste ţipetele mele. Cred că se auzeau loviturile regulate de ciocan ale lui Iosif, gazda mea. Departe de a răspunde la mânia mea cu alte ţipete, Eva zâmbea. Un zâmbet pe care nu i-l cunoscusem niciodată. Unul dintre surâsurile acelea pe care le vezi pe unele portrete de femeie, când pictorul vrea să arate că ea nu-i numai o făptură de came, ci şi o inteligenţă care vede limpede mersul lumii.

— Da, a susurat ea încet.

M-a îmbrăţişat, m-a strâns, m-a sărutat pe gât ca o amantă desăvârşită, repetând:

— Da, asta-i, ai găsit, David! Ştiam c-ai să ştii! Asta trebuie să facă bunicul meu, rabinul: să dea viaţă celui care ne va apăra.

Iar eu, într-un vertij care m-a făcut să mă clatin de parcă mi-aş fi pierdut minţile ca Zalman, l-am revăzut pe Tycho, pe Venusia, întrebându-mă ironic şi invidios: „Tu chiar crezi că Golemul este ceva cu putinţă, David Gans *T**

Şi mai mult: „Cunoşti pe cineva care ar fi în stare de asta? Să creeze un Golem?”

Iar eu răspunzându-i: „Da. Dacă există cineva pe lumea asta care să poată, atunci îl cunosc”.

Şi acolo, în braţele Evei, atât de sigură pe ea şi implorându-mă să-l conving pe bunicul ei, mi-a revenit în minte şi visul, care nu mai era tocmai un vis, de la

Gardone.

Cititorule, dac-am fost vreodată aproape să-mi pierd judecata, să devin şi mai nebun decât posedatul de Zalman, aceea a fost clipa.

Totuşi, am refuzat răspicat s-o însoţesc pe Eva la MaHaRal., ca să-i propună nebunia aceea. Nu mă simţeam în stare să înfrunt privirea Maestrului când avea să audă cerinţa şi cauza ei.

Ea i-a spus chiar în seara aceea. Bineînţeles, fără să ascundă că luase ideea de pe buzele mele. Nu era nicio îndoială, căci a doua zi dimineaţă, după rugăciune, MaHaRaL-ul mi-a ieşit în cale în vestibulul care despărţea sinagoga de sălile de studiu.

S-a oprit dinaintea mea, cu ochii larg deschişi, scrutându-mă fără să scoată o vorbă. Buzele-i erau atât de subţiri şi de strânse sub barbă, că nu se mai vedeau. O privire căreia a trebuit să-i fac faţă, cu toate că niciodată nu mă simţisem atât de străveziu la cercetarea lui.

N-a spus nimic, iar eu cu atât mai puţin.

După-amiaza au sosit, în faţa noii sinagogi a burgmaistrului Maisel, trei rabini de la Varşovia şi Likov. Erau speriaţi, zdrenţuiţi şi zgâriaţi ca nişte vagabonzi. Cu trei zile în urmă, li se dăduse foc la căruţă când mai aveau un ceas de mers până la Praga. Fugiseră în pădure şi rătăciseră, fără apă şi mâncare, ca să scape de călăi.

Ştirea s-a răspândit pe străzi şi prin casele oamenilor. Spre seară, un cântec ciudat s-a auzit din afara klausului. Când am ieşit, am descoperit o mulţime uriaşă de femei. Şi, în prima linie, Eva.

Ele psalmodiau încet numele MaHaRaL-ului, atribuindu-i toate harurile şi puterile, încrezându-se în el fără nicio reţinere, numindu-l „Salvatorul vieţilor noastre” şi chiar „Mesia dinaintea lui Mesia”.

Un cântec pe care, nu mă-ndoiam, îl învăţaseră de la Eva. O şiretenie care nu putea decât să-l înfurie pe bunicul ei, căci se apropia de blasfemie şi-i rănea modestia. Dar o şiretenie cu folos.

L-am văzut pe Marele Rabin Leew ridicându-se şi lovind aerul cu bastonul, ca să se facă linişte.

— Tăceţi, femeilor! Nici nu ştiţi puterea cuvintelor voastre!

Ele şi-au oprit cântul. Mă uitam la Eva şi-am văzut că se ferea să-şi ridice ochii spre bunicul ei. Dar nu şi-a putut ascunde un mic zâmbet când o femeie mai în vârstă a răspuns fără şovăială:

— Ştim prea bine greutatea cuvintelor noastre, preasfinte rabin. Ea ne curge prin sânge dimpreună cu dragostea pentru soţii şi copiii noştri care mâine-au să fie măcelăriţi dacă nu faci nimic…

Alta, prinzând curaj, i-a spus:

— De vreme ce tu cunoşti mai bine ca oricine puterea acestor cuvinte, oare nu-i timpul să te foloseşti de ea?

— Nu ştiţi despre ce vorbiţi, a repetat MaHaRaL-ul.

Atunci Eva a strigat numele lui Bachrach şi, în urma ei, una după alta, femeile au rostit numele celor dragi ucişi în ultimii doi ani.

Am crezut că MaHaRaL-ul are să ridice iarăşi bastonul ca să le facă să tacă, însă el doar şi-a plecat fruntea şi a aşteptat să se încheie cumplita litanie.

Acum, în afară de mulţimea de femei, veniseră şi bărbaţi, şi copii. Curând tot oraşul s-a adunat în jurul klausului, umplând cimitirul şi uliţa.

În tăcerea care se lăsase din nou, Maestrul a privit spre miile de chipuri încremenite.

Cu o voce slabă, dar care a fost totuşi auzită de toată lumea, a spus:

— Ştiu ce aşteptaţi de la mine, dar numai Sfântul Nume poate să spună dacă-s în stare.

Ca un reflex, mulţimea de femei i-a răspuns:

— Cine-i mai curat, mai sfânt, mai înţelept ca MaHaRaL-ul nostru?

Mi-am dat seama că gura Evei rostea cuvintele mai devreme decât toate celelalte şi că replica aceasta tot ea o pregătise. Maestrul nu s-a lăsat înşelat, căci la ea s-a uitat cu asprime, răspunzând:

— Cine vă credeţi, ca să judecaţi înţelepciunea şi curăţenia?

Şi, cum de astă dată obţinuse o tăcere respectuoasă, a adăugat:

— Voi toţi nădăjduiţi la tărie şi putere. Vreţi să aveţi o armă care să-i strivească pe cei care ne strivesc. Vreţi pacea prin mijlocirea nimicirii… Vreţi Golemul, dar care dintre voi poate spune la ce va duce Golemul?

A tăcut, cercetând mulţimea şi lăsând cuvintele să ajungă la inimile lor.

Şi deodată, bine sprijinit în bastonul lui, cu trupul fremătându-i ca şi cum ar fi fost străbătut de o undă, a tunat:

— Mergeţi acasă! Rugaţi-vă şi lăsaţi-L pe Dumnezeu să hotărască ce ne îngăduie şi ce nu.

A fost cea mai stranie noapte din viaţa mea.

Nimeni nu dormea, iar sinagogile erau luminate ca de Hanuca.

Noi, discipolii, când l-am văzut pe MaHaRal. Întorcându-se în klaus, ne-am dat seama că nu trebuia să-l urmăm. Ne-am aşezat în jurul clădirii şi, în ciuda frigului usturător care ne îngheţa oasele şi ne punea promoroacă în bărbi, ne-am rugat după cum ne poruncise.

La lăsarea nopţii, n-am putut să nu mă gândesc mult

la Eva. Câştigase lupta aceea pe care eu o socoteam imposibilă cu o iscusinţă care mă uluia. Dar nimic nu era hotărât şi ea ştia bine că bunicul ei nu s-ar lăsa împins de nimic altceva decât de mâna Atotputernicului.

Încetul cu încetul, rugăciunile noastre au devenit un fel de amorţeală, sporită de frig şi de oboseală. Ca să luptăm cu slăbiciunea aceasta tot mai mare, cuiva i-a venit ideea să mergem în jurul klausului şi printre pietrele de mormânt. Nişte copii veniseră să ne aducă lumânări. Iar câţiva bărbaţi ne aduseseră altele noi şi acum ni se alăturaseră, rugându-se pe aceeaşi voce. Apropierea zorilor a găsit spectacolul straniu şi minunat al vocilor noastre în întuneric şi al lumânărilor strălucind într-o rotire ce parcă nu trebuia să se oprească niciodată. Şi, cum ne dădeam seama de frumuseţea aceasta, iar strădania noastră se preschimba într-un fel de veselie neaşteptată, ne rugam tot mai tare, cuvintele ridicându-se în noapte cu aceeaşi uşurinţă cu care paşii noştri alunecau pe chiciură.

Fără-ndoială că, dacă ar fi văzut creştinii spectacolul acesta, s-ar fi înspăimântat şi s-ar fi convins că eram pe cale să săvârşim o vrajă cumplită.

În cele din urmă, am rămas deodată tăcuţi şi tremurând de teamă când, cu un ceas înainte de ivirea zorilor, întunericul a încetat să ne şfichiuiască feţele şi cefele cu frigul acela ca gheaţa. Flăcările lumânărilor s-au alungit aşa cum fac vara, când sunt suflate de o adiere caldă. Ridicam mâinile vrând pur şi simplu să mângâiem aerul. Simţindu-l atât de blând, mătăsos, suav, inimile noastre porniseră să bată atât de tare, încât ne făceau să închidem ochii.

Gurile au tăcut. Rugile pluteau în inimile noastre fără să mai fie nevoie de zgomotul gâtlejurilor. Mai mulţi dintre

noi au respirat un parfum necunoscut, atât de îmbătător, de plăcut, încât se strecura în piepturile noastre ca şi cum trupurile ne-ar fi devenit la fel de moi şi deschise ca petalele unei flori.

Dar toate acestea au încetat.

Lumina răsăritului înroşea cerul. Clădirea, cimitirul, zidurile nu se schimbaseră cu nimic. Era tot frig. Aburul ne ieşea pe gură şi ne îngheţa pe obraji. L-am văzut deodată pe MaHaRal. În faţa noastră, învelit în mantia lui uriaşă.

Ne-am apropiat de el. Ne-a spus:

— Să se facă un lanţ de oameni de la malul fluviului şi să mi se aducă mâl bun de modelat.

Şi astfel s-a întâmplat.

Hotărârea MaHaRaL-ului s-a răspândit ca fulgerul din gură-n gură. Un strigăt de bucurie a răsunat între ziduri. Copiii ţopăiau pe străzi răcnind:

— Golem! Golem! Golem!

S-a luat de pe la oameni tot ce putea transporta puţin pământ mâlos şi toate uneltele cu care se putea săpa pe malul Vltavei. Înainte ca primele raze de soare să atingă zidurile castelului ce se înălţa la marginea Pragăi, mâlul a început să se adune într-un morman la picioarele MaHaRaL-ului.

El stătea în mijlocul pieţei din faţa primăriei. Pe caldarâmul încă alb de promoroacă, mâlul negru scotea aburi. Mii de braţe treceau de la unele la altele găleţi, iar curând au început să vină căruţele trase de catâri. Dar s-a dovedit repede că acest prim mâl era prea lichid ca să se adune într-o grămadă uşor de modelat.

Au izbucnit ţipete şi nemulţumiri. Se cerea o humă mai consistentă, care a venit, de astă dată cenuşie cu reflexe verzui. Un pământ frumos şi suplu, lipicios şi cald. Se aduna repede, deşi era greu, iar braţele osteniseră.

În tot acest timp, MaHaRaL-ul nu se clintise din loc. Nimeni nu-i putea ghici privirea sub pleoapele pe jumătate închise. Ai fi zis că devenise el însuşi statuie.

Dar, când mormanul de lut a ajuns la înălţimea pieptului său, s-a apropiat cu pas iute. I-a dat la o parte, cu un gest, pe cei care stăteau în faţa lui. Mâinile sale goale s-au cufundat în lutul moale, l-au frământat şi l-au rostogolit. Încet, au apărut două coloane de lut masiv. Un soi de picioare.

Apoi şoldurile şi mijlocul.

Ca să stea drept, a trebuit să-i îngroaşe gleznele şi să-i alungească labele picioarelor.

Pentru sculptarea pieptului, cu toate că Maestrul nostru era foarte înalt, s-a adus o cariolă. El s-a urcat pe ea şi a continuat acea lucrare de necrezut Soarele usca acum ceva mai mult lutul, pe măsură ce MaHaRaL-ul îl modela. Toracele avea o înfăţişare mai bună şi mai omenească decât picioarele, deşi era cât un butoi mare.

Braţele au avut nevoie de o muncă înceată şi grea. Huma cădea de pe coate, încheieturile se sfărâmau, iar degetele au ieşit uriaşe, disproporţionate, altfel s-ar fi desprins îndată.

Curios, cel mai uşor de făcut au fost gâtul şi capul.

Soarele se apropia de amiază când MaHaRaL-ul a înfipt două pietre de un albastru deschis în locul ochilor.

De mult nu se mai căra lut şi tot oraşul se adunase în piaţă. Inimile izbeau piepturile, dar pe buze abia dacă ieşea o răsuflare.

Cu vârful arătătorului, Maestrul a desenat o gură cu buze frumoase. Aveau un pliu uşor, parcă un început de zâmbet.

Pe urmă a modelat nasul. Un nas puternic, drept. A scobit în partea de sub gură, ca să dea formă bărbiei, şi a

frecat tâmplele, ca să fie cât de cât simetrice.

Apoi şi-a retras mâinile.

Suit pe cariolă, trebuia să ridice capul ca să privească ochii de piatră din faţa sa. Soarele strălucea fără să încălzească. Tăcerea era la fel de muşcătoare ca frigul.

MaHaRaL-ul a rămas neclintit şi, din nou, pleoapele i-au ascuns privirea. Dar buzele-i fremătau pe cuvinte neauzite.

Apoi, cu un gest violent, neaşteptat, care a stârnit o exclamaţie în mulţime, a şters cu palma gura pe care o modelase. Lutul buzelor a sărit pe cei care stăteau mai aproape, iar faţa de humă a apărut stranie. Nimic omenesc în ea.

Atunci MaHaRaL-ul a scos de sub mantie patru plăcuţe de lemn, late de patru palme. Fiecare era acoperită cu o literă scrisă cu pensula, cu o cerneală neagră şi groasă:

EMET.

Ceea ce înseamnă: Adevăr.

Şi iată ce s-a întâmplat. MaHaRaL-ul a apăsat cu grijă cele patru litere în huma de pe frunte. Aceasta era atât de mare, încât plăcuţele păreau minuscule.

Mai târziu, unii au spus că auziseră, dinspre pieptul MaHaRaL-ului, o voce puternică rostind cuvinte necunoscute.

Deşi stăteam foarte aproape, eu n-am auzit nimic. Devoram din ochi arătarea aceea din humă cenuşie care semăna cu un om. Nici eu nu respiram mai mult ca ea.

Apoi am scos un ţipăt, ca toată lumea din piaţă, când braţul i-a tremurat şi întreaga masă s-a lăsat într-o parte. Credeam că un vânt pe care noi nu-l simţeam îl făcuse să se clatine. MaHaRaL-ul însuşi s-a ferit, pe cariolă. Lucrul acela se mişca încă. Braţele i s-au întins. Un picior s-a

ridicat şi a coborât la loc şi, pentru prima oară, am auzit izbitura surdă a greutăţii lui pe pământ. Iar evreii din Praga au strigat din răsputeri:

— Golem! Golem! Golem!

4

Nebunia care ne-a cuprins odată cu naşterea Golemului s-a mai potolit spre apus. Bucuria a lăsat loc istovelii. Veghea îndelungă din noaptea trecută, teama şi fericirea ne mistuiseră puterile. Abia dacă ne-am dat seamă că MaHaRaL-ul rămăsese pe loc şi păstra pe chip aceeaşi expresie severă.

Niciunul dintre noi nu s-a gândit la energia fabuloasă pe care o va fi folosit ca să dea viaţă acelui mâl ce-i fusese vărsat la picioare. Niciunul nu înţelesese adevărul, EMET: MaHaRaL-ul, la cererea noastră, îl adusese pe străin printre noi. Azi înţeleg mai bine gravitatea lui de atunci. Nu arăta nici urmă de bucurie, în timp ce noi, ceilalţi, eram în culmea fericirii.

Şi îmi dau seama, cu mirare, că eram uimiţi mai degrabă de înfăţişarea şi viaţa Golemului, decât de puterea şi înţelepciunea uriaşe de care Maestrul avusese nevoie ca să-i dea viaţă. Admiraţia noastră pentru MaHaRal. era absolută şi aşa de veche, încât eram gata să socotim minunea aceea uriaşă ca o întâmplare născută cât se poate de firesc din ştiinţa şi puritatea lui.

În vreme ce copiii se zbânţuiau în jurul Golemului într-o sarabandă plină de veselie, Maestrul a coborât de pe cariola pe care se suise. S-a îndreptat spre treptele noii sinagogi a lui Maisel. Eram cu toţii adunaţi acolo, discipolii de la klaus şi rabinii de la sinagogă. Ne-am aşezat cu veneraţie într-un şir, iar el a trecut prin faţa noastră.

Atunci, unul dintre discipolii tineri de la klaus a arătat spre Golem şi a întrebat cu îngrijorare:

— Şi el?

Teama de pe chipul lui dezvăluia cuvintele pe care nu le rostea. MaHaRaL-ul l-a auzit şi, fără să se întoarcă, a răspuns doar atât:

— Golemul o să m-aştepte. Dumnezeu însă nu-i mereu răbdător.

Într-adevăr, Golemul părea să aştepte.

Dacă în urmă cu o clipă se legăna în mijlocul liotei de copii, de cum se îndepărtase MaHaRaL-ul, încremenise. În picioare, nemişcat, nepăsător la vacarmul din jur. De parc-ar fi dormit. Sau parcă n-ar fi fost niciodată însufleţit.

Totuşi porţile sinagogii n-au avut timp să se închidă. O zarvă uriaşă a izbucnit, fără ca noi să înţelegem la început se petrecea, în cele din urmă, oamenii din piaţă au început să arate cu mâna spre biserica Sfântului Duh, care se înălţa ca o santinelă dincolo de zidul ce înconjura oraşul evreiesc. Mai multe voci strigară:

— Tocsinul! Tocsinul!

Aşa era. Bătăile clopotelor străpungeau aerul şi ne îngheţau sângele în vine. La Praga, tocsinul nu bătea decât ca să anunţe ciuma, incendiile şi războiul.

Pentru prima dată de ore întregi, ne-am luat ochii de la Golem. Într-un prim reflex de spaimă, ne-am uitat după fum pe acoperişuri şi deasupra zidurilor.

Nu flăcări am descoperit, ci nişte feţe uluite. Vreo douăzeci de bărbaţi, printre ei şi preoţi în sutană, se adunaseră pe palierul de lemn, aflat sub acoperişul bisericii pentru a uşura reparaţiile. Arătau cu degetele spre Golem şi, în ciuda depărtării, puteam să le vedem ochii uimiţi.

Am înţeles: dacă de obicei străzile noastre erau de o linişte şi un calm prudente, strigătele, cântecele, bucuria noastră stârniseră îngrijorare în oraşul creştin.

Cuprinşi de veselie, eram cât pe ce să luăm în râs frica provocată de Golem când, pe lângă bătăile clopotelor, am auzit un zgomot de cu totul alt soi. Pe-acesta-l cunoşteam bine: era vuietul mulţimii, care venea mereu înaintea izbucnirilor de furie împotriva noastră.

Cineva a strigat:

— Porţile, porţile…

Înţelept, burgmaistrul Maisel poruncise, în dimineaţa acelei zile neobişnuite şi chiar înainte ca MaHaRaL-ul să anunţe hotărârea de a crea Golemul, ca porţile oraşului nostru să rămână închise. Dar, pe timp de pace cu creştinii, străzile noastre nu erau niciodată închise. Manevra le sporise curiozitatea.

Când ne-am apropiat de zidul împrejmuitor, am descoperit o mulţime de oameni agăţaţi de hornurile mai apropiate, înghesuiţi la lucarne, prin toate locurile de unde puteau vedea casele şi pieţele noastre. Ba chiar se ridicaseră scări, pe care băieţandrii se puteau căţăra pe pietrele acoperite cu muşchi ale zidului aflat în capătul unei uliţe ce dădea spre piaţa primăriei noastre. De acolo, le strigau celor rămaşi jos ce vedeau. Unii îl maimuţăreau pe Golem, legănându-se pe zidăria îngustă. Râdeau, făceau semn cu pumnul spre noi şi, din când în când, aruncau cu pietricele.

Iar noi, pradă veseliei, nu băgaserăm de seamă privirile şi teama lor.

Ah, cititorule, poţi înţelege lesne elucubraţiile nebuneşti care le treceau prin minte celor care ne surprinseseră dansând în jurul Golemului! Deja înclinaţi să ne socoată stăpânii unei magii drăceşti, aplecând urechea la zvonurile cele mai cumplite care ne condamnau dinainte, descopereau acum cu propriii lor ochi uluitoarea realitate.

Ca la un semn, bătăile clopotului au încetat. De pe străzile din preajma bisericii am auzit înălţându-se un vuiet impresionant. Un urlet de mânie înflăcărată care ne îngheţa sângele-n vine. În clipa următoare, nişte lovituri surde ne-au vestit că încercau să spargă porţile.

Fericirea, veselia şi oboseala ne-au părăsit. O veche teamă amestecată cu furie ne-a încordat umerii şi ne-a încleştat pumnii. Femeile s-au repezit să-şi adune copiii şi să-i bage în case.

Eva încerca să le oprească:

— Ce faceţi? De ce fugiţi? Golemul e acum aici! Aţi uitat cu toţii de ce l-am rugat pe bunicul meu, rabinul, să-l creeze?

Avea dreptate.

Uimiţi, copleşiţi de minunea MaHaRaL-ului, ne purtaserăm ca nişte copii ţa un spectacol. Să-l vedem sculptându-l şi insuflându-i un fel de viaţă fusese ca un dar pe care ni-l făcea Cel Veşnic prin mijlocirea lui. Şi, da, uitaserăm adevăratul motiv al existenţei lui: să ne apere.

Auzeam acum limpede loviturile de berbece în poarta Paryzka, poarta principală care dădea spre centrul Pragăi. Ca şi ceilalţi, mi-am dat seama deodată de nebunia care ne cuprinsese.

Cu inima strânsă de ruşine, am înţeles severitatea de pe chipul MaHaRaL-ului. Să frământe huma Golemului dându-i înfăţişare omenească, să-l facă să se mişte, oricât de minunat ar fi fost, însemnau numai jumătate din lucrare.

„Nu judeca dinainte ceea ce nu e împlinit”.

Mi s-a părut că aud vocea MaHaRaL-ului şoptindu-mi la ureche aceste cuvinte pe care le cunoşteam atât de bine.

Da, nimic nu era încă împlinit. Înverşunarea în ură şi violenţă a creştinilor ne amintea asta. Îndoiala şi groaza se

abăteau iar asupra noastră.

Golemul stătea şi acum în picioare, ca adormit. Pe fruntea lui, cele patru litere ale cuvântului EMET păreau teme, pe jumătate acoperite de nămolul scurs. Faţa lui fără gură şi pietrele ce-i slujeau de ochi n-aveau nimic să ne dea încredere. Încremenit astfel, Golemul era numai un morman caraghios de mâl în formă de om. Umezeala se prelingea de pe trupul lui. O băltoacă urât mirositoare de formase în jurul blocurilor strâmbe care-i slujeau de picioare. Şi, cum umbra serii se apropia repede, huma era atât de întunecată, încât părea că vrea să se retragă şi să dispară curând în noapte.

Nesiguranţa ne gâtuia. Acel colos inform care se scurgea, acel mâl din Vltava putea oare să ne apere şi să ne salveze de ură?

Ca pentru a ne răspunde, tocsinul a început să bată din nou. Vibraţiile clopotelor dezlănţuite ne toceau nervii. Ţipetele ce se auzeau de dincolo de ziduri erau acum însoţite de nechezături de cai şi de un clinchet de metal.

Burgmaistrul Maisel a venit cu zece oameni care purtau felinare. Umbra rece a serii se lăsase peste noi fără să ne dăm seama.

S-a auzit un ţipăt în mulţime. Mi-a luat o clipă până să înţeleg că se trezise nebunul de Zalman. Ne certa cu vorbele lui de om ieşit din minţi:

— Golemul n-o să vă apere! E numai o iluzie de nămol împuţit. MaHaRaL-ul e Maestrul minciunilor. Ruşine lui, că atrage Răul peste capetele noastre! Creştinii au să vă spintece fiindcă vă ţineţi de vrăji! Trebuie să deschidem porţile şi să-i lăsăm să împingă mormanul ăsta de mâl scârbos înapoi în fluviu, altfel mâine n-o să mai avem fii şi fiice…

Abia-şi terminase Zalman cuvântarea, că Maisel a

trimis oamenii să-l înşface. A continuat să răcnească în timp ce ei îl îndepărtau din piaţă.

Dar, ca întotdeauna, vorbele lui Zalman, oricât de nebuneşti ar fi fost, lăsau o urmă în minţile şi în inimile celor mai slabi. Un murmur nedesluşit se răspândea ici şi colo. În felul lui, Zalman rostise cu voce tare un adevăr: dacă Golemul nu izbutea să ne apere, puţini dintre noi aveau să mai vadă zorii zilei de mâine.

Blestemele lui Zalman nu l-au clintit pe MaHaRal. Mă întrebam dacă le auzise. În mijlocul fricii şi-al tulburării care puseseră stăpânire pe noi, el păstra un calm care dădea înfăţişării sale ceva ireal.

Stătea atât de aproape de Golem c-ar fi putut să-l atingă. Mâna i-a ieşit din mâneca largă a mantiei. Degetele lui s-au întins şi-au atins monstruoasele degete de humă. O mişcare uşoară, aproape tandră. A durat un timp, apoi pleoapele MaHaRaL-ului i-au ascuns privirea. A ridicat mâna. Buzele şi barba îi tremurau de fervoarea rugăciunii. Nimeni nu ghicea cuvintele. Mantia care-l acoperea tremura de încordarea trupului său bătrân. Lumea abia dacă îndrăznea să se uite la el. O rugăciune s-a ivit pe buzele fiecăruia, un haos şi o suprapunere stranie de rugăciuni, în timp ce în jurul nostru vacarmul creştea.

Şi, deodată, s-a petrecut iarăşi o minune sub ochii noştri. Pielea atât de palidă de pe mâna MaHaRaL-ului a început să strălucească. O strălucire puternică precum cea a stelelor, aşa cum le vedem în nopţile foarte reci. O lumină orbitoare care părea să izvorască chiar din palma Maestrului. Ea s-a răspândit pe huma umedă a Golemului, spre care se îndreptau razele felinarelor.

De la înălţimea la care se afla, capul de pământ s-a înclinat, iar cele patru litere ale vieţii lui, pe care cu puţin timp în urmă abia le desluşeam, au început să lucească.

Mâna MaHaRaL-ului s-a ridicat iarăşi, ca şi cum ar fi vrut să primească în palmă acea faţă fără gură şi fără cuvânt.

Pietrele albastre ale ochilor au răspuns la strălucirea care le lumina. O tresărire a Golemului ne-a clătinat pe toţi. El s-a ridicat şi şi-a întors faţa, de parc-ar fi fost orbit.

Revenise la viaţă.

În penumbră, adierea călduţă ne-a adus pe buze un suflu ciudat. Un aer oarecum greţos, ca acela pe care-l puteai respira în căldura verii pe malurile Vltavei.

Vocea MaHaRaL-ului n-a avut nevoie să fie puternică spre a se face ascultată.

— Vino, spuse el. Vino, Golemule, şi împlineşte lucrul pentru care trăieşti!

Au fost numai câteva cuvinte. Ceva mai mult decât tăcerea.

Dar ţine seama, cititorule. În toată viaţa mea de dinainte şi de după, niciodată nu s-a repetat clipa aceea şi niciodată n-am primit o lecţie mai minunată.

Cuvintele acestea ale MaHaRaL-ului nu erau nimic. Nişte sunete simple şi obişnuite. Totuşi, cu fiecare silabă pe care-o rostise, am văzut ţâşnind din gura lui acel suflu fără seamăn şi fabulos, acea putere a Cuvântului prin care Dumnezeu a scos odată lumea din neant şi a aruncat vieţile noastre în univers.

Dar îndată, fără să renunţe deloc la simplitate şi ţinând în continuare mâna ridicată, cu palma spre cer, MaHaRaL-ul s-a depărtat de Golem. S-a îndreptat atât de brusc spre poarta Paryzka, încât în urma lui s-a iscat o învălmăşeală.

Purtătorii de felinare alergau înaintea lui ca să-i lumineze drumul. Mişcarea mulţimii s-a preschimbat într-un fel de val care se umfla în faţa Golemului. Pământul tremura sub paşii lui colosali.

Poarta Paryzka se decupa în întuneric, înroşită de torţe. De o parte şi de alta avea două mici turnuri de pază pe care pândarii le părăsiseră de mult, alungaţi de pietrele aruncate de dincolo. Ucigaşii răcneau, ritmând avântul boilor care împingeau berbecele. Canaturile încă rezistau, cu toate că flecare lovitură provoca mici fisuri şi chiar spărturi mai importante. Bârna, legată cu funii, tresălta, trosnea, dar rezista.

Să fi fost pândari nevăzuţi pe acoperişurile vecine? Sau poate felul cum Golemul izbea pământul ne-a anunţat apropierea? strigătele de dincolo de poartă s-au mai potolit.

Burgmaistrul Maisel s-a întors către MaHaRal. Şi i-a cerut să se oprească. Golemul a făcut la fel. Acum, când ocupa toată lăţimea unei străzi, înălţimea lui părea şi mai gigantescă. Faţa lui fără gură ajungea lesne la înălţimea primelor etaje.

Maisel a spus cu o voce puternică:

— Creştinii nu ştiu puterea Golemului. Se cuvine să urc în turn, ca să-i previn că încă pot să aleagă pacea fără…

N-a apucat să-şi termine vorba. Ţipătul lui Zalman l-a întrerupt

Fluturând un topor deasupra capului, nebunul s-a repezit spre funiile care legau bârna de poartă. Până să reacţioneze cineva, a lovit în ele cu toată puterea. Fire de cânepă zburau în jurul lui. Funiile nu erau încă tăiate de tot când, de cealaltă parte, o nouă lovitură a berbecelui a aruncat bârna de la locul ei. Aceasta l-a izbit pe Zalman în piept şi l-a doborât la pământ strivindu-l ca pe-o frunză.

Lumina torţelor purtate de creştini s-a ivit în întredeschiderea porţii. S-a auzit un strigăt de victorie. Câţiva dintre-ai noştri s-au repezit la bârnă s-o pună la loc.

Au fost culcaţi la pământ de porţi, care-au cedat sub încă o lovitură a berbecelui şi s-au deschis deodată ca nişte obloane.

Uluiala ne-a împietrit şi pe unii, şi pe ceilalţi.

Mulţimea creştinilor era impresionantă. În spatele celor patru perechi de boi înhămaţi la un trunchi de copac ca la o osie, se înghesuia o mare de oameni purtând lănci, securi, unii călare pe cai cu valtrapuri ca de război. Săbiile luceau de roşeaţa torţelor; ghioage ghintuite, măciuci, chiar coase fluturau ca nişte păsări aducătoare de nenorocire.

Uimirea atacatorilor era pe potriva alei noastre. Ei, care, pentru prima oară, ridicau capetele ca să descopere faţa Golemului.

Şi mult răgaz pentru asta n-au avut.

MaHaRaL-ul a întins iarăşi mâna spre masa aceea de lut care ne domina pe toţi. L-am auzit repetând:

— Du-te, împlineşte lucrul pentru care trăieşti!

Iar Golemul a înaintat cu pasul lui încet.

Până să ajungă la poartă, o ploaie de săgeţi a vâjâit în lumina torţelor. Cu un zgomot de grindină, ele se înfigeau în mâlul trunchiului şi al şoldurilor lui. Unele rămâneau acolo şi se legănau odată cu mişcările Golemului, altele alunecau ca nişte rămurele pe nămolul umed. A venit apoi rândul lăncilor cu vârf de fier să zboare înspre el. Acestea se înfigeau mai adânc în trupul Golemului, dar cozile lor grele abia dacă-i încetineau înaintarea.

A înclinat capul, iar privirea-i de piatră părea să se mire de mărăcinişul acela de cozi de lemn care-i acoperea trunchiul. A ridicat mâna dreaptă. Lăncile şi săgeţile au fost măturate, rupându-se cu zgomot de trestii uscate şi răspândindu-se peste tot.

Acest gest, cred eu, i-a făcut pe ucigaşi să-şi dea

seama că erau învinşi. Auzeam caii nechezând în frâiele prea strânse, iar urletele au căpătat deodată pecetea spaimei.

Golemul a pornit mai departe şi înainta spre boii lăsaţi în grija berbecelui. A apucat trunchiul gros care spărsese poarta şi, cu un elan greu de închipuit, a împins puternic atelajul în mulţime, semănând groază şi durere. Trunchiul berbecelui a spart faţada unei case, iar trosnetul ne-a făcut să ne dăm înapoi. Boii, prinşi în căpestre, mugeau ca la tăiere. Cu toată greutatea pumnului şi cu un gest ce părea aproape blând, Golemul a doborât animalul cel mai apropiat de el.

Mulţimea era cuprinsă de groază. Golemul se învârtea în loc, ca şi cum haosul din jur l-ar fi descumpănit. Torţe aruncate de la etajele caselor plouau pe spinarea lui. Se stingeau cu o sfârâitură moale de îndată ce-l atingeau. Securile îl loveau în coapse, smulgând mici bucăţi de humă. Nepăsător ca un zid, Golemul a oprit galopul unui călăreţ care-l ataca. Pumnul lui de lut u ridicat omul şi calul şi, aşa cum aruncă un copil o jucărie stricată, l-a zvârlit departe.

Noaptea Pragăi era acum numai un urlet de groază. Măcelul ar fi putut fi şi mai mare, dacă MaHaRaL-ul n-ar fi ridicat palma.

N-a rostit niciun cuvânt, buzele lui au rămas închise. Golemul a înţepenit. Trupul lui se decupa ca un întuneric mai gros pe cerul sclipind de stele.

S-a întors, a pornit înapoi cu pasul lui greu, nepăsător la gemetele răniţilor, şi, credincios ca un animal bine dresat, a intrat pe poarta Paryzka, pe care oamenii s-au repezit s-o închidă cu lanţuri în urma lui.

Propria noastră uluială în faţa puterii lui era atât de mare, încât nimeni nu s-a gândit să scoată un strigăt de

victorie.

PACEA ŞI SECRETUL

9

1

Prima noapte sub paza Golemului a fost stranie. Cu toate că eram istoviţi, ne era greu să adormim.

Pentru prima oară le ţinuserăm piept atacatorilor.

O victorie care ne putea aduce pacea. O pace la care nu cutezaserăm nicicând să sperăm, dobândită prin puterea noastră. Prin forţa noastră. O pace pe care le-o puteam impune duşmanilor, la rândul nostru, aşa cum, vreme de secole, ei ne impuseseră umorile şi capriciile lor ucigaşe.

Totuşi, eram atât de puţin obişnuiţi să fim învingători, încât lupta câştigată datorită forţei Golemului părea umbrită de temeri şi îndoieli.

Oare victoria noastră era numai un efect al surprizei? învinşii aveau să se întărească şi să caute răzbunare într-un război al cărui final va fi exterminarea noastră?

Ce-avea să facă împăratul? Băgaserăm de seamă cu toţii că garda lui Rudolf nu se pusese între porţile noastre şi atacatori, cum ar fi trebuit. Era un semn că împăratul nu se mai sinchisea de soarta noastră? Fără îndoială, fusese informat până acum de minunea săvârşită de MaHaRal. Cum va reacţiona faţă de noua noastră putere? Se va ridica împotriva ei? Va trebui să folosim forţa Golemului împotriva lui?

Într-o singură noapte şi într-o singură bătălie, am descoperit lucrul acesta ciudat. Înainte de naşterea Golemului, frica noastră era una singură: trebuia să trăim şi să supravieţuim. De acum, forţa născută din propria noastră voinţă ne făcea stăpâni pe fiecare pas din destinul nostru. Şi ţinea de răspunderea noastră, nu numai de voia

lui Dumnezeu, să alegem cum şi încotro să-l îndreptăm.

Golemul însuşi avea să se dovedească o minune şi o grijă.

Ştii bine, cititorule: o minune nu poate să fie decât de neînţeles. Şi când ea înseamnă o forţă de neînvins, cum am putea, fie şi puţin, fie şi în taină, să nu simţim faţă de ea şi teamă, pe lângă veneraţie?

De aceea, în toiul nopţii, nereuşind să adorm, m-am sculat Am părăsit camera din casa lui Iosif şi am luat-o spre piaţa primăriei.

Praga era cuprinsă de liniştea unei nopţi geroase. Orice urmă a vacarmului dispăruse. Frigul era aprig. O promoroacă întărită scârţâia sub cizme şi răspândea o lucire egală şi fără umbră. Cerul era atât de senin, încât stelele luminau la fel ca o lună plină. M-am gândit la Tycho Brahe. La câteva leghe depărtare, în noul lui observator de la Benatek, omul cu mustăţi lungi şi nas fals stătea, fără îndoială, înfofolit în haina lui de blană, cu ochii ţintă la maşinării. îl invidiam.

Ajuns în piaţă, am încremenit de uimire. Golemul era acolo. Culcat, părea uriaş, mai mare ca oricând. Promoroaca îl acoperea în întregime cu o scânteiere blândă şi albă. În jurul lui, nemişcaţi în hainele care nu-i apărau cine ştie ce de şfichiuirea frigului, se adunaseră deja mai bine de o sută de oameni care veniseră, ca şi mine, să-l contemple.

M-am apropiat şi-am recunoscut printre ei silueta Evei. A venit lângă mine. Şi-a strecurat mâinile învelite în mănuşi groase de lână sub braţul meu. Fără să scoatem o vorbă, ne uitam la Golem.

El părea iarăşi fără viaţă. Ceva în abandonul masei lui, în postură, în lipsa de mişcare a pieptului nu te lăsa să crezi că doarme ca un om. Era, cu desăvârşire, un *lucru*.

Un lucru nemaivăzut şi de neînţeles care îmbrăca stângaci înfăţişarea noastră, dar fără a avea în comun cu noi nimic altceva decât acele încercări de braţe, picioare, trunchi şi cap. Nu te ducea cu gândul nici măcar la o păpuşă monstruoasă, ci mai degrabă la rădăcinile acelea ciudate pe care le scoţi câteodată din pământ.

Şi totuşi, în noaptea aceea luminoasă, mâlul trupului său părea să se fi schimbat oarecum. Lutul era mai neted. Cocoloaşele de nămol, bucăţile de alge, rămăşiţele modelării, tăieturile lăsate de securi şi lănci dispăruseră.

Poate era numai efectul promoroacei care-l acoperea?

Umezeala care nu încetase să iasă la suprafaţa trupului său se cristalizase în somptuoase flori de gheaţă. O mulţime scânteietoare în care se reflecta focul rece al astrelor. O came de pământ pe care niciunul dintre noi nu îndrăznea încă s-o atingă. Nici măcar Eva.

Ea şi-a ridicat faţa spre mine. Ochii îi luceau aproape la fel ca suprafaţa Golemului. Când răsufla, scotea aburi groşi. îmi şopti, ca şi cum s-ar fi temut să nu-l trezească:

— Înainte mi se părea aşa urât... Iar acum e aşa frumos!

Mă privi aşteptând un răspuns. Cum eu tăceam, adăugă:

— David, îl simt. îl simt pe Golem. Simt că e viu.

Am încruntat din sprâncene fără să pricep prea bine ce voia să zică.

Dar Eva însăşi era, în clipa aceea, atât de frumoasă, încât n-am mai întrebat-o nimic.

Apoi, admirând-o astfel, văzând frumuseţea aceea care emana din ea, stând lângă Golem în noaptea geroasă, m-a izbit un lucru limpede: iată de ce rupsese ea promisiunea dintre tatăl ei şi Iacob. De ce nu voise să se

mărite cu Isaia. De ce fugise din Praga şi de ce murise Bachrach.

Eva fusese calea aleasă de Atotputernic pentru a-l aduce pe Golem din limburile increatului până la înţelepciunea pură a MaHaRaL-ului.

Toate clipele vieţii, din primul ceas de după naştere, inteligenţa ei răzvrătită, turbarea dibukului care se înverşunase s-o chinuiască şi s-o abată de la destinul acesta, până la iubirea care mă purta spre ea şi, în toată povestea asta, făcuse din mine o unealtă simplă şi uşoară… totul îmi dezvăluia deodată acest adevăr.

Golemul ajunsese la noi ca rod al destinului Evei, nepoata celui care, el singur, putea primi puritatea Cuvântului divin, MaHaRaL-ul.

2

Într-adevăr, îngrijorarea noastră s-a dovedit fără rost şi, poate, rodul unei prea lungi obişnuinţe cu veştile proaste. Apariţia Golemului era atât de uimitoare, încât nimeni nu s-a gândit la forţa lui… nici la puterea uluitoare a MaHaRaL-ului.

Abia se crăpase de ziuă când trei căpitani din garda imperială au pus să se sune din corn în faţa porţii Paryzka, cerând să li se deschidă. Îndată ce ordinul a fost executat, au desfăşurat oşteni pe două şiruri lungi şi au anunţat sosirea foarte apropiată a împăratului însuşi.

Abia am avut vreme să le dăm de ştire MaHaRaL-ului şi burgmaisterului Maisel, să luăm pe noi hainele cele bune şi să ne grăbim spre piaţă, că am auzit alaiul de călăreţi care-l însoţeau pe Rudolf. Pentru prima oară în domnia lui, intra în oraşul evreiesc.

Cele mai mari nume de la curte se înghesuiau în spatele lui, încât curând îmbulzeala caleştilor pe uliţele înguste a devenit de nedescâlcit.

Douăzeci de servitori s-au repezit să tragă scăriţa caleştii imperiale. Şambelanul a deschis uşa. Ne-am plecat, atenţi să surprindem, pe chipul lui, starea de spirit a suveranului.

Cei mai mulţi dintre noi nu-l văzuseră niciodată în came şi oase. Mare ne-a fost mirarea să descoperim un om atât de scund şi de gras, care părea cioplit într-un cub. Impresia asta venea din faptul că, fiind deja de la natură solid, scund şi rotofei, înzestrat cu o bărbie ieşită în afară peste o minunată dantelă de Bruges, purta sub o blană de lup o vestă ciudată de catifea stacojie, cu pernuţe cusute cu fir de aur şi argint, pe care tresălta însemnul magnific al lânii de aur – un harnaşament întreg care-l făcea să pară şi mai gras.

Cât despre faţa lui, era foarte roşie, atât barba, cât şi pielea, nasul lung şi ascuţit, ridurile adânci în jurul ochilor mici, vioi şi întunecaţi.

Un murmur de aprobare s-a auzit printre noi când el şi-a ridicat uriaşa tocă pentru a-l saluta pe MaHaRal., în ebraică şi cu un respect care ne-a impresionat.

Cu o voce puternică, burgmaistrul Maisel a rostit câteva cuvinte întru lauda sa. Abia a apucat să se încline într-o nouă reverenţă, că au izbucnit strigăte de „Vivat” în cinstea împăratului. Păreau atât de fireşti şi de entuziaste, că le-am reluat cu toţii, făcând să vibreze pereţii caselor.

Însă Rudolf era nerăbdător. Cu un gest care ne-a uimit şi pe care niciunul dintre noi n-ar fi îndrăznit să-l facă, el l-a apucat pe MaHaRal. de cot şi i-a cerut să-i arate minunea care, a anunţat el cu glas tare, îl ţinuse încă şi mai treaz decât speranţa de-a vedea locuitori pe lună, care era totuşi pricina obişnuită a insomniilor sale.

Şambelanul şi toate capetele luminate de la curte s-au înghesuit în urma lor. Astfel, într-un grup compact, au

ajuns în piaţa primăriei, la bună distanţă de Golem.

Grimasa împăratului a fost îmbucurătoare la vedere, la fel ca exclamaţiile de dezgust ivite dinspre nobili. Într-adevăr, Golemul stătea şi acum chircit ca şi astă-noapte. Sub căldura primelor raze de soare, îşi pierduse învelişul de promoroacă. Mâlul lui părea la fel de vâscos şi neplăcut la vedere ca malurile Vltavei când scad apele şi abia i se desluşea capul, tras şi parcă topit în moliciunea umedă a braţelor.

Rudolf s-a apropiat precaut. Însoţit de şambelan şi de câţiva străjeri purtând lănci cu vârful în jos, l-a înconjurat pe Golem la o distanţă bună. Ceilalţi curteni au rămas deoparte. Ochii lor zeflemitori ne priveau şi, totodată, pândeau masa bizară a monstrului.

Odată încheiat turul, Rudolf s-a apropiat de MaHaRal. Cu dezamăgire în glas, i-a spus:

— E tare urât şi nu se mişcă.

Cum îi era obiceiul, Maestrul n-a lăsat să i se citească nimic pe faţă. S-a apropiat de Golem. Acolo, având grijă să întoarcă spatele împăratului şi curţii, cu un gest al mâinii pe care i-l cunoşteam de acum, a atins huma Golemului.

De astă dată n-am mai văzut lumini extraordinare ca în ajun, înainte de luptă. Dar Golemul s-a trezit

Cu o supleţe greu de închipuit, s-a întins şi s-a sculat în picioare, uriaş şi fioros.

Rudolf a rămas fără glas. Gura i s-a căscat deasupra bărbiei late. Ochilor nu le venea să creadă ce vedeau.

Mici ţipete de frică au răsunat în mulţimea curtenilor.

Într-adevăr, chiar şi noi am rămas uimiţi când Golemul s-a însufleţit. A făcut câţiva paşi stângaci. Mâna ridicată a MaHaRaL-ului s-a rotit. Condus parcă de un fir nevăzut, Golemul s-a învârtit la rându-i. S-a întors cu faţa spre împărat şi curteni. Ei îi descopereau, înmărmuriţi,

cele patru litere de pe frunte, pietrele ochilor şi lipsa gurii.

Masa aceea colosală, membrele uriaşe şi diforme, chipul lui fără nimic omenesc stârneau groază. împăratul a făcut trei paşi înapoi, iar alaiul său de două ori mai mulţi.

Rudolf l-a întrebat pe MaHaRal.:

— Sunteţi sigur că vi se supune întru totul?

— Din mila Domnului, Golemul n-are altă voinţă decât a mea.

Ca să-i dovedească, MaHaRaL-ul a lăsat mâna în jos şi i-a poruncit cu blândeţe:

— Mergi şi salută pe împăratul nostru, care ne iubeşte şi ne ocroteşte.

Golemul a pornit îndată înspre Rudolf. Văzându-l cum se apropie, împăratul şi nobilii erau cuprinşi de spaimă. Începură să se dea înapoi, în vreme ce Golemul înainta. Au izbucnit ţipete. Gărzile suveranului au ridicat lăncile, dar se retrăgeau şi mai repede.

Râsete nu îndestul de înăbuşite s-au înălţat dinspre ai noştri. Şambelanul le-a auzit şi ne-a aruncat o privire aprigă. Cu o mişcare elegantă, el a reuşit să încetinească retragerea lui Rudolf.

I-a şoptit ceva la ureche. împăratul şi-a muşcat buzele şi s-a oprit. Golemul a făcut întocmai. Trupul lui se legăna. A îndoit piciorul drept. Genunchiul de lut a atins pământul, iar el şi-a înclinat ceremonios capul uriaş.

Gura căscată încă a lui Rudolf a rămas într-o tăcere subjugată. Expresia de pe chipul lui era la fel de împietrită ca cea de pe chipul Golemului. Silueta înaltă a Maestrului nu se clintise. Acum îşi ţinea mâinile împreunate în faţa sa.

Cum Golemul rămânea înclinat, pieptul mare al lui Rudolf a eliberat un suspin. împăratul îşi revenise, un soi de rictus amuzat îi întindea colţurile gurii. Cu o voce răsunătoare, strigă către Golem, de parcă puterea vocii

sale puţin ascuţite avea să străpungă grosimea humei:

— E bine, Golemule! Şi eu te salut. Acum poţi să te ridici!

Îşi însoţise cuvintele cu acel gest prin care atât de des le făcea semn vizitatorilor să iasă.

Nu s-a întâmplat nimic. Golemul a rămas în postura lui respectuoasă.

Rudolf a repetat gestul, cu mai multă energie. Apoi a răcnit:

— Hai, ridică-te!

O linişte stingheritoare sublinia neputinţa cuvintelor sale.

Rudolf s-a apropiat. Reuşind să descifreze cele patru litere de pe fruntea Golemului, strigă:

— EMET! EMET! Hai, în picioare! Ridică-te, aşa vreau eu!

Gesticula. Furia dădea mişcărilor sale o energie pe care

Maestrul a socotit de cuviinţă s-o potolească. S-a apropiat de el şi, pe un ton molcom, i-a spus:

— Asta nu se poate, Majestate. Golemul este numai voinţa celui prin care a venit în lumea oamenilor.

Rudolf n-a răspuns imediat. Se uita la capul plecat al Golemului, încercând să priceapă ce însemnau cuvintele acelea. Apoi s-a întors mirat către MaHaRal.

— Şi a nimănui altcuiva?

— A nimănui, Majestate. Decât a Celui Veşnic însuşi.

— E în puterea dumneavoastră, rabi, şi numai a dumneavoastră?

I); t, sire.

— Şi dacă-i porunciţi să se ducă să-mi năruie castelul, o va face?

— N-o va face, căci de ce-aş arăta eu o asemenea

dorinţă?

— Când ai puterea să calci lumea în picioare, ai şi dorinţa să te foloseşti de puterea aceasta.

— E după firea omului, Majestate. Poţi dori puterea ca să fii stăpân. Sau să fii stăpân şi să te foloseşti de putere ca să păstrezi pacea.

Rudolf a lăsat să treacă un moment, pentru ca aceste vorbe să-şi croiască drum în mintea lui. Apoi a aprobat zâmbind.

— Bine spus.

— Aici, continuă MaHaRaL-ul, noi iubim numai puterea păcii, Majestate. Cea care ne apără împotriva acelora care-au căpătat gustul de-a ne omorî.

Rostise cuvintele destul de tare ca să le audă toată lumea.

— Şi eu iubesc pacea, spuse Rudolf. Dar ajunge să te gândeşti la turci, ca să iubeşti războiul.

Rudolf zâmbea, ceea ce-i scotea bărbia în afară. Apoi o umbră de viclenie străbătu focul întunecat al ochilor săi. Întrebă:

— Ce s-ar întâmpla dacă Golemul şi-ar pierde literele de pe frunte?

— Huma Golemului s-a născut din Cuvânt; s-ar întoarce în tăcere, răspunse Maestrul fără ocolişuri.

Şi, fără să aştepte răspuns, a făcut o mişcare uşoară cu palma dreaptă. Golemul şi-a ridicat capul, apoi trupul întreg.

MaHaRaL-ul a lăsat să se scurgă câteva clipe, cercetând gândurile care se arătau pe feţele şambelanului şi-ale curtenilor. Apoi întrebă:

— Dar cine-ar fi în stare să-i smulgă Cuvântul care-l ţine în picioare?

Când vizita împăratului tocmai se încheia, în

încurcătura caleştilor şi semnele de nerăbdare ale curtenilor, o voce îmi strigă numele:

— David Gans!

M-am întors şi-am recunoscut chipul de neuitat al lui Tycho Brahe. Plecarea din Danemarca îl îmbătrânise, dar, spre marea mea bucurie, m-a strâns la pieptul său mare cu un entuziasm pe potriva a lui meu.

— Ah, exclamă el, dacă nu i-aş fi văzut cu ochii mei pe MaHaRaL-ul tău şi pe Golem, n-aş fi putut crede!

Părea mai puţin impresionat decât alţii. îi ştiam însă mândria. Tycho era dintre oamenii aceia care n-ar fi vrut pentru nimic în lume să lase să se vadă că admiră o operă ce nu izvorâse din mintea lui.

Sprâncenele i se încruntaseră. Tonul său era acum mustrător:

— Sunt luni bune de când cercetez cerul din castelul de la Benatek. Nu-i decât la o oră de Praga. De ce n-ai venit să mă vezi? Aş fi avut nevoie de traducerile tale.

Am şovăit dacă să-i destăinui adevărul. Dar la ce bun? Acum, că Golemul era aici, preferam plăcerea de a-i anunţa, pe curând, vizita mea.

— Benatek nu-i la fel de frumos ca Uraniborgul de pe Venusia, însă fac treabă bună acolo.

S-a strâmbat înspre caleaşca lui Rudolf, care se îndepărta, şi m-a apucat de braţ, strângându-mă lângă el şi vorbindu-mi în şoaptă:

— Nebunul ăsta bătrân face tot ce-i cer. El e Golemul meu. Trebuie să profit cât are vistieria plină. N-o să mai ţină mult.

Apoi, făcându-mă să tresar, l-a chemat pe un tânăr care-l aştepta lângă trăsură. Un tânăr slab, cu o mină bolnăvicioasă, dar cu privirea sclipind de inteligenţă. Purta haină neagră şi fără înflorituri, cum văzusem atât de des în

ţările din nord. A lui nu era nouă era şi deja destul de roasă.

— Vino să ţi-l prezint pe Kepler! strigă Tycho. E o minte rară şi bine educată, care nu se gândeşte decât la matematici. Kepler face calcule pentru mine. Cu ce i-am dat eu, are de lucru pe douăzeci de ani.

Kepler m-a salutat cu răceala aceea pe care, pe urmă, i-am cunoscut-o mereu. Oameni mai deosebiţi ca el şi Tycho nu se găseau pe lume. N-avea nici gust pentru spectacol, nici pentru extravaganţă. Şi se prea poate să nu fi avut nici toleranţa şi chiar interesul prietenesc al lui Tycho faţă de evrei.

Mai târziu mi-am dat seama că se înţelegeau totuşi în destule privinţe. împărtăşeau o pasiune exclusivă pentru cunoaştere şi pentru ştiinţa stelelor, precum şi ambiţia nemăsurată de a fi cei mai mari savanţi. Şi, în felul lor invidios şi tainic, se admirau unul pe celălalt.

Salutul lui Kepler era ţeapăn şi fără vreun zâmbet. Spre mirarea mea, nu vădea nicio curiozitate deosebită pentru Golem sau MaHaRal. Tycho a fost cel care, înainte să plece, aplecat peste geamul trăsurii, m-a întrebat bătând uşor cu vârful arătătorului în nasul său de piele:

— Fireşte că tu nu ştii secretul MaHaRaL-ului tău, David Gans?

— E un secret pe care-l cunoaşteţi, domnule Brahe, am răspuns râzând. De vreme ce ştiţi tot atâtea cât mine despre Cabală.

Hohotul de râs al lui Tycho n-a mişcat câtuşi de puţin încruntarea lui Kepler. Apoi Tycho, coborând vocea, a adăugat:

— Dacă pot să-ţi dau vreun sfat, acela e să ai grijă să păzeşti secretul. Nebunul ăsta bătrân de Rudolf nu se gândeşte decât la cum să vi-l smulgă. Iar mâine sau

poimâine, toată Europa se va năpusti aici să vă admire Golemul. Şi ei tot numai la un lucru se gândesc: să vă fure secretul. N-o să mai aveţi o clipă de răgaz.

3

Tycho avea dreptate. Ne-au dovedit-o lunile şi chiar întreg anul care-au urmat.

Încă din primele zile de viaţă ale Golemului, MaHaRaL-ul a anunţat o regulă simplă: Golemul veghea în inima oraşului nostru; n-avea rost să-l însufleţească în fiece zi, de vreme ce nu ne pândea nicio primejdie. Era o măsură înţeleaptă. Dar, vai, a devenit cu neputinţă de aplicat.

Abia a trecut un Sabat, că s-au şi ivit curioşii. Înfruntând gerul, ploaia, drumurile periculoase şi osteneala, primii au sosit din oraşele apropiate. Apoi, ca şi cum vestea despre naşterea Golemului ar fi călătorit odată cu norii, cohorte întregi de copii ai Sionului, elevi la ieşivele din Polonia şi Germania, voiau să admire cu pioşenie opera MaHaRaL-ului.

Ceea ce descopereau îi arunca într-o uriaşă dezamăgire. În piaţa primăriei, Golemul nu era decât un morman imens de humă temă care impresiona numai prin urâţenie.

Toţi voiau să-l vadă pe Golem mişcându-se.

Burgmaistrul Maisel s-a făcut mesagerul lor înţelegător şi a încercat să mijlocească pe lângă MaHaRal., susţinând că era o bună politică pentru noi. Răspunsul Maestrului a căzut ca un tăiş. Ceea ce făcuse pentru curiozitatea împăratului nu putea repeta pentru orişicine.

— Credeţi voi că Golemul e asemenea acelor maimuţe pe care le arată măscăricii prin pieţe? Ruşine vouă dacă vă trece prin minte una ca asta. Golemul este Cuvântul şi puterea Sfântului Nume.

Iar apoi s-a închis mai multe zile în klaus, refuzând să mai stea de vorbă cu cineva, nici măcar cu noi, discipolii săi.

Totuşi, curioşii continuau să sosească în valuri, iar printre ei se găseau tot mai mulţi creştini. Aceştia îşi arătau zgomotos dezamăgirea şi începuse să umble zvonul că Golemul era numai o înşelătorie.

Burgmaistrul Maisel s-a speriat şi a cerut să fie primit de MaHaRal. Când i-a spus despre îngrijorarea lui, Maestrul i-a răspuns:

— N-au decât să creadă ce vor. Ce ne pasă nouă?

— Mai mult decât pare, rabi. Se vorbeşte iarăşi că evreii sunt nişte mincinoşi şi nişte şarlatani. Curând, cei care nu ne pot suferi vor reaprinde vechea ură. Vor vrea să-şi dovedească acuzaţiile şi se va ajunge iar la violenţe. Vom câştiga, căci Golemul e invincibil. Dar, prin atitudinea noastră, vom fi lăsat să se strice pacea şi să curgă sânge, când noi i-am promis împăratului că Golemul are să fie o unealtă a dreptăţii.

Argumentul l-a înduplecat pe MaHaRal.

A doua zi dimineaţă, în ciuda neplăcerii pe care-o simţea, în lumina zorilor, pe când mergeam la sinagogă pentru prima rugăciune, l-am găsit stând în picioare în faţa Golemului. MaHaRaL-ul avea gura şi ochii închişi. Ai fi zis că doarme. Totuşi, prudenţa ne-a făcut să nu ne apropiem. La zece paşi, aerul din piaţă devenea înţepător şi greu de respirat.

Ceva mai târziu, Maestrul a anunţat că, de acum înainte, în afară de zilele de Sabat, când oraşul era închis pentru toţi străinii care nu erau evrei, Golemul avea să stea în picioare, umblând pe străzi de la răsăritul până la apusul soarelui, iar pe timpul nopţii va sta ca adormit.

Maisel întrebă:

— Putem să-i dăm porunci?

— Dumnezeu dă porunci, răspunse supărat MaHaRaL-ul. Noi să ne rugăm ca să ştim a le împlini.

Astfel s-a obişnuit lumea să vadă Golemul în picioare, nemişcat, ici sau colo, apoi umblând fără ţintă de pe o stradă pe alta, riscând să răstoarne vreo căruţă, să doboare un catâr ori să ştirbească vreun colţ de casă.

Pentru copii, a devenit o joacă să alerge înaintea lui, vestindu-i trecerea. Ne-am obişnuit cu ţipetele şi râsetele lor: „Golem! Golem! Atenţie, Golem! Golem!”

Cum prevăzuse burgmaistrul, zvonurile despre minciună încetaseră. Curioşii veneau în număr tot mai mare.

Praga se transformase într-un spectacol uimitor. Oaspeţii veneau de pe cele mai îndepărtate coaste din sudul Italiei, Franţei şi Angliei, ori chiar de pe ţărmurile mării ruseşti. Printre ei se găseau savanţi în toate ştiinţele, bărbaţi şi femei de toate credinţele.

Toţi aveau aceeaşi dorinţă: să vadă Golemul agitându-se, dormind, trezindu-se. Urâţenia lui îi impresiona, dar nu se puteau împiedica să-l şi îndrăgească puţin.

Unii chiar îndrăzneau să-l atingă. Alţii îşi făceau titlu de glorie din a răzui, ici şi colo pe trupul lui, puţin lut ca amintire. Ca să-i ţină departe pe neciopliţii aceştia, burgmaistrul Maisel a pus străjeri care să păzească picioarele Golemului când el stătea nemişcat.

Dacă toţi curioşii aveau aceeaşi tresărire de spaimă, aceeaşi teamă faţă de puterea lui şi o curiozitate nesfârşită pentru enigma lui, Golemul stârnea, pe deasupra, tot soiul de reacţii. Unele femei leşinau numai simţindu-i mirosul, copiii făceau glume batjocoritoare pe seama lui. Unii plângeau de frică şi nu reuşeau să-l privească. Alţii au fost

goniţi, fiindcă se uitau la el ca la un fel de animal bizar şi nu se puteau abţine să-l numească demon şi să arunce cu pietre în el.

Celor mai mulţi le părea rău că nu avea gură să vorbească şi toţi visau să-i poruncească. Duşmanii cei mai încrâncenaţi ai evreilor căutau să întărâte mulţimile, spunându-le că Golemul era numai o iluzie nesănătoasă care, curând, avea să ducă lumea spre un nou haos.

Ici şi colo oamenii începuseră să ţină cuvântări despre asta, uneori chiar şi pe străzile noastre. Dovezile contrare, pacea, realitatea cât se poate de masivă a Golemului nu-i dezarmau.

Spre sfârşitul primăverii, au izbucnit noi plângeri împotriva Golemului. Ele nu veneau dinspre străini, ci din rândul locuitorilor noştri şi s-au făcut auzite în consiliu. Nu mai suportau plimbările neîncetate ale Golemului, urmat de liotele de ştrengari. Umbletul Golemului se dovedea adesea primejdios şi fără rost. De mai multe ori, femei şi copii fuseseră cât pe ce să fie striviţi de greutatea lui. Ici şi colo distrusese nişte pereţi, răsturnase nişte tarabe. Adevărul era că acum Golemul îngreuna viaţa comunităţii, fără să se arate folositor.

Încă o dată, Maisel, care dintotdeauna se dovedise un om cu multe resurse, a găsit soluţia.

— Ar fi necuviincios ca Golemul să ia parte la muncile grele ale oraşului? l-a întrebat el respectuos pe MaHaRal.

Maestrul s-a arătat mai întâi înmărmurit de întrebare. A rostit, ca şi cum nu şi-ar fi crezut urechilor:

— Vreţi să faceţi din Golem o unealtă?

Burgmaistrul Maisel i-a spus despre nemulţumirile care se auzeau împotriva Golemului.

MaHaRaL-ul şi-a lăsat pleoapele în jos pe jumătate şi întâi n-a răspuns. Apoi vorbele i s-au ivit pe buze:

— Golemul le dăruieşte o pace pe care n-au cunoscut-o nicicând şi lor asta li se pare nefolositor?

— Trebuie să-i înţelegem, rabi. Fireşte că-i sunt recunoscători Golemului fiindcă le-a adus pacea şi siguranţa. Însă trebuie să înveţe să trăiască nu numai cu pacea, ci şi cu el.

— Să facem din el o unealtă înseamnă să-l facem sclav. Să mă ferească Dumnezeu să aud ce-or să mai vrea pe urmă!

— Dacă Golemul ne-ar ajuta să construim un nou chei de lemn pe Vltava, un port care să apere bărcile de comerţ, n-ar lucra oare pentru pace şi nu ne-ar înlesni siguranţa traiului la fel de bine ca prin luptă? împăratul ne-ar fi recunoscător pentru negoţul care se va face datorită noului port. Praga ar fi şi mai bogată, la fel şi el. Vistieria lui e goală. Se zice că nu mai reuşeşte să plătească lucrările începute, nici slujbele pe care le-a împărţit cu o mână prea darnică. I-am oferi o dijmă care pe noi nu ne-ar costa mult, dar pe el l-ar scoate din încurcătură. Cu alte cuvinte, ne-ar fi îndatorat şi s-ar arăta recunoscător.

MaHaRaL-ul i-a spus scrâşnit:

— Deschide ochii, Maisel: un împărat nu-i niciodată dator evreilor, cu atât mai puţin recunoscător. Iar a-l face pe Golem sclavul vostru înseamnă întrucâtva să-l facem asemenea nouă. Cine poate şti unde va duce asta?

Văzând înfăţişarea burgmaistrului pe când ieşea din klaus, am crezut că MaHaRaL-ul îi dăduse răspunsul şi că acesta era negativ.

Însă a doua zi, spre marea noastră mirare, Maestrul a anunţat că Golemul va ajuta de acum la lucrările ordonate de Maisel.

Astfel am putut vedea un spectacol neasemuit:

Golemul, stând în picioare în mâlul fluviului, luptând cu valurile neputincioase împotriva forţei sale. De unul singur, pe pământul acela mlăştinos dintre oraşul evreiesc şi apă, a început să construiască diguri magnifice împotriva temutelor revărsări ale Vltavei, pontoane şi dane de încărcare unde căruţele cele mai grele puteau ajunge fără să se înnămolească.

De multă vreme visa Praga la asemenea înzestrări, fără să îndrăznească niciodată să treacă la treabă, de teamă că n-o va putea duce la capăt.

Bineînţeles, în fiece zi din vara aceea strălucitoare, puzderia de curioşi se înşira pe malurile fluviului ca să vadă noua minune: Golemul, uriaş în mijlocul valurilor, trăgând trunchiurile de copaci, cioplină, construind cu o uşurinţă şi o pricepere ce nu puteau ţine decât de o inteligenţă divină.

Viaţa lui era mai uimitoare ca oricând. Nu te puteai împiedica să-l admiri. Urâţenia şi aparenta stângăcie se preschimbau într-o putere ce subjuga. Iar când se întorcea şi vedeai strălucind cele patru litere de pe fruntea lui, te străbătea un fior, ca şi cum tăcerea chipului său fără gură ţi-ar fi vorbit cu o voce cumplită.

Multă vreme m-am întrebat de ce MaHaRaL-ul îngăduise până la urmă ca Golemul să devină unealta noastră. Burgmaistrului Maisel îi spusese foarte drept: „Să facem din el o unealtă înseamnă să-l facem sclav. Să mă ferească Dumnezeu să aud ce-or să mai vrea pe urmă!”

Ca întotdeauna, Maestrul presimţise de la bun început primejdia şi văzuse drumul care avea să ne ducă drept spre nenorocire.

Astăzi, ierte-mi-se gândul acesta care nu micşorează cu nimic gloria orbitoare a amintirii sale, cred că atunci a săvârşit, poate, singura greşeală din viaţa sa.

Căci fără greşeala aceasta, cititorule, ai vedea şi tu, cu ochii tăi, în secolul acesta, minunea care a fost Golemul. Nu s-ar fi întâmplat ce avea să se întâmple şi ce-mi rămâne, vai, să-ţi povestesc. Multe păci ar fi înlocuit războaiele, iar memoria noastră n-ar fi ceea ce este acum.

Atunci, de ce?

Poate din pricina celei mai nobile slăbiciuni: ca să câştige puţină linişte pentru studiile sale şi tăcere pentru klausul nostru.

Căci uliţele oraşului nostru deveniseră insuportabile. Oamenii le străbăteau neîncetat, zgomotoşi şi fără respect, ca să se apropie mai mult de Golem. Faptul că-l trimisese să lucreze pe malul fluviului ne-a redat, înainte de toate, liniştea. Mulţimea se înghesuia departe de klaus. Mica sinagogă la care Maestrul ţinea atât de mult îşi regăsise prospeţimea şi pacea. Studiul putea în sfârşit să se desfăşoare ca de obicei, în timp ce viaţa Pragăi, în jurul zidurilor noastre, era în continuare dată peste cap.

Valul de vizitatori devenise o binefacere pentru hanuri, care se înmulţiseră ca brânduşele primăvara. Golemul îi îmbogăţea pe toţi, evrei şi creştini deopotrivă. Până şi cei pe care-i lovise în lupta din prima lui zi de viaţă găseau în amintirile lor urâte un mijloc de a potoli curiozitatea străinilor. Povesteau grozava lor înfrângere cu o mulţime de amănunte care, cu timpul, se înfrumuseţau.

Unii îşi făcuseră nişte gherete din lemn în preajma bisericii Sfântului Duh sau a porţii Paryzka. Vindeau bilete în schimbul cărora puteai să le asculţi poveştile.

Înainte de sfârşitul verii acestui an 5360 de la facerea lumii de către Dumnezeu, sau 1600 al erei creştine, meşterii lemnari au început să vândă figuri sculptate care-l înfăţişau pe Golem la lucru, în bătălii sau în fluviu. Cum şi-au găsit foarte repede cumpărători, au

început să le facă de felurite mărimi, unele îmbrăcate în argint şi în aur. Apoi au vândut o sculptură a Golemului alături de o oală pecetluită plină cu nămol din Vltava. Trebuia să înmoi în ea efigia de lemn ca să obţii o înfăţişare mai apropiată de realitate…

Curând s-au adăugat alte neplăceri. Am descoperit că unii indivizi se dădeau drept evrei ca să intre în oraşul nostru, nu din curiozitate, ci dintr-o pricină mai nelegiuită.

Oamenii burgmaistrului l-au surprins mai întâi pe un tânăr ungur care se rătăcise între bolţile din geniza, sub sinagoga veche. A mărturisit că umbla după suluri care să conţină „secretul facerii Golemului”.

Uluiţi, devenind deodată mai vigilenţi, am descoperit că spionii roiau cu zecile în jurul nostru. Toţi cu aceeaşi obsesie, căutând să fure sau să corupă. Unii veneau pur şi simplu de la castelul din Praga, trimişi de împăratul însuşi. Alţii erau în solda suveranilor din nord sau chiar a Bisericii papale.

A trebuit să se organizeze ronduri şi o supraveghere atentă a locurilor noastre sfinte. În cele din urmă, şi klausul, care abia-şi regăsise liniştea, a fost păzit zi şi noapte de câţiva oameni înarmaţi.

Vei înţelege, cititorule, că am socotit momentul acela cel mai potrivit ca să cedez dorinţei, pe care-o înfrânasem atâta vreme, de a merge să admir noul observator al seniorului Brahe. Am plecat departe de hărmălaie.

De pe culmea unei movile împresurate de mesteceni, corpul principal al castelului de la Benatek domina o câmpie atât de des inundată, încât cuiva îi venise ideea să facă din ea un fel de Veneţie a Boemiei. Vedeai aici canale şi construcţii asemănătoare cu cele din oraşul dogilor. Astfel, pe marginea unei pieţe San Marco în miniatură şi sub o campanilă roz, Tycho ceruse să se adauge

treisprezece săli pe un singur nivel. împăratul dusese lupte aprige ca să-l convingă pe vistiernicul său să plătească toate cheltuielile. Se mai zicea că la curte lumea cârtea împotriva noului Mathematicus, care pusese mâna pe cel mai extravagant castel din regatul Boemiei. Rudolf ignorase protestele, iar lucrările fuseseră comandate. Cele treisprezece săli prelungeau în chip bizar clădirea de origine, fiecare înzestrată cu mecanisme de greutate şi contragreutate care deschideau acoperişurile şi ridicau domurile.

Tycho trăia acolo fără familie, dar înconjurat, în afara lui Kepler, de vreo cincisprezece ajutoare şi de tot atâţia servitori.

M-a primit îndată ce i-am fost anunţat. Asta m-a măgulit oarecum, amintindu-mi că pe Venusia mă lăsase să aştept patru zile. Aici m-a întâmpinat cu braţele deschise şi, fără să mai aştepte, mi-a cerut cu lăcomie ştiri despre Golem. Ca toată lumea, se dusese şi el să-l vadă la treabă în Vltava şi se întorsese fermecat.

Mustaţa lui roşcată a tresărit ironic când i-am povestit despre nebunia care domnea în Praga şi că, aşa cum prezisese el, străzile noastre începeau să se umple de spioni care căutau natura materială a unui secret pe care n-aveau cum să-l descopere.

El mi-a povestit că împăratul Rudolf îi ceruse o lunetă cu lupe care apropie, ca s-o instaleze pe balconul castelului. Umbla vorba că petrecea multe ceasuri acolo, privindu-l pe Golem. Ajunsese la concluzia că noi îi ascunseserăm secretul naşterii lui. Golemul nu se născuse din mâl prin lucrarea MaHaRaL-ului. Era unul dintre acei locuitori de pe Lună pe care el îi văzuse deja în observaţiile sale nocturne. Secretul Maestrului fusese de a şti cum să-l transporte prin eter!

Râzând foarte tare, Tycho m-a poftit în palat, susţinând că Rudoli se ţicnea pe zi ce trece.

— Pe deasupra, nu mă plăteşte. Încă n-am văzut un florin din cei trei mii pe care mi i-a promis ca să vin aici. Dar ce contează, de vreme ce, pare-se, în ţara asta nimeni nu se aşteaptă să fie plătit dacă munceşte pentru dorinţa prea gloriosului şi augustului nostru împărat?

Mi-am dat seama că nici aici, ca şi pe Venusia, nimic nu îngrădise ambiţia lui Tycho. Subteranele castelului fuseseră transformate la fel de radical ca şi volumul lui. Am regăsit, reconstituite aproape identic, vastul *herbarium* cu mii de plante şi magnifica bibliotecă de manuscrise vechi. Globul cu diametru de cinci picioare, pe care erau gravate zodiacul, ecuatorul şi tropicele, trona în mijlocul ei, întocmai ca în Danemarca. De douăzeci de ani, prinţul astronomilor însemnase aici cu precizie, în longitudine, latitudine şi înălţime cerească, vreo mie de stele descoperite în timpul observaţiilor sale. Nu trecea nicio zi fără să noteze evoluţia mişcărilor lor.

Pândindu-mi surprinderea, Tycho îmi şopti:

— Am adus tot, în secret, noaptea, pe timp de iarnă, cu cinci corăbii. Nebunia lui Rudolf are ceva bun. Când regele Danemarcei i se plânge, el se face că n-aude. E convins că-s numai tertipuri ale unor invidioşi care vor să-mi fure calculele. Nu pricepe o iotă din ce fac eu, dar am devenit pentru el la fel de preţios ca aurul. Glorie aceluia care ştie atât de bine să facă pe prostul când trebuie!

Într-o criptă din apropiere, tocmai se terminau de construit nişte clepsidre a căror precizie Tycho mi-o lăuda. Ele ar fi trebuit să-i permită să nu varieze nici măcar cu o secundă în calculele prin care măsura orbita planetelor. Alături, am descoperit un laborator de chimie care semăna mult cu o grotă de alchimist şi unde încerca să topească

noi materiale.

— Pentru maşinăriile mele, şopti Tycho. Iar aici se găsesc metale necunoscute în nord.

Pe o planşetă erau aşezate diferite forme de nasuri, de culori şi grosimi variate. Tycho mi-a ghicit privirea şi a râs fără să scoată o vorbă.

Tot ca pe Venusia, o fabrică de hârtie se găsea alături de tipografia unde, a doua zi după observare, se tipăreau tabele într-un fel de almanah nesfârşit. Luasem deja parte la munca aceasta în timpul şederii mele în nord şi m-am arătat interesat de ultimele pagini, care se uscau pe rafturi lângă presă. Răspândeau parfumul acela de cerneală care întotdeauna mi s-a părut a fi mirosul însuşi al ştiinţei.

Tycho m-a prins de cot.

— Aici poate să fie împărăţia ta, dacă vrei, David Gans. Şi dacă te înţelegi cât de cât cu micul Kepler, ai putea să te ocupi de matematică împreună cu dânsul. N-ai să-ţi pierzi nici timpul, nici plăcerea.

Am murmurat o mulţumire prudentă, care nu însemna nici da, nici nu, încercând să nu arăt cât eram de ispitit. Iar când am vrut să-mi trag cotul, Tycho m-a strâns şi mai tare. Nasul lui fals lucea, puţin strâmb.

— Aici e locul tău, David Gans. Nu uita că poporul tău a văzut bine înaintea tuturor. Cei care scriau Tora voastră credeau că Ptolemeu se înşală punând Pământul în centrul Universului. Dar ţineau atât de mult la Aristotel, că n-au îndrăznit să-l contrazică. Rămâi aici şi recuperează timpul pierdut. Scrie despre Copernic, scrie despre mine şi-ai să le faci dreptate alor tăi!

Am pătruns în sfârşit în interiorul domurilor, unde nişte scripeţi comandau trape concepute cu extremă precizie pentru a nu lăsa să se întrevadă decât anumite zone de pe cer. În fiecare dintre aceste treisprezece noi

camere de observaţie se găsea câte una dintre acele maşini care mă fascinaseră pe Venusia: un semicerc azimutal, un cerc paralactic, armilare zodiacale, rigle ptolemaice, splendizi sextanţi de cupru. În cea mai mare, un cvadrant mural cu raza de şase picioare îi permitea să măsoare poziţia Soarelui cum nu mai făcuse nimeni vreodată. În centrul acestei maşinării, imaginate în întregime de el, Tycho se reprezentase în mărime naturală şi acoperit cu acea uriaşă mantie îmblănită pe care-o purta în nopţile de lucru. Folosirea cvadrantului necesita atenţia a trei asistenţi pricepuţi.

Revenirea în acel mediu de ştiinţă şi ingeniozitate mi-a dat o bucurie fără margini. Astfel chiar în seara aceea, am acceptat să rămân la Benatek pentru a lua parte la o observare a lui Mercur.

A doua zi dimineaţă, când abia îmi mai ţineam ochii deschişi, tânărul Kepler, care mi se păruse aşa ursuz când îl întâlnisem prima oară, mi-a vorbit cu o amabilitate nesperată.

— Tycho mi-a arătat lucrările pe care le-aţi făcut pentru el pe Venusia. Sunt mai bune decât îmi închipuisem.

Kepler vorbea latineşte şi o făcea într-un fel ciudat, aproape fără să deschidă gura. Sprâncenele lui drepte, cu peri negri şi deşi, nu se mişcau niciodată. Ochii vedeau prost, căci fusese lovit de vărsat când încă nu împlinise cinci ani. Toate acestea dădeau chipului său o expresie neschimbată de mare tristeţe, şi nu de severitate, cum crezusem eu la început. În dimineaţa aceea mi-am dat seama că voia să fie amabil cu mine.

Ah! cititorule, poţi să mă crezi când îţi spun că n-am fost întotdeauna slab în faţa măgulirilor. Însă n-am putut niciodată să rămân indiferent când ele veneau din partea

celor pe care-i admiram. De la acei vulturi care zburau mult mai sus decât gâscă mea, de la acei oameni care au fost pe cerul ştiinţei la fel de strălucitori ca stelele pe care le cercetau.

— Tycho e foarte înzestrat în ce priveşte observaţiile, dar nu gândeşte întotdeauna cu libertatea de spirit de care ar fi nevoie. Complică lucrurile acolo unde perfecţiunea divină rămâne simplă… îmi cere să calculez traiectoria precisă a lui Marte. Aş avea nevoie de ajutor pentru calcule şi mi-ar plăcea ca acesta să vină de la dumneavoastră.

Am primit cu o bucurie de copil, fascinat de lumina unor aştri îndepărtaţi, în vreme ce, din nou, nenorocirea şi durerea se iveau chiar în preajma mea.

4

Cu mare bucurie, am lucrat astfel alături de Tycho şi de Kepler până-n toamnă. Mă obişnuisem să mă întorc la Praga numai pentru Sabat şi pentru sărbătorile noastre. În aceste zile, oraşul evreiesc era închis pentru străini, iar tumultul se mai potolea.

Cu două nopţi înainte de Yom Kippur, norii acoperiseră cerul de la Benatek. După ce-am aşteptat zadarnic să se însenineze ca să notez câteva date, am hotărât să mă întorc chiar atunci la Praga, ca să mă pregătesc pentru preasfânta zi a Iertării.

O ceaţă groasă se lăsase peste Vltava şi ascundea lumina zorilor când mă apropiam de Praga. Numai zgomotul fluviului şi paşii mei se auzeau. Somnul încă ţinea animalele în curţi şi ţarcuri. Era una dintre acele clipe când mergi cu înflăcărare, imaginându-te un soi de pândar al lumii.

Pe mal, ceaţa se făcea aşa deasă, că lumina zilei abia dacă răzbătea prin ea. Urmam lumina mai palidă a

drumului de pământ, cu pas prudent. Deodată, a răsunat un râs, scurt şi limpede, în nesfârşirea aceea temă.

M-am oprit ca să ascult. N-am mai auzit nimic altceva decât mişcarea greoaie a fluviului, câteva foşnete ale lişiţelor şi raţelor.

Am pornit din nou, convins că fusese numai o iluzie. Totuşi, mergeam mai uşor, cercetând liniştea din jur. Nici douăzeci de paşi nu făcusem, când râsul a izbucnit iar. Mai tare. Şi mai aproape, în întunericul din faţa mea. Şi destul de clar ca să recunosc râsul unei femei. Unul dintre râsetele acelea care-ţi încântă urechile şi-ţi alină inima.

Mi-am închipuit lesne pricina. Temându-mă de stinghereala întâlnirii cu nişte amorezi, am părăsit făgaşul drumului, ca să merg mai discret prin iarba de pe margine.

N-am apucat să înaintez mult şi izbucnirea aceea de veselie m-a făcut să tresar din nou. De astă dată desluşeam mai clar de unde venea. Se auzea din dreapta, chiar de pe mal. Şi o însoţeau nişte zgomote care nu erau cele naturale ale fluviului.

N-am mai rezistat mult curiozităţii. Am scrutat ceaţa din jur. Nu se vedeau decât formele unduitoare ale pâlcurilor de arini presărate pe ţărm.

Înaintând, drumul se lărgea şi devenea mai bun. Am recunoscut calea care fusese croită pentru căruţele ce mergeau spre portul construit cu ajutorul Golemului. În dreapta au apărut stâlpii groşi ai pontoanelor. Eram mult mai aproape de oraş decât crezusem şi totul îmi era cunoscut aici.

Râsul a ţâşnit la cincisprezece sau douăzeci de paşi în faţa mea. Cu atâta putere, că m-a oprit în loc.

I-am văzut.

O umbră s-a mişcat, atât de înaltă şi de lată, încât am luat-o drept un pâlc izolat de copaci. S-a dat puţin într-o

parte, apoi a părut să dea înapoi, înainte de a-şi micşora pe jumătate înălţimea. Am perceput atunci blândeţea unei voci femeieşti. Inima-mi bătea să-mi sară din piept, în timp ce o formă se contura în pâcla groasă.

Golemul.

M-am apropiat cu mare băgare de seamă, parcă gâtuit. O grămadă de butoaie noi şi de scânduri geluite mi-a oferit adăpost. În faţa Golemului am văzut-o pe Eva.

Înfofolită într-o mantie groasă din care nu-i ieşea decât capul, stătea aşezată pe unul dintre pontoanele noi. Golemul stătea în picioare în faţa ei. Faţa lui mare era aplecată spre Eva ca o stâncă suspendată. Şi-a întins mâna uriaşă. Eva şi-a pus mâna peste ea. Minusculă pată albă pe mormanul de humă.

Un murmur încet, de neînţeles, a ajuns până la mine. Eva vorbea. Ca răspuns, Golemul îşi legăna capul parcă spre a arăta că înţelege. Prin ceaţă, distingeam lucirea palidă a literelor de pe fruntea lui şi mi s-a părut că surprind o sclipire în ochii lui de piatră. Dar lucrul cel mai ciudat era impresia că, pe faţa aceea fără gură şi abruptă ca o faleză, citeam un fel de emoţie.

Era cu neputinţă, firește. O iluzie. Un efect al ceţii care mă făcea să mă încred într-o tresărire, ca atunci când ghiceşti nişte gânduri sub pielea unui chip banal.

Eva nu mai vorbea. S-a lăsat o clipă de tăcere, umplută numai de vâltoarea apei ce se izbea de trupul Golemului. El şi-a strâns mâna într-un pumn care avea aproape înălţimea unui om şi-ar fi putut strivi mai mulţi dintr-o lovitură. A venit foarte aproape de ea. Încet. Atunci, cu o tandreţe care-mi sfâşia inima, ea şi-a plecat capul pe huma acelui pumn monstruos.

Şi azi mă mir că n-am ţipat. Cu mintea încinsă, cu furia şi ruşinea cuprinzându-mi lăuntrul, am închis ochii,

nevrând să văd.

O mişcare m-a făcut să-i redeschid. Golemul îşi ridicase trunchiul. Pumnul lui se depărtase de Eva şi se pierduse pe jumătate în ceaţă. Braţul lui uriaş a lunecat cu vioiciune pe deasupra apei, până când mâna s-a oprit pe suprafaţa ei ca o umbelă diformă. Apoi, cu delicateţea unei frunze suflate de briză, a atins suprafaţa fluviului şi s-a cufundat fără să-i tulbure curgerea.

A ţinut-o aşa o clipă. Eva se uita nemişcată spre apă. Poate-i vorbea, dar eu nu auzeam.

Am tresărit când mâna Golemului s-a ridicat. De data asta a tăiat apa într-o ţâşnire curgătoare, înainte să se aşeze, vioaie şi agilă, lângă Eva. Scândurile pontonului vibrau, ceaţa se învolburase ca fumul. Golemul şi-a desfăcut degetele uriaşe. În palma lui de lut au apărut peşti care se zbăteau ca să se întoarcă în apă, broaşte care săreau, şerpi ondulându-se printre crabi cu carapace roşie care-şi înălţau cleştii în gol.

Râsul Evei a răsunat din nou.

A prins o broască între palme, a suflat o sărutare spre trupul ei plin de umflături, iar pe urmă a aşezat-o înapoi în mâna Golemului. Broasca a făcut câteva salturi, ajungându-i până aproape de umăr, apoi a sărit în fluviu.

Auzeam iar şoaptele Evei. Golemul părea s-o asculte cât se poate de atent. Cele patru litere de pe fruntea lui se vedeau din nou foarte bine.

EMET! Adevăr!

Mi se părea că ele răspândesc un nimb de lumină în ceaţă. Inima-mi bătea tare şi un fel de furie îmi muşca gâtlejul. Care putea fi adevărul care-mi ardea privirea în clipa aceea?

M-a apucat ameţeala. M-am ridicat cu gândul să fug. Ghetele au scârţâit pe pietriş.

Cel mai uimitor a fost că Golemul m-a auzit înaintea Evei. Într-un vârtej de apă, s-a ridicat cu toată înălţimea. M-a cuprins frica şi-am fluturat prosteşte pumnii spre el. Eva m-a recunoscut şi m-a strigat:

— David!

Golemul se depărta deja. Din câţiva paşi, a dispărut în ceaţa groasă care acoperea Vltava.

Eva s-a uitat o clipă spre mijlocul fluviului. Umbra Golemului a apărut, apoi s-a pierdut iar. Plescăituri de apă, un trosnet de lemn rupt, zarva raţelor… Mi-am dat seama că-mi ciulisem urechile de parcă mă temeam că voi auzi o plângere. Uitasem oare că Golemul nu avea nici gură, nici gâtlej, nici plămâni, nici creier?

Eva s-a întors către mine.

— David, de ce te temi de el?

Tristeţea din vocea ei m-a înmărmurit. A pornit pe puntea care lega pontonul de mai. Chiar înainte să-i văd chipul, ştiam că pe el voi găsi lacrimi.

Furia nu-mi trecuse. O mânie pe care nu o mai cunoscusem, care-mi devora mintea şi pieptul. Când a ajuns lângă mine, în loc s-o întâmpin cu braţele deschise, am răcnit prosteşte la ea:

— Cum îndrăzneşti? Cum îndrăzneşti să te porţi cu el de parc-ar fi un om?

Surpriza a lăsat-o fără cuvinte pentru câteva clipe. M-a privit ca şi cum nu mi-ar fi înţeles bine cuvintele, apoi a dat din cap.

— Nu mă port cu el ca şi cu un om, David. El e Golemul.

Am ţipat iar.

— Dar îi vorbeşti. Râzi cu el. îl… îl mângâi!

S-a uitat iarăşi tăcută în ochii mei, pe urmă a zâmbit.

— Da.

— Nu poţi să faci asta! Golemul nu te poate auzi. N-are urechi. Nu te poate înţelege.

— Ba ai văzut prea bine că poate. Aude. Mă înţelege.

— Nu, e cu neputinţă. N-are limbă. MaHaRaL-ul l-a vrut fără vorbire şi fără gură. Golemul este Golem.

— Golemul este Golem, şi este viu, David. Are nevoie de noi aşa cum avem şi noi nevoie de el.

— Te înşeli. El nu-i om. Nu trebuie să te porţi cu el precum cu un om. El e o creatură a omului.

Eva s-a întors spre fluviu şi a scrutat ceaţa. Nu se vedea nicio mişcare, iar ţipetele mele amuţiseră păsările trezite odată cu zorii. M-a privit din nou şi a făcut cei câţiva paşi care ne despărţeau. Şi-a şters lacrimile cu vârful degetelor. Un surâs ironic, aproape răutăcios, i-a subţiat buzele.

— Vasăzică şi tu eşti ca ei? Golemul te înfricoşează fiindcă te dezvăluie ţie însuţi. Preferi să crezi că e un lucru?

— Nu-i un lucru. E Golemul. E născut din Cuvânt, dar nu are Cuvânt. Numai cel înzestrat cu vorbire poate auzi Cuvântul şi poate deveni o făptură a lui Dumnezeu. El este Golemul. Nişte mâl în formă de om, căruia Maestrul i-a insuflat atâta viaţă câtă îi trebuie pentru a-i împlini voinţa: să ne apere de ucigaşi.

— Vorbeşti ca tata. E o prostie. O prostie cumplită, care arată cât de închise-s inimile voastre.

Am dat neînduplecat din cap.

— Cum îndrăzneşti să vorbeşti aşa despre MaHaRal?

— Voi credeţi că ştiţi totul şi nu ştiţi nimic! Golemul e deosebit de noi, dar e viu. îi vorbesc şi el mă aude. Şi eu îl aud, chiar dacă n-are gură. Simt viaţa care curge prin huma lui. Mă înţelege şi, câteodată, îl înţeleg şi eu. Aşa e, iar tu ştii. Ai avut dovada în faţa ochilor.

Cuvintele Evei erau nişte săgeţi ascuţite. Avea dreptate, şi totuşi adevărul acesta îmi sfâşia inima. Eva mă cerceta ca şi cum gândurile mele ar fi fost la fel de vizibile pe fruntea mea cu literele de pe fruntea Golemului.

Şopti:

— De ce nu poţi să-l iubeşti ca pe un om?

— Fiindcă nu e om. Tora spune: Dumnezeu l-a făcut pe om *asemenea* Lui. În acest *asemenea* e o deosebire la fel de mare ca între apă şi munte. Golem este *asemenea* omului: între el şi noi, deosebirea e nesfârşită. Să nu respecţi deosebirea aceasta ar fi o blasfemie.

Încercasem să-i răspund cu calm. Însă vorbele mele erau vanitoase şi pline de ipocrizie. Ca răspuns, Eva a dat glas furiei:

— Blasfemie e ce facem noi din el! Tu nu ştii şi nu vezi nimic. îţi treci vremea cercetând stelele împreună cu danezul ăla fără nas, dar viaţa care se scurge aici, sub ochii tăi, n-o vezi! Răul pe care i-l facem sub ochii tăi nu-l vezi!

Ca ecou la plângerile ei, s-au auzit nişte zgomote din mijlocul fluviului. Pe măsură ce se lumina, ceaţa părea să devină mai strălucitoare. Eva îşi continuă mustrările:

— Golemul e lipsit de gură şi nu-i putem auzi strigătele. Dar eu ştiu că strigă. Ne cheamă şi ne cere ajutorul. Durerea lui e mare. Umilinţa lui e groaznică. Oamenii se poartă cu el ca şi cum ar fi numai un morman de mâl. Mai multă preţuire au pentru o pasăre de curte decât pentru el.

— Eva, Golemul este Golem! Huma lui nu adăposteşte nici cel mai mărunt sentiment!

Abia dacă m-a învrednicit cu o privire şi n-a socotit de cuviinţă să-mi răspundă. Lacrimile îi reveniseră în ochi. Zâmbetul ei era de o tristeţe nesfârşită.

— Ţi-aduci aminte cât ne-am bucurat să-l vedem, la început? Cum ni se părea frumos şi urât totodată? Cât era de straniu şi minunat sub promoroacă?

Îşi strânse mantia groasă în jurul trupului. Cu ochii închişi, şopti:

— Când Bachrach era soţul meu, n-avea nevoie să spună ceva ca eu să-i simt dragostea. La fel, când inima ta se îndreaptă spre mine, eu ştiu. De ce m-aş înşela când simt duioşia Golemului?

— Eva…

M-a întrerupt cu un gest

— Tata spune că-s nebună. Pesemne că şi bunicul crede la fel. Şi totuşi, el a pus pe fruntea Golemului cuvântul EMET, Adevăr. Adevărul nostru faţă în faţă cu adevărul celorlalţi. Mă gândeam că tu ai să-nţelegi, David Gans. Da, dacă era cineva care putea înţelege, da, tu erai acela. Dar m-am înşelat.

— Eva!

Ea se depărta deja înspre oraş. Ceaţa acoperea şi chemarea mea, şi silueta ei.

Zâmbeşti, cititorule. Mi-ai recunoscut tulburarea mai bine decât am ghicit-o eu în ziua aceea.

Ai dreptate. Am avut nevoie de o zi şi o noapte până să încetez a ocoli adevărul scris pe fruntea Golemului. A fost răgazul trebuincios pentru ca gelozia să mi se potolească, iar Preaînaltul să-mi deschidă ochii de om slab. Eva rostise adevărul: nu vedeam viaţa ce se desfăşura sub privirea mea.

După rugăciunea de dimineaţă, nu m-am putut abţine să mă întorc pe malul fluviului. Voiam să-l văd pe Golem. Şi speram s-o regăsesc pe Eva.

Ea nu era acolo. Lucrările reîncepuseră pe şantierele burgmaistrului Maisel. Golemul umbla prin valurile

fluviului ca şi cum nimic nu l-ar fi putut doborî. Înfigea nişte trunchiuri uriaşe pe care i le aduceau cu barjele şi care aveau să fie pilonii unui nou pod peste Vltava. Treaba era pe jumătate terminată. Lemnarii băteau deja scândurile tablierului pe malul nostru. Burgmaistrul îi promisese lui Rudolf că de Crăciun va putea trece fluviul în caleaşcă. Rămâneau mai puţin de două luni pentru încheierea lucrului şi niciodată, în Europa întreagă, nu se construise atât de repede un pod.

De unde mă aflam eu, nu era nevoie să ciulesc urechea ca să aud măscărite pe care i le azvârleau barcagiii şi muncitorii. Iar nişte străini închiriaseră bărci ca să se apropie de el. Mai mult amuzaţi de înfăţişarea dizgraţioasă a Golemului decât impresionaţi de puterea lui, îi aruncau şi ei cuvinte zeflemitoare. Foarte veseli, îl zădărau pe Golem cum faci cu un animal prea domesticit, ca să se mai răzvrătească. Făceau glume până şi pe seama puterii lui, cu uşurinţa celor care nu se mai tem de ea.

Eva avea dreptate: se pierduse respectul pe care i-l datoram Golemului.

Dar era asta o scuză ca să-l tratăm drept ceea ce nu era? Recunoşteam; el nu era nici lucru, nici unealtă. Însă nici om!

Înţelepciunea MaHaRaL-ului îl crease, îmi repetam. Cuvântul divin însufleţise existenţa Golemului fiindcă însufleţea ştiinţa şi puritatea Maestrului. Golemul era de acum voinţa sa şi arma care păstra pacea. O putere, o forţă, dar nimic care să aibă sentimente omeneşti. Era cu neputinţă!

Eva se înşela. Moartea lui Bachrach, dibukul, plecarea lui Isaia la Safed, toate încercările acestea o răvăşiseră şi o duceau departe de ceea ce era adevărat şi drept.

Vai, cu cât treceau orele, cu atât tulburarea mea sporea! M-am întors să caut puţină linişte şi înţelepciune în klaus. Sperând, de fapt, că MaHaRaL-ul mă va învrednici cu o privire sau cu un cuvânt care să mă scoată din haosul care mă învăluia.

Am rămas acolo până seara. Studiam fără a găsi răspunsuri la întrebările care mă chinuiau. Maestrul nostru nu se arăta, închis în camera lui şi fără să vină nici măcar pentru rugăciuni.

Întunericul se lăsase deja, iar eu rămăsesem singur, citind la flacăra subţire a unei lumânări. Cum se întâmplă uneori când multe fraze ţi-au trecut deja pe sub ochi, câteva cuvinte m-au izbit deodată ca o palmă pe obraz.

Erau din scurtul sul pe care foarte piosul şi foarte înţeleptul rabi Abraham ibn Ezra, binecuvântat fie-i numele, îl scrisese în Spania cu patru secole în urmă. Întrebau astfel:

„Cum poţi nădăjdui să fiu desăvârşit… când sunt plin de contradicţii?”

Erau cuvinte simple. Dar, pentru prima oară în ziua aceea, am simţit puţină linişte. Am murmurat fraza aceasta cu voce tare de mai multe ori. îmi exprima atât de bine durerea, regretul şi adevărul.

Spunea ceea ce-ar fi trebuit să-i spun Evei şi ceea ce ea, poate, îmi destăinuise, iar eu nu voisem s-ascult.

Un foşnet din spatele meu, în umbra sălii, m-a făcut să tresar.

Barba şi părul lung al MaHaRaL-ului au pătruns în lumina slabă a lumânării. Cu privirea şi cu arătătorul, mi-a făcut un semn pe care noi, discipolii, îl cunoşteam bine şi ştiam ce înseamnă. Fără vreun salut, fără întrebări.

Mi-a întins o fâşie de hârtie groasă, pe care i-am recunoscut scrisul. Am citit cu lăcomie.

„În cartea lui Enoh se spune: Arhanghelul Metatron, arhanghel al Prezenţei şi cel mai înalt pe scara Sefiroţilor, l-a chemat pe rabi Ismael: Vino, îţi voi arăta unde sunt spiritele Drepţilor care au fost creaţi şi au devenit. Vino şi vezi. Iar apoi slujeşte-te de ochii tăi ca să cunoşti spiritele Drepţilor care n-au fost creaţi încă”.

Am ridicat fruntea. MaHaRaL-ul mă privea în continuare.

Buzele sale nu s-au deschis. N-ar fi avut rost.

De sub pleoapele pe jumătate închise, lumina ochilor săi îmi spunea mai mult decât cuvintele: „N-o lăsa pe nepoata mea să creadă că eşti orb”.

Din zorii zilei următoare, ajunul Yom Kippurului, după tradiţie, mesele cele mari de sărbătoare au fost acoperite cu feţele cele mai frumoase, cu mâncărurile cele mai alese şi cu lumânările cele mai strălucitoare. Înainte de postul Iertării, trebuia să mâncăm *lişma*, în splendoare.

Cum poţi să-ţi închipui, cititorule, nu mi-era foame, nici n-aveam chef de petrecere. Oriunde vedeam întinzându-se luxul şi belşugul, mă gândeam că i le datoram Golemului. Păcii şi siguranţei venite odată cu el. Însă nicăieri el nu era primit şi sărbătorit, nicăieri nu i se mulţumea.

După îndelungile rugăciuni de dimineaţă şi înainte de amiază, prea nerăbdător ca să aştept ora mesei, am deschis uşa casei lui Isaac, în speranţa c-o voi găsi pe Eva. Isaac m-a văzut de cum am intrat. Şi-a desfăcut braţele.

Îmbrăţişarea noastră a avut căldura entuziastă a regăsirii. De luni întregi nu ne mai văzuserăm. Vârsta începea să apese greu pe chipul şi pe şalele lui.

De cum ne-am desprins, a dat din cap cu jumătate de zâmbet pe buzele rotunde şi a şoptit:

— Ai, ai, David! Yom Kippurul!

Nu era nevoie să spună mai mult. Ştiam unde i se îndreaptă gândurile. Douăzeci şi şase de ani trecuseră din ziua când el şi Iacob îmi destăinuiseră secretul promisiunii lor. Douăzeci şi şase de ani în care se întâmplaseră atâtea. Şi într-un fel cu totul deosebit faţă de ce speraseră ei.

Ca răspuns, i-am şoptit la rându-mi acel avertisment al MaHaRaL-ului, care devenise între noi un fel de cod:

— *Nu judeca dinainte ceea ce nu e împlinit*... Iar ceea ce este, am adăugat, s-a împlinit până la urmă în chipul cel mai frumos, prietene Isaac.

A încuviinţat, bătându-mă pe umăr.

— Ai dreptate, David. Cel Veşnic a fost bun cu noi. De o mie de ori să-i mulţumim.

Mă privi puţin pieziş şi mă întrebă:

— Ai venit pentru Eva?

Am dat din cap că da, roşind.

— Nu roşi. Trăgeam nădejde c-ai să vii să-i bagi minţile-n cap. Spune de faţă cu toată lumea c-ar trebui să-l iubim pe Golem ca pe un om. Că el îi vorbeşte şi ea îl aude. Că-i simte inima şi că el e nefericit... Aiureli din astea care-o fac să pară nebună.

Isaac a scuturat din capul lui mare. Ruşinea m-a înţepenit: auzeam din gura lui Isaac cuvintele pe care eu însumi i le aruncasem Evei. I-am răspuns cam aspru:

— Eva nu-i nebună. N-a fost niciodată şi nici n-o să fie.

Râsul lui Isaac m-a rănit.

— Poate, dar asta nu se vede. Ce spune ea n-are nicio noimă. Întâi dibukul şi acum asta. Spune-mi, David, cine-o să-l iubească pe Golem?

— Nu râde. Dumnezeu ţi-a dăruit-o pe Eva ca să ni-l trimită pe Golem. El a venit prin ea.

Isaac a făcut ochii mari.

— Ce tot spui?

— Adevărul. Fiica ta l-a împins pe Maestru să se folosească de puterea înţelepciunii sale. Cine altcineva decât ea l-a convins să folosească suflul Cuvântului?

Privirea lui Isaac s-a înăsprit

— O iubeşti într-atât încât s-o urmezi în nebunia ei, David?

Neînţelegerea şi dezamăgirea îi încordau obrajii rotunzi. Am zâmbit ca să alung tot ce putea fi insultător în tonul lui.

— Unde-i? am întrebat încet.

Isaac şovăia. Am crezut că n-are să-mi răspundă, dar a făcut-o evitându-mi privirea.

— Trebuie să fie la ţarc.

— Ce ţarc?

— Ţarcul Golemului. În faţa portului nou. În zilele de Sabat şi de sărbătoare, numai acolo stă.

Am aflat pe urmă că „ţarcul” acesta Golemul şi-l construise singur, ca să se apere de pietrele pe care copiii le aruncau în el, în joacă, atunci când „dormea”.

Era o îngrăditură de trunchiuri de copac puse în picioare, care formau un cerc foarte larg. Era de două ori mai înaltă decât un stat de om şi nu avea poartă. Golemul păşea peste ea ca să intre şi să iasă. Când stătea acolo, ea îl ferea cu totul de privirea oamenilor.

Eva era acolo. Singură, aşezată pe o bancă de bârne şi învelită în mantie. Cu privirea pierdută înspre fluviu. Totul părea trist. Cum era sărbătoare, lucrările la pod fuseseră oprite, iar bărcile erau puţine în faţa oraşului evreiesc.

Când m-am aşezat lângă ea, Eva a părut să nu bage de seamă prezenţa mea. Am lăsat să treacă un timp până să deschid gura.

— Eva…

M-a oprit imediat cu un semn. O mişcare poruncitoare care mi-o amintea pe cea a MaHaRaL-ului.

În spatele nostru, strigătele şi muzica sărbătorii se amestecau cu rostogolirile regulate ale Vltavei.

În cele din urmă, Eva a vorbit, pe un ton dezinvolt care m-a surprins.

— Ştii unde suntem? Unde m-ai urcat în barcă, pe vremea ciumei. Când am plecat la Cracovia… Şi unde ţi-am dat o sărutare fiindcă nu iubeam pe nimeni mai mult ca pe tine, David Gans.

A lăsat câteva clipe de tăcere, iar eu am crezut că inima avea să-mi sară din piept.

Apoi a urmat pe un ton egal:

— Totul s-a schimbat mult de atunci. Dar nu-i ciudat că Golemul a venit să-şi construiască aici ţarcul de linişte?

Zâmbea privind în continuare spre fluviu. Am încleştat pumnii.

— Eva, îţi cer iertare. Nu voiam să văd şi nu voiam să aud.

Pe fruntea ei s-a ivit o mică încreţitură.

— Ziua Iertării e mâine. Cel Veşnic are să te-audă.

Ironia din vocea ei mi-a trimis un fior de gheaţă pe ceafă. A

tăcut iarăşi, aşteptând poate să tăgăduiesc. În cele din urmă m-a lămurit:

— Vin aici de fiecare dată când Golemul se închide în ţarc. Altfel copiii găsesc un mijloc de-a se căţăra pe trunchiuri. Nu se pot abţine să arunce cu pietre în el, ca să vadă dacă se trezeşte. Golemul le găseşte înfipte în el când se trezeşte şi asta îl necăjeşte cumplit.

— Pot să stau cu tine. Sau poţi să te duci să te odihneşti, iar eu stau să-l păzesc.

Am simţit-o tremurând sub pelerină. În clipa aceea, aş fi dat mult, poate chiar toate ceasurile de fericire petrecute scrutând splendoarea cerului, ca s-o pot lua în braţe şi alina.

În grabă, ca şi cum m-aş fi temut că în curând nu va mai vrea să mă asculte, i-am mai spus:

— Bunicul tău nu crede că eşti nebună. Dimpotrivă. Şi nici eu. Ştim că eşti dreaptă în ce faci. Ai încredere în mine: am să spun şi-am să dovedesc asta. De cum o să treacă Yom Kippurul, o să merg în sinagogi şi prin pieţe ca să cer ca Golemul să fie primit şi respectat cum se cuvine. Curând se vor sfârşi umilinţele pe care le îndură.

Pentru prima oară şi-a întors faţa către mine.

Un chip blând şi fără ranchiună. Frumosul ei chip. Am ştiut însă chiar atunci că nu se mai putea repara ceea ce eu rupsesem. A spus încet:

— E prea târziu, David.

5

, 3 prea târziu, David”.

Cât de cumplit răsună cuvintele acestea în amintirea mea!

Şi cât de mult m-a dus în rătăcire mândria, ori vanitatea inimii, când Eva le-a rostit. În acest *prea târziu*, n-am fost în stare să înţeleg decât minunile pierdute din pricina orbirii mele. Încrederea, afecţiunea ei.

Poate chiar iubirea ei, dacă pot îndrăzni să spun acest cuvânt

Da, mă gândeam la ea, la mine, la noi. Cu siguranţă nu la Golem.

Credeam că nu mai sunt orb, dar eram.

Restul zilei, noaptea şi a doua zi, de Yom Kippur, m-am rugat, am postit şi am nădăjduit la iertarea Atotputernicului. Am făcut-o cu o înflăcărare, cu un

abandon de sine pe care le credeam la înălţimea păcatelor mele.

O iertare care n-a venit. Nici pentru mine, nici pentru noi, locuitorii mândri ai părţii evreieşti din Praga.

Abia se revărsau zorii acelei a unsprezecea zi din luna Tişti, când nişte urlete de groază au sfâşiat tăcerea. Într-o clipă am fost în picioare. M-am îmbrăcat în pripă. Strigătele au sporit. Pline de spaimă şi de durere, întărite de un vacarm surd, nişte vaiete care zguduiau zidurile caselor.

Am coborât treptele câte patru deodată. Gazda mea, Iosif, şi vecinii erau deja în stradă. Ne uitam năuciţi unii la alţii, strângând buzele şi încreţind pleoapele, ca şi cum asta ne-ar fi putut apăra de groaza strigătelor care nu se opreau şi păreau să umple străzile.

Cineva a venit ţipând:

— În port! în portul nou, e Golemul!

Inima mi s-a oprit. Mi-a luat câteva clipe până s-o iau la fugă în urma celorlalţi.

Oh, ce lucru înfiorător am descoperit!

Îngrăditura Golemului era stricată pe jumătate. Trunchiurile, azvârlite până-n casele din vecinătate, spărseseră faţadele, năruind pereţii, lăsând să se vadă încăperile din care atârnau paturi şi ustensile de bucătărie.

Dedesubt, sub dărâmături, se auzeau gemetele şi strigătele de ajutor ale celor care fuseseră prinşi. În grădini era şi mai rău.

Oamenii se adunau în jurul trunchiurilor smulse de Golem. Din loc în loc, ele se îngrămădeau într-o dezordine monstruoasă din care ieşeau, ici şi colo, membre şi chipuri de copii. Băieţi de nici zece ani. Vreo doisprezece, pe care Golemul, în furia lui, îi strivise înainte să poată fugi de el.

Neputincioşi să ridice lemnul care afunda în mâl

trupurile frânte ale fiilor lor, mamele şi taţii urlau de parc-ar fi fost tăiaţi în bucăţi.

Însă nenorocirea nu se încheiase încă.

În mijlocul fluviului, Golemul, cu nişte apucături ca de nebun, smulgea pilonii podului în construcţie. îi arunca în apă cu o putere cumplită. Învârtindu-se ca nişte rămurele, ei sfărâmau barjele şi bărcile, măcelărindu-i pe barcagiii şi pe muncitorii care nu săreau la timp în apă. Cei care nu ştiau să înoate erau înghiţiţi de valuri. Nimeni nu îndrăznea să le sară în ajutor, de teamă să nu fie prinşi în furia Golemului.

Cineva a răcnit:

— MaHaRaL-ul! Chemaţi-l pe MaHaRal., pentru numele lui Dumnezeu!

Am alergat în toate părţile ca să dau de Eva. Pretutindeni numai sânge, trupuri sfârtecate, moarte şi durere. Pe ea n-o vedeam nicăieri. Am început şi eu să plâng. Mă gândeam că-i moartă sub grămezile masacrului.

MaHaRaL-ul a venit în fugă, în mijlocul plânsetelor şi-al strigătelor. Dintr-o privire, a cântărit dimensiunea dezastrului. A făcut un gest brusc, pentru a cere linişte.

Pe urmă lucrurile s-au petrecut foarte simplu. Ultimele gemete s-au stins. MaHaRaL-ul a întins încet mâinile, cu palmele deschise spre cer. Buzele i se mişcau fără ca vreun sunet să iasă printre ele. De câteva clipe, Golemul stătea în picioare, nemişcat, în mijlocul fluviului.

Poate c-a fost o iluzie, dar se părea că totul devenea mai palid, mai alb în jurul nostru. Nepăsătoare, rândunelele se învârteau pe deasupra malului. Una dintre ele, într-un zbor scurt şi hotărât, a venit să se aşeze în palma dreaptă a MaHaRaL-ului.

În aceeaşi clipă, Golemul s-a mişcat. Cu un gest vioi, i-a scos din valuri pe oamenii care se mai zbăteau. I-a adus

pe mal. Apoi s-a apropiat de noi.

Un murmur de panică s-a răspândit prin mulţime, care s-a dat înapoi în grabă. Dar Golemul s-a oprit chiar în faţa MaHaRaL-ului. A îngenuncheat şi şi-a plecat faţa fără gură. Uşor, mâinile lui s-au aşezat pe pământ, cu palmele în sus.

Am tresărit cu toţii când rândunica a bătut din aripi şi, părăsind mâna MaHaRaL-ului, s-a înălţat ca să vină în palma uriaşă a Golanului.

Toţi păndeau micile salturi ale rândunicii, care în cele din urmă şi-a strâns aripile şi s-a ghemuit între degetele de lut de parc-ar fi fost în cuibul ei.

MaHaRaL-ul şi-a băgat la loc mâinile lungi sub mânecile caftanului şi s-a întors către noi.

Aproape în aceeaşi clipă, cineva a strigat:

— Moarte! Moarte Golanului!

MaHaRaL-ul nici n-a clipit. O altă voce s-a alăturat primei. Apoi încă una. Răcnetele se dezlănţuiseră.

— Moarte Golanului! Moarte celui ce ne-a ucis fiii!

Îl urmăream cu privirea pe Golem. Rămânea neclintit. Rândunica, în mâna lui, îşi ascunsese ciocul sub pene.

Vocea MaHaRaL-ului n-a avut nevoie să fie puternică pentru a cere linişte. Întrebă:

— Aceasta-i hotărârea voastră?

Strigăte de „da” au ţâşnit fără nicio şovăială.

Burgmaistrul Maisel se strecurase până-n primul rând, în faţa MaHaRaL-ului. Deschisese gura, poate ca să protesteze, când mulţimea s-a dat deoparte ca să facă loc unui bărbat care aducea trupul unui copil mort. De fapt, era numai o masă sângerândă şi diformă pe care reuşise s-o scoată dintre trunchiurile ucigaşe.

Omul a pus cadavrul la picioarele MaHaRaL-ului.

— E fiul meu, spuse. Mai sunt încă zece sub dărâmături. Nu făceau decât s-arunce cu pietre şi să râdă. Lucrul care-a făcut asta nu mai poate umbla printre noi, rabi. Trebuie să-l nimiceşti.

Privirea MaHaRaL-ului a alunecat peste chipurile oamenilor.

— L-aţi vrut pe Golem ca să vă apere de ucigaşi şi Golemul s-a născut. Ne-a adus pacea şi siguranţa zilelor. Aţi vrut să faceţi din Golem sclavul vostru şi să câştigaţi de pe urma lui. Aţi vrut să-i folosiţi puterea ca şi cum ar fi fost numai o jucărie, iar nu un dar al Atotputernicului. Când veţi învăţa că puterea dată omului nu se reduce la sclavie? Copiii voştri îl luau în râs pe Golem fiindcă voi aţi uitat că şi noi am fost sclavi şi umiliţi sub pumnul lui Faraon.

Tăcu, o tăcere grea, apoi adaugă sec:

— Ţineţi minte: mâna Golemului s-a abătut asupra noastră, dar inimile noastre l-au făcut să strângă pumnul.

Apoi, fără a lăsa nimănui timp să protesteze, s-a întors cu faţa către Golem. Îndată uriaşul trup de lut şi-a plecat capul spre el. Maestrul a întins mâna. Cu un gest simplu, a smuls prima dintre literele încrustate pe fruntea Golemului.

Când s-a dat deoparte, fiecare a putut citi cuvântul care rămânea în humă: MET. Ceea ce în ebraică înseamnă „Moarte”.

Totul a durat cât o suflare. Am auzit foşnetul de aripi al rândunicii care-şi lua zborul, apoi un şuierat.

Huma Golemului s-a împrăştiat pe mal. Din forma lui nu mai rămăsese nimic de văzut.

Un morman de mâl asemănător celui adunat în faţa MaHaRaL-ului cu luni în urmă. Nimic altceva.

Un lut umed, nămol urât mirositor scos din fluviu.

Cu chipul indescifrabil, abia vizibil sub barba lui albă,

MaHaRaL-ul a străbătut mulţimea fără nicio vorbă sau semn în plus. Dar, dându-ne deoparte ca să-l lăsăm să treacă, am simţit, ca o arsură în piept, mânia lui nemărginită.

Femeile au început din nou să plângă. Sleiţi de emoţie, toţi îşi întorceau privirile dinspre huma Golemului. îşi făceau de treabă oblojindu-i pe răniţi şi ocupându-se de morţi.

Şambelanul lui Rudolf a apărut după-amiază. Din castelul său, împăratul urmărise drama prin luneta dăruită de Tycho.

Burgmasitrul Maisel şi-a plecat capul când a trebuit să confirme că Golemul nu mai exista.

— Adică nici podul n-o să se mai facă? întrebă şambelanul ridicând o sprânceană.

Burgmaistrul a oftat amar:

— Cine ştie ce-are să fie mâine?

Când trăsura şambelanului a ieşit cu zgomot pe poarta Paryzka, înconjurată de garda în galop, iar poarta s-a închis în urma ei, pentru toţi a fost ca şi cum cuvintele MaHaRaL-ului ar fi răsunat încă o dată. Golemul nu mai era. Şi nici pacea care venise cu el.

N-avea să treacă mult până ce vechea frică avea să renască şi aveam să auzim strigătele de bucurie ale duşmanilor.

Eu, până la apus, am rătăcit printre dărâmături.

Întorceam pietrele, împingeam trunchiurile, dădeam pământul la o parte. Dar n-am găsit-o pe Eva. Isaac mi s-a alăturat şi-am căutat-o împreună.

El umblase prin toată casa, întrebase servitoarele şi vecinii. Se dusese chiar şi la klaus şi la sinagogi. Nimeni n-o văzuse pe Eva. Nici când se dezlănţuise Golemul nu fusese văzută. Între timp, aflaserăm că, fiindcă ea nu era

acolo ca de obicei, să-i păzească ţarcul, copiii putuseră să arunce cu pietre în Golem când el se reînsufleţea.

Isaac s-a uitat la mâinile noastre murdare, la unghiile zdrelite, la hainele rupte, apoi a dat din cap.

— N-o s-o găsim dedesubt.

Am citit pe chipul lui aceeaşi uşurare îngrijorată pe care-o simţeam şi eu. Eva era cu siguranţă vie. Dar unde? Măcar aveam s-o mai vedem?

Când ne pregăteam să plecăm de pe mal, unde deja cenuşiul crepusculului învăluia totul, Isaac m-a apucat cu asprime de braţ.

— David!

În faţa noastră, o femeie în doliu umplea o găleată cu mâlul Golemului. Am recunoscut-o chiar înainte să se ridice.

Şi alţii o văzuseră şi se uitau la ea uimiţi.

Eva s-a îndepărtat ducând găleata cu mâl. Am urmat-o, fără să îndrăznim să-i vorbim sau s-o strigăm. Ea a apucat-o pe uliţele oraşului, fără să-i bage în seamă pe cei care întorceau capetele după ea. Fără să se clatine sub greutatea găleţii cu mâl, a ajuns în sfârşit la sinagogă, chiar acolo unde Isaac şi Iacob pecetluiseră nefericita lor promisiune.

Hotărâtă, s-a suit până în pod, unde în zilele calde de vară se lăsau la uscat ierburile pentru tămâiere, şi a vărsat mâlul pe pardoseală.

A ieşit şi s-a întors la muntele de humă al Golemului, fără să se uite la nimeni, cu pasul nervos şi iute. Când a umplut din nou găleata, am înţeles că avea să care toată huma Golemului în sinagogă, ca s-o privegheze cum se face cu un mort, aşa cum, în tot oraşul, erau privegheaţi cei ucişi de Golem.

Ştiam că nimic n-o putea împiedica, nici cantitatea de

mâl, nici furia, nici resentimentele locuitorilor din oraşul evreiesc.

La al treilea drum, n-am mai rezistat. Am fugit să caut o găleată şi, la rându-mi, m-am apucat să car mâlul Golemului. Isaac, după ce a şovăit un timp, ni s-a alăturat şi încă un om, apoi altul.

La lăsarea nopţii s-au aprins făclii. Până dimineaţa, asta s-a putut vedea: poporul din Praga cărând mâlul Golemului, ca să-i ofere cânturile şi cinstirea de doliu. Femei care, cu câteva ceasuri înainte, urlaseră împotriva lui aduceau pânze mari şi albe cu care să acopere mâlul, precum un giulgiu. În jur erau sfeşnice. S-au împrăştiat miresme şi s-a cântat Psalmul morţilor, despre „Cel ce stă sub ocrotirea Celui Preaînalt…”

Eva a fost prima care şi-a sfâşiat hainele rostind kadişul. Curând am făcut cu toţii la fel. Pentru prima oară, Golemul devenea viu în inimile noastre.

6

Iată, cititorule, că povestea mea aproape s-a sfârşit.

Nu-mi mai rămâne să-ţi povestesc decât o minune a Golemului şi, ca să spun adevărul, pentru mine este cea mai cumplită.

A doua zi după moartea Golemului, am descoperit cu mirare că mâlul lui, în pod, rămânea moale şi umed ca atunci când îl aduseserăm de pe malul Vltavei. Ca atunci când rândunica zburase, iar forma lui se năruise.

De la o săptămână la alta, rămânea la fel de umed şi de moale. Ca viu.

Lucrul acesta nu s-a schimbat în lunile următoare, nici cu primăvara şi căldura ei, nici cu vara şi vântul arzător ce sufla adesea peste Praga.

Pe Eva o vedeam venind aproape în fiecare zi la sinagogă şi rugându-se, cu mâna pe mâlul moale. Nu era

singura: fiecare îşi făcuse o datorie, în fiece ajun de Sabat, să urce şi să atingă cu palma mâlul acela minunat.

Toamna următoare, cu două luni înainte de Yom Kippur, Eva i-a anunţat pe Isaac şi pe MaHaRal. că se hotărâse să pornească la drum spre Safed, ca să i se alăture lui Isaia. Cerându-le binecuvântarea pentru lunga călătorie, a spus:

— Rămân promisa lui, dacă mă vrea. Cel puţin trebuie să afle de ce m-am depărtat de el.

A plecat cu primul convoi de negoţ care mergea spre sud.

Două săptămâni mai târziu, când am urcat scara podului unde odihnea mâlul Golemului şi am pus mâna pe el, degetele noastre au dat peste un pământ tare şi uscat ca granitul. Umezeala şi supleţea aceea atât de delicată dispăruseră într-o noapte.

Ţin minte c-am ţipat. Înţelesesem deja ceea ce mesagerii aveau să ne confirme peste o lună.

În ajunul zilei când mâlul Golemului se preschimbase în piatră, convoiul cu care călătorea Eva intrase în Salonic. În timpul nopţii, un atac al turcilor făcuse prăpăd în oraş. îi decapitaseră cu săbiile pe toţi oamenii peste care dăduseră.

Am fost încredinţat că Eva n-avusese timp să se trezească şi că moartea aceea, pe lângă altele, era o formă de milă.

Şi astăzi, cititorule, dacă ajungi în acea veche sinagogă din Praga, cere să vizitezi podul. O să ţi se arate masa aceea de care totul se sfarmă şi care a fost Golemul.

Epilog

Vechiul meu prieten, rabinul Adin Steinsaltz, unul dintre cei mai subtili comentatori ai Talmudului, mi-a spus:

— De fapt, nu chiar cu aceste cuvinte îşi încheie

David Gans povestea despre Golem. Uită-te pe fila asta. Am găsit-o într-unul dintre exemplarele originale ale singurei cărţi publicate de David în timpul vieţii, *Zemah David*.

Eram la Ierusalim. Venisem să-i înapoiez lui Steisaltz caietul gros în care o mână anonimă copiase povestea spusă de David Gans şi pe care tocmai am citit-o.

Steinsaltz mi-a întins două file de hârtie rugoasă, cu marginile roase. O hârtie dintr-aceea frumoasă, făcută cu ţesătură, cum se fabrica în secolul al XVII-lea. Fusese îndoită şi răsândoită, timpul lăsase pe ea urme foarte vizibile, însă nimic nu ştersese rândurile alcătuite dintr-un scris mic şi înghesuit. Spaţii mari separau paragrafele, ca şi cum ar fi fost transcrise în momente diferite.

Mâlul Golemului devenit granit dăinuie în timp, şi eu la fel. Eu, care nu-s granit, ci numai o suflare care vine şi se duce. Trec pe ici, trec pe colo. Lumea mă aude sau nu mă aude. Povestesc. Sunt memoria care povesteşte…

L-am văzut pe Maestrul nostru murind. De când Golemul devenise mâl de piatră, privirea lui nu se mai îndrepta spre noi. De când Eva nu-i mai încălzea zilele, el devenise rece ca stelele care nu mai au foc. Nu-i mai rămâneau decât cuvintele. Să scrie, să scrie. Imensitatea scrierii sale o găsim în Beer Hagola, Puţul Exilului, în Or Hadash, Noua Lumină, în Netivot Olam, Cărările Veşnice. Scria, scria, închis în camera lui. Maestrul nostru, MaHaRaL-ul* devenit cu totul un om de cuvinte, aşa cum creatura sa, Golemul, era de humă vie.

Mai avea o suflare. M-a chemat lângă patul lui. A întins mâna ca s-o apropii pe a mea. Degetele lui atât de lungi mi-au atins palma. Acelaşi gest pe care-l făcuse faţă de Golem. A spus: „Păzeşte-ţi cuvintele care-ţi ies pe gură, David. Ai grijă la puterea lor. Cuvântul răstălmăcit este un

miel care scapă de sub privirea păstorului, o nebunie care duce turma întreagă la înec”.

Vorbele Maestrului meu, MaHaRaL-ul, pe patul pe care şi-a dat ultima suflare: „Golem! Golem! Cel rău primit… Ţine minte cuvintele din Exod, David Gans: «Pe străin să nu-l strâmtorezi, nici să-l apeşi, căci şi voi aţi fost străini în pământul Egiptului.»”.

Vorbele Maestrului meu, MaHaRaL-ul: „Întindeţi palmele şi alegeţi-vă destinul, dar nu vă aşteptaţi ca Dumnezeu să vă cruţe de datoria de a-l împlini”.

Iată ce mi s-a întâmplat. Totul, în inima şi-n dorinţa mea, mă împingea spre Eva, fata lui Isaac Cohen. Dar nu m-am apropiat de ea când ar fi trebuit. N-am susţinut-o când era mai singură decât un om rătăcit în pustiul Negev.

Am fost orb. N-am înţeles că Eva n-avea să însoţească destinul unui bărbat după tradiţie. Ea era liberă şi căuta un bărbat care să-i sporească libertatea. Eu am făcut alegerea geloziei, alegerea stelelor, alegerea cuvintelor. N-am făcut niciodată alegerea de-a o iubi pe Eva, fata lui Isaac Cohen, aşa cum un bărbat trebuie să iubească o femeie atunci când ea îşi ia zborul spre destinul ei.

Căci Eva Cohen, nepoata MaHaRaL-ului, şi-a împlinit destinul întru totul, după cum a voit Domnul. Nu eu.

Cine-s astăzi eu, David Gans, cel a cărui piatră de mormânt se află şi acum în cimitirul din Praga, cu o gâscă gravată deasupra scutului lui David, la câţiva paşi de mormântul Maestrului meu? Sunt ceea ce Preasfântul a vrut să fiu. Sunt rătăcitorul care-şi povesteşte amintirile celor care vor să se desprindă din prezent.

Memoria nu lipseşte. Atâta vreme cât vor exista urechi care să asculte memoria, guri care s-o povestească, mâini care s-o scrie şi s-o dea altor mâini, Răul nu va

sufoca lumea cu urletele lui.

Zoharul, Cartea Splendorii spune: Când un om se culcă să doarmă, sufletul lui îl părăseşte şi se înalţă spre Tării. Dumnezeu i se arată după destinul pe care şi l-a ales şi-i acordă graţia Lui după înţelepciune. Pentru prima treaptă, visul. Pentru cea de-a doua, viziunea. Pentru cea de-a treia, profeţia.

Mie, care nu dorm, Preasfântul mi-a dat numai cuvintele, cuvintele care povestesc.

Am ridicat ochii din file ca să mă uit în ochii atenţi ai rabinului Steinsaltz.

— Nu înţeleg, am exclamat nervos. Hârtia asta, scrisul ăsta… S-ar zice că Gans a scris rândurile acestea în timpul vieţii, la Praga. Prin 1600 şi ceva…

— Cu siguranţă. De altfel, e scrisul lui. Da, nu e nicio îndoială. Şi hârtia e uşor de datat.

— Dar e imposibil! Vorbeşte… Vorbeşte ca şi cum ar fi deja rătăcitor prin limburi. Cum face când povesteşte despre Golem.

— Ah, prietene…

Steinsaltz s-a oprit ca să-mi zâmbească ironic.

— Prietene, crezi dumneata că ştii atât de bine misterele timpului, încât să fii sigur de un lucru sau de altul?

Am mormăit ceva care se voia un răspuns umil. Însă am rămas cu tulburarea şi întrebările mele. Steinsaltz a dat din cap şi m-a bătut uşor pe umăr.

— Nu-ţi bate capul prea mult cu ciudăţeniile acestea. Ascultă mai bine ce spune dragul de David. El caută purtători de memorie ca să-şi împlinească până la capăt destinul. Nu-i şi al dumitale? Nu eşti un povestitor al memoriei?

Câteva săptămâni mai târziu, mergeam la Moscova

pentru un turneu de conferinţe. Într-un avion al companiei Aeroflot, am intrat în vorbă cu vecinul meu. Un om în vârstă, îndesat, cu păr şi mustaţă albe, având chipul marcat de timp şi experienţe. Destul de aspru ca să-ţi poţi închipui că nu fuseseră toate plăcute.

După câteva cuvinte, s-a prezentat: Aleksandr Voloşin, colonel.

Când m-am prezentat la rându-mi, a dat din cap cu o mină şireată.

— Mă gândeam eu că dumneavoastră sunteţi. O să vă surprind: cât sunt eu de colonel, vă citesc cărţile.

— Sunteţi interesat de Scripturi?

— De ce nu? Până şi Stalin era pasionat de ele. Pesemne că-i aminteau de micul seminar… Ştiţi că, înainte să ajungă tâlhar la drumul mare, Stalin a învăţat la preoţi?

Am discutat astfel până la aterizare. Nu m-a mirat când Voloşin m-a anunţat că va veni să mă asculte la o conferinţă. M-a poftit insistent să iau cina cu el şi cu câţiva dintre vechii lui camarazi. Mă invitau la un restaurant bun, iar eu aveam să le povestesc…

Aşa e cu amabilitatea şi marea cordialitate a ruşilor. Era greu să-l refuz. Pe deasupra, eram curios să-i întâlnesc pe oamenii aceia, probabil buni păstrători, cu toţii, ai memoriei marxiste şi vechi combatanţi în campaniile sovietice, dispuşi să-mi asculte poveştile.

Peste trei zile, intram într-un restaurant din apropierea Kremlinului. Am avut un şoc descoperindu-i pe Voloşin şi pe tovarăşii lui încinşi în uniforme, cu pieptul acoperit de medalii, ca pe vremuri.

Când am întins mâna ca să-i salut, cineva mi-a pus un pahar de vodcă între degete şi am ciocnit cu un sonor *Na zdarovie*!

Eram pe la mijlocul mesei când, fără să mă gândesc

prea mult şi ca să însufleţesc o conversaţie care cam tărăgăna, le-am vorbit despre Golem.

Când am tăcut, un om uscăţiv, cu ochelari groşi de miop şi care se prezentase ca general, a început să râdă.

— Vi se pare prea aiuritor să credeţi că Golemul s-a născut numai prin suflul Cuvântului? Fie al lui Dumnezeu, fie al MaHaRaL-ului? l-am întrebat.

— O, nu! Nici vorbă. Cred în Golemul dumneavoastră, cu atât mai mult cu cât am văzut şi eu născându-se unul.

— Poftim?

— Ce credeţi c-a fost proletariatul în gândirea lui Marx şi-a lui Lenin? Nimic altceva decât un nou Golem. Născut din Cuvânt, cum spuneţi, la fel ca acela al MaHaRaL-ului dumneavoastră!

— Aşa-i, a aprobat zgomotos Voloşin. Şi poţi să spui că Golemul ăsta a scăpat din mâinile creatorului lui, ca şi cel din Praga!

Eram destul de uluit ca să tac. Dar de data asta conversaţia se urnise din loc. Alt colonel, scund, cu tenul mat şi o superbă dantură din aur sub mustaţa foarte neagră, a spus în timp ce ne umplea paharele:

— Fapt e că Marx, Lenin şi MaHaRaL-ul erau toţi evrei.

— Şi ce?

— Numai evreii cred că se poate crea un om nou cu ajutorul cuvintelor.

Voloşin s-a uitat la mine cu o grimasă care ezita între scuze şi complicitate.

— Saşa e şi el evreu, ştie ce spune.

— Evreu sau nu, spuse cel care se numea Saşa, am văzut statuia MaHaRaL-ului dumneavoastră, la Praga.

Mi-a zâmbit. Lumina lumânărilor aşezaţe pe faţa de masă roşie îi mângâia dinţii de aur.

— Când? întrebă generalul.

— Păi când vrei? Singura dată când am fost la Praga, desigur!

Saşa m-a servit cu o lingură cu icre de somon. Când voia să-mi vorbească, mă servea cu băutură sau cu mâncare.

— N-o să vă placă. Era în 1968…

— În timpul Primăverii de la Praga?

— Exact.

— Într-unul dintre tancurile sovietice care-au invadat Praga?

— Înăuntru şi în fruntea lor, hohoti Voloşin, arătând cu degetul spre mustaţa lui Saşa. îl aveţi în faţă pe comandantul diviziei blindate care a ajuns la picioarele statuii lui Venceslas.

Voloşin nu părea deranjat să-şi pună camaradul evreu într-o situaţie stânjenitoare.

Saşa a lăsat să-i lucească dinţii de aur şi a ridicat din umeri.

— Într-o seară, mă săturasem să aud insultele cu care ne potopeau toată ziua praghezii. M-am dezbrăcat de uniformă şi-am ieşit să fac un tur prin ghetou. Voiam să văd vechiul cimitir evreiesc. Auzisem despre el de la bunicul meu.

A tăcut şi mi-a turnat vodcă. Pe-a lui a dat-o peste cap. *Na zdarovie*!

Ceilalţi tăceau.

— O statuie ciudată, continuă Saşa. Nu frumoasă. Foarte impresionantă. Ca un totem. Iar când treci prin faţa ei… Nu ştiu. Simţi ceva.

A vrut să mă servească din nou, dar paharul meu era încă plin.

— Ştiţi că Hitler a vrut s-o distrugă? Dar Eva Braun

se temea de un blestem. Era interesată de Cabală ca orice *goi*: pentru putere.

— Ştiu povestea Operaţiunii Golem, i-am zis.

— Despre ce vorbiţi? întrebă Voloşin.

Saşa a răspuns înaintea mea.

— Se zice că, după Stalingrad, Hitler voia numaidecât o armă definitivă. Spera la o armă atomică, dar von Braun bătea pasul pe loc. Heydrich a sugerat „Operaţiunea Golem”: adică să creeze Golemi, cum făcuse MaHaRaL-ul. Nişte fiinţe înzestrate cu o putere indestructibilă, cu care puteau nimici celelalte armate. Pe vremea aceea, naziştii transformaseră deja ghetoul din Praga în „muzeu al unei rase degenerate”, cum îl numeau ei. Toate obiectele religioase sau culturale evreieşti pe care le furau din Europa erau trimise aici. Heydrich a creat o celulă specială însărcinată să caute secretul MaHaRaL-ului în grămada adunată acolo. Naziştii au mers chiar până la a-l scoate de la Buchenwald pe ultimul rabin de la sinagoga veche, ca să-l tortureze de moarte, sperând că el cunoştea „formula magică” a naşterii Golemului. Mulţi alţii au murit din cauza acestei poveşti cu formula magică. Totuşi, povestea Golemului i-a impresionat atât de mult, încât până la urmă n-au îndrăznit să distrugă nimic în Praga. Nici cimitirul, nici statuia MaHaRaL-ului, nici sinagogile. Nici măcar o inscripţie. Iar noi, după ei, ne-am ferit la fel de asemenea ticăloşii…

Saşa a tăcut, privindu-şi paharul cu o grimasă. Nici ceilalţi nu vorbeau, nu prea erau în largul lor. Când Saşa a ridicat capul, ochii lui aspri de colonel care văzuse mult prea multe erau umezi. N-am fost sigur că era numai efectul vodcii.

— Naziştii nu erau numai nişte oameni răi. Erau şi cretini, incapabili să înţeleagă până şi un rând din Zohar.

Nu-i aşa?

Am aprobat. Bătrânul colonel mi-a aruncat un zâmbet ciudat, abia dezvelindu-şi dinţii de aur.

— Dar dumneavoastră de ce nu scrieţi povestea asta a Golemului? Ca oamenii de azi să-şi facă cât de cât o idee?

Peste câteva ore, întorcându-mă la hotel prin ninsoare, cu venele mult prea îmbibate de vodcă, nu m-am putut abţine să-mi repet fraza lui David Gans ori a MaHaRaL-ului, nu mai ştiam: *întindeţi palmele şi alegeţi-vă destinul, dar nu vă aşteptaţi ca Dumnezeu să vă cruţe de datoria de a-l împlini*.

Glosar simplificat[3]

Amoraim: în aramaică. Desemnează doctorii Legii, a căror operă se situează între compilarea *Mişnei* (circa 200, era noastră) şi redactarea definitivă a *Talmudului* de la Ierusalim şi Babilon (secolul al V-lea).

Bima: în ebraică, „tribună”. Estradă supra-înălţată cuprinzând o masă şi un pupitru, unde se obişnuieşte a se săvârşi lectura Legii şi alte ritualuri în cadrul sinagogii.

Cabala: în ebraică, „primire” sau „tradiţie”. Desemnează un curent mistic apărut în Spania şi Franţa meridională în secolul al XIII-lea, odată cu Zoharul datorat lui Moşe din Leon şi atribuit din pioşenie lui rabi Şimon bar Iohai. Cabala, care a jucat un rol important nu numai în viaţa comunităţilor evreieşti, ci şi în cercurile umaniste, a cunoscut o dezvoltare extraordinară în secolul al XVI-lea, datorată MaHaRaL-ului din Praga şi lui Isaac Luna de la Safed.

Cartea înţelepciunii lui Iisus, fiul lui Sirah: carte a Bibliei, scrisă în jurul anului 200 înaintea erei noastre, numită şi Ecleziastul şi care-şi trage numele de la autorul

3 Elaborat pornind de la Dictionnaire encyclopédique du judaïsme, colecţia ‚3ouquins‘\ Cerf / Robert Laffont. (N. a.)

ei.

Dibuk: în ebraică. Desemnează „ataşarea” unui duh rău, sau a unui om rău decedat, de trupul unui om viu. Dibukul reprezintă coabitarea unei fiinţe umane cu o entitate străină care se exprimă prin gura ei şi provoacă suferinţă şi tulburare sufletească.

Geniza: în ebraică, „depozit”. Loc unde sunt depozitate manuscrisele şi cărţile sfinte deteriorate, un fel de cimitir al cărţilor. Potrivit legii evreieşti, scrierile acestea, chiar şi ilizibile, nu pot fi distruse. Rămăşiţele lor trebuie tratate cu respect.

Ghemara: în aramaică, „desăvârşire”. Desemnează una dintre părţile Talmudului, şi anume comentariile făcute de *amoraim* la *Mişna*. Există o *Ghemara* pentru Talmudul de la Ierusalim şi alta pentru Talmudul din Babilon.

Ghetto: în italiană, cartier veneţian al „topitoriei pentru maşinile de război ale Serenissimei Republici”, care a servit prima oară ca reşedinţă pentru evrei, potrivit unui decret promulgat în 1516: „Evreii vor locui cu toţii adunaţi în casele situate în Ghetto, lângă San Girolamo; şi, ca ei să nu circule toată noaptea, decretăm că, în partea vechiului Ghetto unde se găseşte un mic pod şi la fel de partea cealaltă a podului, se vor ridica două porţi, care vor fi deschise în zori şi închise la miezul nopţii de patru străjeri angajaţi în acest scop şi plătiţi de evreii înşişi la un preţ pe care colegiul nostru îl va socoti potrivit”.

Hanuca: în ebraică, „Sărbătoarea Sfinţirii”. Sărbătoarea Luminilor care comemorează victoria hasmoneenilor asupra seleucizilor, purificarea Templului din Ierusalim şi recâştigarea libertăţii religioase. Se obişnuieşte să se aprindă, într-un sfeşnic special (*hanuchia*), o lumânare în prima seară, două lumânări în a

doua seară şi aşa mai departe, până într-a opta seară.

Havdala: în ebraică, „despărţire”. Rugăciune rostită la încheierea Sabatului, marcând trecerea la o zi obişnuită a săptămânii.

Hupa: în ebraică. Dans nupţial simbolizând căminul fondat de proaspeţii căsătoriţi.

Ieşiva: literal, „adunare”, „aşezare”. PI. *ieşivot*. Desemna diferitele centre de studii talmudice conduse de un rabin şi în general rezervate bărbaţilor. De-a lungul secolelor, ieşiva a devenit pilonul central al vieţii evreieşti.

Mazel Tov: în ebraică, literal, „Constelaţie frumoasă!”. Interjecţie folosită pentru „Felicitări!”, „Noroc!”

Melave Malka: „Însoţirea reginei (Sabat)”. Adunare şi masă organizate în numeroase comunităţi sâmbătă seara, după ce s-a rostit *havdala*.

Midraş: de la verbul ebraic *daraş*, însemnând „a cerceta, a examina în profunzime”. Comentariu rabinic al Bibliei, care are ca scop să expliciteze diverse aspecte juridice sau să răspândească o învăţătură morală recurgând la diverse genuri literare: povestiri, parabole şi legende.

Mişna: în ebraică, „repetare”, apoi „studiu”. Desemnează la modul general legea orală redactată de Iehuda Hanasi în jurul anului 200 al erei noastre. *Mişna* este punctul de plecare al Talmudului, o succesiune de paragrafe urmate de o discuţie introdusă de *Ghemara*. *Mişna* nu conţine decât rezultatul final al discuţiilor şi polemicilor rabinice.

Roş Haşana: în ebraică, literal, „Capul Anului”. Anul Nou al calendarului evreiesc, care începe pe 1 Tişti, lună de toamnă având treizeci de zile.

Sanhedrin: de la grecescul *synedrion*, „ (a lua loc la

un) Consiliu”. Înalte curţi de justiţie care şi-au exercitat puterea în ultima perioadă a celui de-al Doilea Templu şi în secolele următoare. Controversele care agitau tribunalele asupra diferitelor puncte din Halaha (legea evreiască) erau supuse Sanhedrinului, care tranşa dezbaterea. Sanhedrinul stabilea, de asemenea, calendarul lunar şi anual, funcţie importantă în menţinerea uniformităţii religioase între Israel şi diaspora. Procedura juridică a Sanhedrinului este descrisă foarte clar în tratatul despre Sanhedrin din *Mişna*. Cele unsprezece capitole ale acestui text sunt consacrate legilor care guvernează înfiinţarea şi funcţionarea tribunalelor. Sunt studiate aici procesele legate de bani, procesele criminale, fiabilitatea martorilor, crimele capitale, execuţia şi chiar drepturile regelui şi ale marelui preot în ce priveşte funcţia lor de judecători.

Şaharit: în ebraică, de la *şahar*, „zori”. Slujba de dimineaţă, cea mai lungă dintre cele trei slujbe zilnice, în timpul căreia portul şalului de rugăciune (talit) şi al filacterelor (tefilin) este, cu câteva excepţii, obligatoriu.

Şema Israel: în ebraică, Ascultă, Israele”. Primele cuvinte ale versetului în care se exprimă şi se afirmă profesiunea de credinţă fundamentală a iudaismului: „Ascultă, Israele, Domnul, Dumnezeul nostru, este singurul Domn” (*Deuteronomul*, 6: 4).

Ştibl: în idiş, „cameră mică”. Desemnează o sinagogă care slujeşte în acelaşi timp drept casă de rugăciuni, loc de studiu şi centru comunitar. Un ştibl, având întotdeauna dimensiuni reduse, se distingea prin austeritatea decorului şi sobrietatea mobilierului.

Talmud: în ebraică, „studiu”. Compilare a Legii orale evreieşti, redactată la Ierusalim şi Babilon între secolele al II-lea şi al V-lea, era noastră. Există două Talmuduri, Talmudul de la Ierusalim şi cel din Babilon, ultimul fiind

singurul care are autoritate pentru toţi evreii. Talmudul cuprinde două părţi, *Mişna* şi *Ghemara*, şi se subdivide în Halaha (jurisprudenţă) şi Hagada (omiletică). Este scris în ebraică şi aramaică.

Tora: în ebraică, „învăţătura”. Desemnează primele cinci cărţi ale Bibliei ebraice, de unde denumirea greacă de „Pentateuh”. Este cel mai sfânt dintre textele sacre ale iudaismului şi documentul lui întemeietor. Potrivit tradiţiei, a fost dictat lui Moise de către Dumnezeu pe Muntele Sinai.

Tratatul Părinţilor: în ebraică, *Pirke Avot*, „Maximele Părinţilor”. Capitol din *Mişna*, operă de etică şi înţelepciune care grupează maximele şi cugetările înţelepţilor despre fundamentele iudaismului.

Yom Kippur: în ebraică, „Ziua Marii Iertări”. Are loc la zece zile după Anul Nou evreiesc (*Roş Haşana*). Este ziua cea mai sfântă şi mai solemnă din calendarul religios evreiesc. Se ţine post strict timp de douăzeci şi patru de ore, de la apusul soarelui până la lăsarea nopţii, a doua zi. Rabinii insistă asupra faptului că Yom Kippur îi permite omului să-şi ispăşească păcatele împotriva lui Dumnezeu, dar nu pe cele săvârşite împotriva aproapelui, decât dacă-i cere iertare celui pe care l-a ofensat.

Zohar: în ebraică, „Cartea Splendorii”. Exegeză esoterică a Torei, atribuită la început lui rabi Şimon bar Iohai (secolul al II-lea), dar scrisă de Moşe din Leon între 1270 şi 1280. Constituie textul întemeietor al Cabalei.